

24.9.2021

Slovenské dejiny 20. storočia

Obsah

Situácia na SK po 1SV	2
Situácia po vzniku ČSR – Administratívne usporiadanie, Autonómia Slovenska.....	9
Politický systém v ČSR, Hospodárska situácia v ČSR s dôrazom na Slovensko	17
Hospodárska situácia v ČSR v r. 1918 – 1938	22
Obdobie 2. ČSR.....	27
Slovenský štát	36
Vznik Slovenskej republiky (1939-1945)	40
Slovenské národné povstanie	50
Obdobie ČSR po r. 1945	55
Slováci v zahraničí a nástup komunizmu	60
Monsterprocesy.....	64
Situácia v ČSR v 50. roky 20. storočia	69
Udalosti po 50.-tych rokoch.....	72
Obdobie Normalizácie.....	78

Situácia na SK po 1SV

Rakúsko-Uhorsko

- Na prelome 19/20 storočia sa SK nachádzalo v štátnom útvare **Rakúsko-Uhorska**.
- Politické strany: Slovenská národná strana (zlučovala všetky kúty politického života) = polit. aktivity: úspechy minimálne (do parlamentu boli zvolení 1,2 politický predstavitelia) – boli zvolení nie za SK ale za iné územia R-U (Juhoslávia, Vojvodina napr.). = prečo? Len keď sa spojili s inými menšinami (príklad Vojvodiny)
- = program SNS – mala ambície autonómie (polit. program Memoranda, nijaký iný program nebol vtedy vypracovaný)
- = školstvo – zrušenie 3 slovenských gymnázií (maďarizácia – Apponyiho školské zákony) – vzdelanie v rodnom jazyku bol nedosiahnuteľným cieľom – kultúra bola na tom podobne
- = pre rozvoj národa bolo dôležité hospodárstvo, ekonomika – Tatra Banka (prvá slovenská banka) – vznikali družstvá – podniky vytvorené zo slovenského kapitálu spojené väčšinou s kapitálom českým.

Budúcnosť Slovenska

- Politicky myšlienky o budúcnosti SK
 - Spojenie s Čechmi
 - Pretrvávajúce v útvare R-U (autonómna oblasť)
 - Všeslovenská vzájomnosť – Rusko

Koncom roka 1914 odišiel z Prahy do cudziny český politik T.G. MASARYK s cieľom prispieť k zániku Rakúsko-Uhorska a pomôcť vytvoriť spoločný štát slovenského a českého národa. Odišiel do Londýna a v máji 1915 predložil anglickej vláde svoj plán povojnového samostatného štátu Čechov a Slovákov. Vychádzal predovšetkým z historických nárokov českého národa na samostatnosť, na povojnovú obnovu českého štátu. Vedel, že pri realizácii tohto plánu sa stretne s nespočetnými prekážkami a na ich odstránenie bude potrebovať podporu dohodových mocností i podporu domácich politikov. Pred predstaviteľov Dohody nemohol predstúpiť s plánom vytvoriť mnohonárodnostný štát, akým bola habsburská monarchia. Odvolával sa na právo jednotného národa na vznik vlastného štátu. Opieral sa pritom o ideu, podľa ktorej Česi a Slováci tvoria jednotný československý národ, ktorý nepriaznivý osud rozdelil, a po vojne sa mal opäť spojiť do obnoveného moderného národného štátu. Pre svoju koncepciu nachádzal podporu aj u spolupracovníkov na domácej pôde, ktorí vytvorili tajnú organizáciu Maffiu.

Začiatok 1SV

- Bolo otáznne ako vojna dopadne – politická scéna v SK reagovala na začiatku vyhlásením politickej pasivity.
 - do r. 1918 svetové veľmoci nepredpokladali rozpad R-U – bol to štátom v ktorom sa nepredpokladal zánik.

- **Hlavné miesta presadzovania myšlienok o spojení Č a S** – hlavne v zahraničí – Francúzsko (Paríž), Severná Amerika (postavenie S a Č sa vytvorilo na základe historickej tradície o cestovaní za prácou), Anglicko (Londýn), Rusko (S,Č menšina sa tu zobrala hlavne kvôli práci, bolo tam veľa remeselníkov a tu riešili svoju činnosť)
- USA – 600-700 tisíc Slovákov v Severnej Amerike – tretina toho čo žila v Uhorsku – ekonomická migrácia, práca, nezamestnanosť v Uhorsku – znamenalo to pre nich že odchodom získavajú prácu a celkom slušné ekonomické postavenie. Životom v Spojených štátoch nasávajú politické predstavy demokracie.

1907 bola vytvorená Slovenská liga spojením viacerých spolkov pod predsedníctvom Furdeka. V 1914 pod vedením predsedu ligy Alberta Mamateja a tajomníka Ivana Dérera pripravili Memorandum Slovenskej ligy v Amerike (za autonómiu Slovenska v rámci Uhorska). V rovnakom duchu uverejnili aj spoločné vyhlásenie v marci 1915 spoločné vyhlásenie aj Slováci a Česi, ktorí žili v cárskom Rusku a združovali sa v Zväze česko-slovenských spolkov v Rusku.

- Česká mafia vyslala **Vojtecha Beneša** do USA, aby sústredil české spolky a vytvoril České národné združenie. V r. 1907 vzniká **Slovenská liga v Amerike** spojením spolkov pod predsedníctvom **Furdeka**. Začína vyvíjať aktivity pre vznik Č-S spojenia. Sú tu prijaté aj určité dôležité dokumenty:
- **Clevelandská dohoda** (22.oct.1915 – federatívne zriadenie medzi S a Č.) = tento dokument prijali organizácie Slovákov a Čechov na konferencii 22. a 23. októbra 1915 v Clevelande. Žiadali v nej vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov s federatívnym usporiadaním, v ktorom bude mať Slovensko úplnú národnú autonómiu s vlastným snemom, úplnou kultúrnou slobodou a s plným právom používať slovenský jazyk. Formou vlády mala byť personálna únia podľa anglo-amerického vzoru. Oba národy mali vytvoriť samostatné územné celky (České krajiny a Slovensko) spojené predovšetkým osobou spoločného prezidenta.
- **Pittsburská dohoda** (30.máj 1918 - postavenie S a Č – hovorilo sa o autonómii v rámci budúceho štátu). Táto P.dohoda bola dôležitá aj kvôli tomu že signátorom bol T.G.Masaryk.= stala sa bibliou autonomistov.
= 31. mája 1918 ju podpísali predstavitelia Čechov, Slovákov a USA a český politik Masaryk pri svojej návšteve v centre amerických Slovákov v Pittsburghu. Bola významná, pretože na jej formulovaní a podieľal T. G. Masaryk. Pricestoval do Ameriky, aby oboznámil predstaviteľov USA a slovenských a českých krajanov s cieľmi a činnosťou česko-slovenského zahraničného odboja a získal ich podporu v boji za spoločný štát. Na rozdiel od Clevelandskej Pittsburská dohoda nerátala so spojením Čechov a Slovákov ako dvoch samostatných, rovnoprávných národov do federatívneho štátu. V nej sa už nehovorí ani o samostatnom slovenskom národe. Podľa dohody malo Slovensko tvoriť autonómnu časť centrálne riadeného štátu. Malo mať však svoj snem, svoje administratívne inštitúcie, súdy a slovenský jazyk sa mal používať v školách, na úradoch aj v celom občianskom živote. Konečné rozhodnutie o štátnej forme budúceho česko-slovenského štátu mali urobiť jeho občania po vojne.

- Washingtonská deklarácia – vypracoval ju T.G. MASARYK a uverejnil ju v americkej tlači 18. októbra 1918. Oboznámil verejnosť so skutočnosťou, že dva stredoeurópske národy, Česi a Slováci, ktoré storočia žili v rakúsko-uhorskej monarchii, sa rozhodli vytvoriť samostatný spoločný štát na demokratických princípoch. Pri formulovaní dokumentu vychádzal z toho, že dohodové veľmoci uznali vedenie českého a slovenského odboja ako reprezentanta budúceho česko-slovenského štátu. Washingtonská deklarácia a zaradila medzi mimoriadne dôležité historické dokumenty českého a slovenského národa. Ovplyvnila formovanie mnohých právnych noriem a politických udalostí oboch národov v spoločnom štáte.
- Rusko – **Kyjevsky list** – Slováci sa tu prihlásili k myšlienke spoločného ČS štátu

Československá národná rada a légie

Koncom roka 1914 odišiel z Prahy do Londýna český politik **T. G. MASARYK** s cieľom prispieť k zániku Rakúsko-Uhorska a vytvoriť spoločný štát slovenského a českého národa.

- V máji 1915 predložil anglickej vláde svoj **plán povojnového samostatného štátu Čechov a Slovákov**. Vychádzal predovšetkým z historických nárokov českého národu na samostatnosť, na povojnovú obnovu českého štátu.
- Odvolával sa na právo jednotného národa na vznik vlastného štátu.
- Opieral sa o ideu, podľa ktorej Česi a Slováci tvoria jednotný československý národ, ktorý nepriaznivý osud rozdelil, a po vojne sa mal opäť spojiť do obnoveného moderného národného štátu.
- Podporu mal aj u spolupracovníkov na domácej pôde, vytvorili tajnú organizáciu **Maffiu**

V 1915 odišiel do Londýna Masarykov priateľ **EDVARD BENEŠ** a aj **M. R. ŠTEFÁNIK**.

- M.R. Štefánik na stretnutiach s Briandom a Masarykom sa dohodli, že treba zlikvidovať RU, lebo je vždy spojencom Nemecka a nahradiť ho systémom štátov, ktoré budú priateľské k Francúzsku.
- Masaryk, Beneš a Štefánik sa stali čelnými osobnosťami oslobodzovacieho hnutia Čechov a Slovákov v zahraničí.
- Centrum ktoré rozhodovalo – **Londýn a neskôr Paríž** – Vo FR Masaryk, Beneš, Štefánik, vo **februári 1916** zakladajú **Československú národnú radu** – dominantné postavenie v boji v zahraničí – svojimi aktivitami sa snažia tento zahraničný odboj dostať do jednotnej podoby (USA a Rusko) – stávajú sa vrcholnou konštanciou – Tieto aktivity museli byť veľmi dôsledné a hlavne museli presvedčiť veľké mocnosti o vzniku Č-S
- Veľký podiel na presvedčení o vzniku mali Česko-slovenské légie
 - **Prvá čs. vojenská jednotka vznikla v 1914 vo Francúzsku.**
 - **Légie** organizoval najmä Zväz česko-slovenských spolkov v Rusku, České národné združenie a Slovenská liga v USA. Od 1916 prevzala starostlivosť o organizačné zabezpečenie légii ČSNR.

- Česko-slovenské légie – najväčší počet v Rusku na Východnom fronte – pomáhajú v boji proti ústredným mocnostiam – tieto légie pomáhali pri oslobodzovaní slovenského územia.

ČSNR si uvedomovala, že predstavitelia Dohody uznajú česko-slovenský odboj ako spojenca vtedy, ak okrem diplomatických aktivít vytvorí vlastné československé vojenské jednotky, ktoré budú bojovať po boku dohodových armád. Prvá čs. vojenská jednotka vznikla v 1914 vo Francúzsku. Légie organizoval najmä Zväz česko-slovenských spolkov v Rusku, České národné združenie a Slovenská liga v USA. Od 1916 prevzala starostlivosť o organizačné zabezpečenie légii ČSNR. V máji 1917 vznikli čs. oddiely v Rusku, 1917/18 vo Francúzsku a 1918 v Taliansku. Materiálne vybavenie pomohli zabezpečiť predstavitelia Dohody.

Finančné zbierky robili Slováci aj Česi v zahraničí a tajne aj v monarchii.

Postupné uznanie ČSR

- Leto 1918 - postupne mocnosti uznávajú ČSNR ako zastupujúci orgán Č-S štátu
- ČSNR ako vrcholný orgán budúceho česko-slovenského štátu uznalo Francúzsko (29.6.1918), po ňom Anglicko, USA a Taliansko. Tým sa zavŕšil niekoľkoročný zápas čs. zahraničného odboja.
- Doma i v zahraničí vzrástla autorita Československej národnej rady a jej predsedu T. G. Masaryka.
- R-U – na začiatku vojny pasivita v S. Situácia v 1918 sa ale mení a začínajú aktivity slovenských polit. strán a postupne začínajú presadzovať myšlienku rozpadu R-U.
 - Vavro Šrobár – **májová manifestácia v Lip. Mikuláši** – presadzuje myšlienku vz. Č-S štátu. – prvé verejné vystúpenie slovenského politika, ktorí prišiel s touto myšlienkou

Martinská deklarácia

Stretnutie v Martine – 24.máj 1918 – bolo dôležité lebo sa tu začína formovať SNR a na tomto stretnutí sa zase jasne definovala myšlienka spoločného štátu Č a S. Zamieta sa myšlienka ďalšieho pretrvávania v R-U.

- Andrej Hlinka jasne definoval „*Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo. Musíme sa rozísť.*“
- Milan Hodža – prvý a jediný Slovak v ČSNR

Na konci leta 1918 sa postupne ukazuje realita rozpadu R-U– **11.11.1918** končí 1SV ale ešte pred jej koncom dochádza k dôležitému aktu a to že **18.10.1918 vzniká Česko-Slovenská republika**

- Čo sa týka jej vzniku, nebolo to také jednoduché – situácia v jednotlivých regiónoch bola diametrálne rozdielna – v Čechách sa končí Rakúska štátna moc a nastupuje

hneď Česka (mali na to základy, školstvo, úradníkov čo vedeli po česky, hospodársky boli kedysi chrbtovou kosťou monarchie)

= Na SK ani o tom nevedeli v tom čase (zlyhala komunikácia, tlač)

Prišiel **30.10** a podpísala sa **Martinská deklarácia** – jasne stanovila že sa Slováci pripájajú k Č-S republike – chápeme ju ako rovnocenný dokument s tým, ktorí bol vytvorení 28.10. 1918.

- **Martinská deklarácia** – nebola tam ustanovená ani autonómia ani federácia. Radšej tu bola definovaná existencia ako jednotný kmeň Čechov a Slovákov (kvôli národnostnému zloženiu, aby bolo to väčšie percento oproti iným národnostiam)
 - Veľmoci nemali ambíciu aby vznikali malé štáty, ale aby vznikali stabilné väčšie štáty – preto aj to spojenie národnostné (do budúcnosti slovenský politici chceli to autonómne postavenie alebo federatívne, toto riešenie jednotného spojenia brali iba ako dočasné – vznik neskorších problémov) - Predstavovali si to ako terajšie Švajčiarska

Aj keď štátoprávnymi aktmi **pražského Národného výboru 28. októbra** a **Martinskou deklaráciou 30. októbra 1918** vznikol *de iure* samostatný Československý štát, jeho faktické utváranie bolo dlhodobejším a zložitejším procesom.

- V tomto čase existoval len v provizórnych hraniciach a až **mierová konferencia** mala cestou mierových zmlúv vysloviť definitívny súhlas veľmocí s touto novou jednotkou v strednej Európe a určiť jej konečné hranice.
- Príprava kongresu bola po skončení vojny nesporne najdôležitejšou starosťou politikov všetkých zainteresovaných štátov.
- **Mierová konferencia začala svoju činnosť 18. januára 1919 v Paríži.**
 - Veľmoci si vyhradili právo určiť hranice nových krajín.
 - Malé štáty z tábora víťazov, medzi nimi aj Česko-slovenská republika (ČSR), tvorili krajinu so “zvláštnymi”, t. j. obmedzenými záujmami a ich slovo si reprezentanti veľmocí vypočuli len v otázkach, ktoré sa ich bezprostredne týkali. Priradili im úlohu vypracovávať návrhy.

Postoj susedných štátov na Č-S:

Vzniká viacero nových štátov – Juhoslavia, Poľsko sa obnovuje, Sedmohradsko, Maďarsko, Rakúsko, Rumunsko

Po zániku Rakúsko-Uhorska mala ČSR na tomto exponovanom priestore vyplniť mocenské vákuum medzi Nemeckom a Ruskom, presadzovať záujmy západných veľmocí v tejto oblasti a zaručiť ich prevahu nad jej porazenými protivníkmi, predovšetkým nad Nemeckom, ako aj zabrániť šíreniu boľševickej revolúcie z Ruska.

- V súvislosti s geopolitickou polohou Slovenska vznikla nielen otázka pričlenenia Podkarpatskej Rusi k ČSR, ale v niektorých úvahách sa hovorilo aj o potrebe vytvorenia hrádze medzi Nemcami a Maďarmi a proti ďalším spojencom Nemecka – Bulharom a Turkom.

Maďarsko

Najväčšie problémy – ambície maďarských politikov bolo obnoviť veľké Uhorsko – získať späť územia ktoré boli rozčlenené (minimálne časť Slovenska alebo aj SK celé) –

- Tieto odozvy Maďarov boli hneď, vyústili do **vojnového konfliktu medzi M a Č-S** – 1919, realizuje sa na území Slovenska, Maďari neuznali demarkačné hranice a rozhodli sa túto situáciu riešiť (Bela Kun - komunisti)-
- Boje na strednom a východnom Sk – BŠ, Lučenec atď.
 - cieľom bolo rozdelenie SK na jednoduchšie ovládnutie – plán zamieriť až do BB, neprišli sem, obsadili ZV ale útok skončil neďaleko v Badíne, - obrovské škody na SK – toto predurčilo do budúcnosti vzťahy s Maďarskom (Viedenská arbitráž atď.) – okrem hospodárskych, tie boli dobré (drevo)

Otázkou južnej hranice Slovenska sa musela zaoberať **Najvyššia vojenská rada** pod predsedníctvom **Ferdinanda Focha**, ktorá rozhodovala o vojenských veciach

- Návrh konečnej hranice, bol plodom zložitého a prácne získaného kompromisu
- Rozhodnutie o definitívnej hranici prijala Najvyššia rada spojencov 12.6.1919

Závažným rozhodnutím konferencie bolo, že **Dunaj bol vyhlásený za medzinárodnú rieku.**

Rakúsko

Nemalo žiadne ambície ako Maďarsko – práve naopak, Č-S sa snažilo hospodársky pomôcť R aby sa nestalo súčasťou Nemeckej ríše.

Nemecko

Ako porazená krajina mala obrovské problémy ako **hyperinflácia** (4 milióny mariek ku 1 doláru), sociálne problémy atď., čiže v 20 rokoch sa veľmi neangažovali do situácie Č-S (v 20 rokoch pár problémov so Sudetskými Nemcami) , nastali problémy až neskôr – Hitler

Poľsko

Územné konflikty (Tešínsko) a mocenské konflikty o tom že kto bude najdôležitejším hráčom pre stredoeurópsky priestor

Sporným územím bolo Tešínsko, časť Oravy a Spiša.

- **Tešínsko** žilo tu viac Poliakov ako Čechov, aj keď ani Poliaci nemali na tomto zmiešanom území majoritu. Boli tu aj zásoby nerastných surovín, prechádzala tadeť Košicko-Bohunická železnica (spájala Slovenské a České krajiny ako jediná)
- **Orava a Spiš** slovenskú severnú hranicu s Poľskom stelesňovala stabilná historická hranica s vencom pohorí Tatier a Karpát a v histórii susediacich celkov patrila k najstálejším. Po rozhodnutí veľmocí sa k Poľsku pripojilo 12 oravských a 13 spišských obcí. V Tešínsku im pripadla len asi polovica nárokovaného územia.

Z hľadiska ekonomických záujmov ČSR to bol rozhodne úspech. Slovensko však nezískalo nič, iba stratilo kompenzáciou za Tešínsko

Rumunsko

Mali dobré vzťahy. Tomuto hlavne prispela hlavne **Malá Dohoda** (Č-S, Rumunsko, Juhoslávia) - **Malá Dohoda** – spoločný cieľ bol vlastne vojenská spolupráca voči Maďarsku.

V zahraničnej politike:

- Garantom Č-S republiky bolo **Francúzsko** – doložené aj tým že Č-S armádu ešte dlhý čas viedli francúzsky generáli

Nové štáty sa orientovali na tie veľmoci, ktoré vyšli víťazne z prvej svetovej vojny. Na obranu svojich záujmov sa snažili združiť do viacerých regionálnych zoskupení ako napríklad **Malá dohoda**.

- **23. apríla 1921 podpísala ČSR spojeneckú zmluvu s Rumunskom.** Nadväzovala na dohodu o obrannom spolku ČSR a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktorá bola **namierená proti maďarskému revizionizmu a reštaurácii Habsburgovcov**. Tá bola podpísaná 14. augusta 1920.
- Bola to dohoda o vzájomnej pomoci v prípade nevyprovokovaného útoku zo strany Maďarska. Tajná vojenská konvencia stanovila, že v prípade útoku jedného zo zmluvných partnerov na Maďarsko zachová druhý priateľskú neutralitu.
- **Trojrakt zavŕšila 17. júna 1921 rumunsko-juhoslovanská zmluva.** Malá dohoda bola diplomatickým konštruktom francúzskeho ministerstva zahraničných vecí, najmä proti Maďarsku. Rakúsko a Poľsko napriek snahe ČSR členstvo v Malej dohode odmietli.

Maďarská tlač nazvala tento krok „**Malá dohoda**“ ako napodobňovanie Dohody v strednej Európe.

Oficiálnymi základmi Malej dohody sa stali takmer rovnaké dvojstranné zmluvy medzi všetkými tromi štátmi. Usilovala sa **vytvoriť aj základy užšej hospodárskej spolupráce**. Práve tá sa však ukázala, ako veľmi **problematická**, vzhľadom na priveľmi rozdielne podmienky účastníckych štátov. Malá dohoda sa mala pretvoriť na združenie suverénnych štátov, ktoré by prakticky navonok tvorili jednotnú veľmoc. Bola dohodnutá koordinácia zahraničnej politiky Stálou radou Malej dohody a zmena dvojstranných zmlúv na trojstranné. V ďalšej fáze malo dôjsť k zjednoteniu armád a prehĺbeniu hospodárskej spolupráce.

Zoči voči vzrastajúcej hrozbe fašizmu sa ukázal ako nedostačujúci aj politický základ obranného spoločenstva. 1935 sa Juhoslávia začala od Malej dohody odkláňať. Toto smerovanie podporovalo Taliansko a Nemecko. Balkánske štáty Malej dohody dali nakoniec prednosť inej ceste na zaistenie svojej bezpečnosti a uzavreli zmluvy so svojimi možnými súpermi. To Malú dohodu oslabilo. **Po Mníchove sa definitívne rozpadla**. Po revízii hraníc v prospech Maďarska v rokoch **1938 – 1941** došlo k zblíženiu SR, Rumunska a Chorvátska, v čom videlo Maďarsko **oživenie Malej dohody**.

Dňa 4. júna 1920 sa podpisom Mierovej zmluvy s Maďarskom na medzinárodnom fóre v Trianone potvrdilo, že Slovensko, Podkarpatská Rus, rumunské, juhoslovanské kraje i Burgenland navždy odtrhli od Uhorska.

- **Trianonskú zmluvu ratifikoval maďarský parlament 13. novembra 1920.**
- Pri stanovení hranice s Maďarskom sa uplatňovali viaceré kritériá, pričom hlavným faktorom pri rozhodovaní bolo sebaurčovací právo v tom zmysle, že nový národný

štát musí vytvárať životaschopný útvar, ktorý bude zabezpečovať nielen národný život a jeho rozvoj, ale zodpovedať aj hospodárskym, komunikačným a strategicko-bezpečnostným záujmom štátu.

- **ČSR tvorila neoddeliteľnú súčasť versailleského systému** a len v jeho stabilite a nenarušiteľnosti mohla hľadať záruky vlastnej bezpečnosti. Odpor voči akýmkoľvek územným zmenám bol aj jej existenčnou otázkou.
- **Versailleský systém usporiadania sveta nebol a ani nemohol byť trvalý, pretože spočíval na rozdelení sfér moci.**
 - Porazené štáty na čele s Nemeckom prejavovali nespokojnosť s povojnovým usporiadaním v strednej Európe a využívali slabiny a nedostatky tohto systému. Osvojili si požiadavku revízie verdiktu víťazných veľmocí a systematicky ho naštrbovali, čo nakoniec **viedlo k rozpadu systému a k vypuknutiu druhej svetovej vojny.**
- **Maďarský revizionizmus viedol k Viedenskej arbitráži 2. novembra 1938**, ktorú anulovala až Parížska mierová zmluva z februára 1947

Situácia po vzniku ČSR – Administratívne usporiadanie, Autonómia Slovenska

Situácia v Čechách a na Slovensku rozdielna, nás ovládali naďalej maďarské gardy, oslobodzovanie Slovenska bolo po vzniku ČSR postupné, oslobodzovali nás legionárske zbory najmä z **Talianska a Francúzska**

V noci z 27. na 28. októbra 1918 vyhlásil minister zahraničných vecí gróf **J. ANDRÁŠI** kapituláciu Rakúsko-Uhorska a oznámil, že prijíma návrh prezidenta USA W. Wilsona o vzniku národných štátov. Národný výbor prevzal politickú moc v krajine.

- Do svojho užšieho vedenia pribral aj zástupcu Slovákov Vavra Šrobára
- **ČS národný výbor vyhlásil 28. októbra vznik samostatného česko-slovenského štátu.**

Skalická vláda

Prvý pokus o nastolenie vládnej moci na Slovensku bolo menovanie Skalickej vlády – 4. 11. 1918 - Sprewádzal ju oddiel četníkov, domobrancov a rota slovenských vojakov.

- Na čele s **Vavrom Šrobárom**
 - 28. 10. sa zúčastnil v Prahe na vymenovaní ČSR – podieľal sa na existencii spoločnej republiky – čo mu dalo široké právomoci),
- Politici V. Šrobár, P. Blaho, A. Štefánik, I. Dérer, Š. Janšák.
 - Ich úlohou bolo uspokojiť pomery v krajine a s pomocou ozbrojených zložiek začleniť Slovensko do novej štátnej správy.
 - Dočasná vláda pod vedením Šrobára prišla 6.11.1918 do Skalice a na slávnostnom zhromaždení oboznámila obyvateľov so vznikom ČSR a so svojimi úlohami. Členovia dočasnej vlády sa však museli o niekoľko dní vrátiť do Prahy, kde sa práve pripravovali dôležité celoštátne udalosti.

Vláda sa presunula nakrátko do Skalice (na 2 týždne) – bola vytlačená maďarskými vojskami za riekou Moravu, na Slovensku neexistovali vojenské zložky

Slovenská Národná Rada a Deklarácia

Matúš Dula, ktorý nič nevedel o udalostiach v Prahe, zvolal na **30. október 1918** schôdzku slovenskej politickej reprezentácie do **Turčianskeho Sv. Martina**. Ústredným programovým bodom bolo oficiálne konštituovanie Slovenskej národnej rady, voľba jej výkonného výboru a diskusia o ďalšej ceste slovenského národa.

- Na prezenčnú listinu sa podpísalo 106 účastníkov. Objavili sa tu tri rôzne koncepty:
 - Samuela Zocha, kaplána Bamborského a Jurigov návrh.
 - Nakoniec prijali návrh evanjelického duchovného v Modre **Samuela Zocha** na **Deklaráciu slovenského národa**, ktorá sa stala historickým štátotvorným dokumentom.
 - Českí politici odporúčali vydať všeobecné vyhlásenie o spoločnom štáte a nezdôrazňovať samosprávu Slovenska, tá sa mala riešiť neskôr.

30. októbra 1918, vzniká sa Slovensku riadiaci orgán, ktorý mal preberať moc mimo ústrednej vlády. Konalo sa oficiálne zasadnutie výboru SNS. Rozhodlo sa o založení Slovenskej národnej rady v **Martine** a zvolení jej 20 členov. V jej mene prijala Deklaráciu.

- SNR sa stala jedinou oprávnenou reprezentantkou slovenského národa a prevzala všetku moc na Slovensku. SNR sa vyslovila za spoločný štát s Čechmi. Jej postavenie však nerešpektoval pražský Národný výbor.
- Realita opäť ukázala, že dosah SNR bol maximálne po Liptov, inak územie patrilo pod patronát maďarských vojsk
- Na čele SNR stál **Matúš Dula** – na istý čas bol gardami zadržaný a aj tým utrpela aktivita SNR

- Pod tlakom nejasných pomerov a v snahe zdôrazniť česko-slovenskú orientáciu prvý bod Deklarácie hovorí, že „**slovenský národ je čiastka rečovo i kultúrno-historicky jednotného československého národa**“.
- Druhý bod deklarácie žiadal pre československý národ „**neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti**“.
- Tretí bod Deklarácie požadoval „**okamžité uzavretie pokoja (mieru) a síce na všetkých kresťanských zásadách**.“
 - Originál deklarácie sa nepodarilo nájsť.

- Deklaráciou slovenská politická reprezentácia vyjadrila rozhodnutie Slovákov rozísť sa s Uhorskom a vytvoriť samostatný štát s Čechmi. Vôľu slovenského národa vzala na vedomie aj mierová konferencia v Paríži. Delegácia SNR, vedená **Ivanom Déerom** odcestovala do Prahy a Československému národnému výboru odovzdala Deklaráciu ako symbol prihlásenia Slovákov do Československej republiky.

Udalosťami v Prahe a v Turčianskom Sv. Martine sa začala spoločná púť dvoch stredoeurópskych slovanských národov v Československej republike.

- Pre ďalší vývoj oboch národov bolo mimoriadne dôležité *stretnutie delegátov zahraničného a domáceho odboja v Ženeve 28. a 31. októbra 1918.*
 - Obe delegácie sa zhodli na štátoprávnej, čiže na republikánskej forme budúceho štátu i na tom, že **prvým prezidentom ČSR bude T. G. MASARYK.**
 - Dohodli sa, že Slováci budú mať 4 kreslá vo vláde.

Po skončení historického martinského zhromaždenia, po celom Slovensku vznikali **miestne národné výbory a rady.** Viaceré z nich si vytvorili aj ozbrojené oddiely – **národné gardy.** Ich úlohou bolo dozerať na poriadok., zabrániť rabovaniu a iným protiprávnym akciám. Miestne národné výbory a rady existovali iba dva mesiace. Zrušené boli v januári 1919.

Do *prvej* čs. vlády boli navrhnutí dvaja Slováci:

- V. Šrobár viedol ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy
- M.R. Štefánik, ktorý bol ešte v zahraničí, bol vymenovaný za ministra vojny

Ministerstvo s plnou mocou pre správu SVK

Druhý pokus o admin. pripojenie Slovenska začiatkom decembra 1918

- 7. 12.1918 – menovaný minister s plnou mocou pre správu Slovenska:
 - Cieľ – pripojenie Slovenska k Čechám – na čele Vavro Šrobár
 - Úlohou - spravovanie dôležitých záležitostí týkajúcich sa priamo Slovenska
 - Sídlo v Žiline, činnosť začína 12. 12. (Žilina strategické miesto – blízko hraníc s ČR, bola rýchlo oslobodená od maďarskej nadvlády)
- Ministerstvo mala sčasti slovenská vláda, mala 14 referátov/častí, ktoré boli zodpovedné za jednotlivé oblasti života na SVK (kultúra, školstvo, administratíva – s výnimkou celorepublikových vecí ako zahraničné veci, obrana a financie)
 - V decembri sa pomerne úspešne podarilo postupne vytláčať maďarské gardy z územia SVK (územie je oslobodené vo väčšej miere)

MINISTERSTVO S PLNOU MOCOOU PRE SPRÁVU SLOVENSKA: slovenská vláda, kt. mala 14 častí, venovali sa jednotlivých oblastiam života na SK (Kultúra, školstvo, administratíva, s výnimkou celorepublikových oblastí ako obrana, zahraničné veci...)

Aktivity ministerstva museli byť podporené aj vojenskou aktivitou, v decembri sa podarilo potláčať Maďarov a územie je z väčšej časti oslobodené (máj/jún 1919 – vojenský konflikt s Maďarskom)

- Sídlo ministerstva sa vďaka tomu postupne presúva do BA (4. 2. 1919) – od presunu sa **BA stáva centrom, hl. mestom Slovenska aj napriek svojej polohe**
- BA bolo treba **poslovenčiť**, keďže obyvateľstvo bolo maďarské, nemecké, slovenské (750 000 obyvateľov Maďarskej menšiny na SK)

Problémy po vzniku ČSR

19/20 – aktivity na pripojenie SK k Čechám

1. **Rozdielne zákonné normy v českých krajinách a Uhorsku (na Slovensku naďalej uhorské zákony, dane... rozdielne od českej strany republiky)**
 - **zjednocovanie (unifikácia) zákonov** - Dlhé roky platilo, že zákonné normy na Slovensku boli iné ako v českých krajinách

2. **Otázka platidiel a meny – menová reforma**
 - Uvažovali o spoločnej mene, zostalo sa pri **korune**

3. **Budovanie zákl. orgánov štátu: vláda, prezident, prijatie ústavy**
 - Prezident: **T. G. Masaryk**
 - Ústava ČSR: funkčné obdobie prezidenta max. 2 volebné obdobia – Masaryk mal výnimku a jeho funkčné obdobie nebolo limitované, **až v r. 35 odstúpil z funkcie kvôli zdravotnému stavu**
 - Výkonná moc: vláda, najsilnejšou stranou bola **Agrárna strana**
 - Zákonná zložka: národné zhromaždenie (parlament) – 14. 11. 1918 – krátko po vzniku ČSR, problém, ako dosadiť do zhromaždenia poslancov, na českej strane to bolo jednoduchšie – dosadení poslanci z ríšskeho snemu; zo Slovákov bolo však zvolených v uhorskom sneme málo, preto ich vymenoval Šrobár (bolo ich 40) – dosadzoval tam svojich blízkych a ideologicky podobných reprezentantov, na čo sa kriticky pozeral A. Hlinka
 - Ústava: základný potrebný zákon, **prijatie ústavy ČSR 29. 2. 1920**, riešila výkonnú moc, prezidentskú moc... riešila otázku národov a národností v ČSR (Pittsburská dohoda), ČSR existuje ako ČS národ, štátne riadenie na zákl. **unitárneho/centralistického modelu** – štát riadený z jedného centra (**Praha**) – za ústavu v takejto forme hlasovali všetci slovenskí poslanci, uvedomovali si, že SK nie je pripravené na samostatné riadenie

4. **Jazyková otázka... česko-slovenský jazyk (kompromis)**
 - **nedostatok úradníkov, učiteľov na SK, riešenie: príchod českých učiteľov a úradníkov, čo dalo do popredia používanie českého jazyka v prvých rokoch; na prelome 20/30 rokov sa začalo presadzovať, aby úradníci hovorili po slovensky**

Súčasťou ČSR bola **Podkarpatská Rus** – pripojená na podnet predstaviteľov v USA, za podmienky, že bude mať toto územie vlastnú autonómiu (bolo to na papieri, ale realita bola iná), čo bolo nereálne a nerealizovalo sa, **bola riadená z Prahy, získala autonómiu až v r. 1938**

Dianie po roku 1920 na Slovensku

Na Slovensku bol počas RU župný systém, ale v Česku bol krajský systém – ďalšia otázka ako to vyriešiť.

V prvých rokoch existencie ČSR ostal na SVK zachovaný župný systém, na Slovensku boli tie župy, ktoré existovali ešte v rámci Uhorska (buď celé, alebo tie, ktoré ostali po vytýčení nových hraníc – hl. na juhu) – spolu 16 žúp na území Slovenska. K zmene dochádza v r. 1923:

- **Dochádza k zmenám v správe ČSR – zavedený systém veľžúp (prijatý župný zákon), v rámci celej republiky malo vzniknúť 21 žúp, na SK z pôvodných 16 malo zostať už len 6** (bolo jednoduchšie riadiť menej žúp, finančne menej náročné, národnostná otázka)
- V r. 1923 župy na juhu Slovenska boli skoro úplne maďarské – chceli preto oslabiť maďarský vplyv (ten bol výrazný napr. aj v BB, čo je ďaleko od hraníc). V Banskej Bystrici od roku 1923 vzniká **pohronská župa** (súperenie medzi BB a Zvolenom, kto bude na čele župy – vyhral Zvolen, aj z toho dôvodu, že BB bola viac pomadžarská)
- Systém veľžúp bol definovaný tak, že v r. 1923 boli zvolení zastupitelia do týchto župných celkov
 - Na Slovensku župné voľby vyhrala prvýkrát vo svojej histórii Slovenská ľudová strana, ktorej názov sa zmenil na Hlinkova ľudová strana

Krajský systém

V Čechách zostali pri krajskom systéme, nechceli pristúpiť na systém veľžúp,

1928 dochádza k zmene, **župný systém sa končí a je zavedený krajský systém v celej ČSR**

- Vznikajú 4 admin. Celky – **České krajiny, Moravsko-sliezske krajiny, Slovenská krajina, Podkarpatská Rus**) – prvýkrát administratívne vymedzené slovenské hranice
- Systém týchto krajín mal tvoriť zákl. samosprávy jednotlivých krajín na území ČSR – nenaplnili sa tieto ambície
- Na čele stál **krajský prezident** (podliehal ministerstvu vnútra v Prahe)
- Kompetencie získali krajiny v hospodárskej a kultúrnej oblasti, ale v politickej sfére veľké kompetencie nemali

Krajský parlament – **volení zastupitelia** (54 zástupcov/krajských poslancov) – 2/3 sa volili, 1/3 bola dosadená z Prahy

- Výsledkom takého dosadenia bolo, že prvé krajské voľby v r. 1928 vyhrala na Slovensku **Hlinkova slovenská ľudová strana** (preto mala mať najväčšie zastúpenie aj v krajskom parlamente, reálne to tak nebolo, lebo dosadení poslanci boli hlavne agrárnici a demokrati, čím sa úplne zmenili výsledky volieb a Hlinkove víťazstvo sa znížilo)

Krajský systém fungoval do r. 1938, keď sa mení štátno-právne usporiadanie ČSR, 6. 10. 1938 začína fungovať autonómne Slovenska

Autonómia Slovenska

1918– snahy o dosiahnutie autonómie v Pittsburskej dohode

Na Slovensku (autonomistické strany)

a) **ĽSNS (Ľudová slovenská národná strana)**

- Na jej čele bol **Andrej Hlinka**. Od r. 1925 sa premenovala na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Členovia boli katolícki kňazi, preto mali zázemie na slovenských dedinách, kde mohli šíriť svoje myšlienky.
 - a. Na Slovensku bolo veľa kňazov v politike, lebo vplyv kresťanstva bol stále vysoký a hlavne preto, lebo tu bol nedostatok inteligencie a kňazi boli jedna z mála širších skupín inteligencie na Slovensku
 - i. Evanjelický kňaz – **Martin Rázus**

b) **SNS**

V Česku (ČS strany)

a) **Agrárna strana,**

- Mali pomerne výrazné zastúpenie Slovákov: **Milan Hodža** (podpredseda strany), **V. Šrobár** a iní

b) **Sociálni demokrati**

- Opäť pomerne veľa Slovákov, niektorí sa stali aj ministrami

1919 – **mierové rokovanie po WWI** (Versaillský mierový systém), Hlinka sa s pomocou **Františka Jehličku** dostáva na rokovanie do Paríža, nevedel si vybrať spolupracovníkov,

- Jehlička chcel zneistiť budovanie ČSR,
- Hlinka sa snaží vystúpiť na konferencii - dosť naivná aktivita – ČS malo svoju vládnu delegáciu na čele s E. Benešom, Štefan Osuský; výsledkom bolo že bol zatknutý a pár mesiacov si posedel vo väzení, že sa snažil podrývať autoritu ČSR

1922 – pripravený prvý návrh zákona na autonómiu SK v ČSR

- Vypracované 3 návrhy (Ferdiš Juriga – zástupca SK v Uhorskom sneme)
 1. Slovensko malo mať svoju vládu, svoj osobitný snem (mal by byť na SK a rozhodovať o všetkých zákonných veciach, kt. sa týkajú SK)
 2. Prof. práva Vojtech Tuka (nezískal miesto na UK v BA, zlom a kriticky sa ďalej vyjadroval voči ČS predstaviteľom a vstúpil do politiky) – navrhol voľný zväz dvoch štátov – každá časť republiky bude rozhodovať o dôležitých veciach, budú spájané osobou prezidenta, každá časť bude mať vlastné pol. zahr. legitimitu, nemožné
 3. Ľudovít Labaj – stupeň federácie zriadenia ČSR – spoločné zahr. politika, armáda, financie, presadzoval samostatné slovenské územie ČS vláde navrhol, aby 1/3 boli Slováci

Nakoniec v 1922 bol predložený národnému zhromaždeniu **Labajov návrh**, ambíciou bolo jeho schválenie, ostatné strany autonómiu zásadne odmietali, báli sa že keď budú chcieť autonómiu Slováci, budú ju chcieť aj Nemci – čo by znamenalo rozvrat ČSR

Voľby a Trnavský manifest

HSLŠ Postupne získava na svojej pol. sile 1925 – druhé parlamentné voľby, **vyhráva voľby s myšlienkou autonómie na SK**

- Prvé voľby v roku 1920 vyhrali Sociálni demokrati a HSLŠ až tak neuspela (bolo krátko po vojne a ľudí viac zaujímali sociálne problémy ako autonómia, ale to sa neskôr mení)
- V r. 1925 získali asi 30% hlasov na SVK (asi pol mil. voličov).

Schádzajú sa po voľbách v Trnave – **Trnavský manifest**

- Vypracovali hl. myšlienky a idey svojej pol. cesty
 - **Základné body, na ktorých strana trvala:**
 1. Používanie slovenčiny ako úradného jazyka
 2. Zriadenie slovenského snemu, ktorý by rozhodoval o záležitostiach týkajúcich sa Slovenska
 3. Samostatné slovenské súdnictvo
 4. Osobitné slovenské bezpečnostné sily (žandárstvo, polícia)
 5. Postupne sa HSLŠ začína presadzovať za odchod českých úradníkov

HSLŠ začína riešiť otázku, ako autonómiu presadiť, myšlienka o tom, či sa podieľať na vláde ČSR - Hlinka povedal, že vstúpi, až keď bude prijatá autonómia

Jozef Tiso – **inicialoval vstup HSLŠ do vlády, stáva sa súčasťou vlády (1927/29)**

- V rokoch 1927 – 1929 sa HSLŠ stáva súčasťou československej vlády, ktorá získala pomenovanie: **vláda panskej koalície** (hl. pravicové strany)
- Získavajú aj 2 ministerské kreslá:
 - Ministerstvo unifikácie (zjednocovania zákonov): **Marko Gažík**, potom ho vymenil **Ľudovít Labaj**
 - Ministerstvo zdravotníctva: minister **Jozef Tiso**

Kompromisom prečo išla strana do vlády bolo prijatie krajinského systému.

- HSLŠ si myslela, že kompetencie budú narastať a krajinský systém prejde až do autonómie
- Československé strany krajinský systém videli ako záverečné riešenie a nemali žiadne ambície ho posúvať do autonomistickej roviny
 - HSLŠ teda nespĺnila hlavný bod svojho programu (voličov začína ubúdať) a preto uvažovala o vystúpení z vlády

Zač. 1928 – Tuka publikuje v novinách **Slovák**, obsah článku:

- Martinská deklarácia mala dodatok, že p 10 r. vzniku ČSR Slovensko môže z republiky vystúpiť, čo bola háklivá vec, takýto dodatok sa nenašiel a informácie vyústili do pol. Konfliktu,
- Tuka bol obvinený proti útoku na ČSR, odsúdený na 15 rokov – **Tuková aféra**

Odchod HSĽS z vlády (aj keď Tukova aféra bola skôr zámienkou), v roku 1929 končí svoje postavenie vo vláde a až do konca ČSR ostáva strana v opozícii (do vlády sa už nevráti)

- Po 1929 dochádza k strate 5 poslancov (už len 25), ale aktivity pokračujú

V 30. r. ambície HSĽS a SNS ambície o autonómiu pokračujú, **1930 podaný druhý návrh o autonómii, podáva ho Karol Mederly** – najmiernejší návrh zo všetkých – kultúrna, školská činnosť; aj napriek tomu návrh nebol v parlamente prijatý

Zvolenský manifest

V 30. rokoch sa situácia na Slovensku, nielen v rámci HSĽS, ale aj v spoločnosti, mení

- Podpora stretnutí mladej inteligencie z rôznych strán, ktoré diskutujú o zmene štatutárneho usporiadania
- Dochádza aj k spolupráci medzi evanjelikmi a katolíkmi

1932 – zjazd slovenskej inteligencie a vystupujú voči zmene slovenského štátno-právneho usporiadania

Zmierenie konfesí vo Zvolení (stretnutie Hlinku a Rázusa) – prijatý **Zvolenský manifest**, presadzujú autonómiu Slovenska – poukázanie na podporujúcu evanjelickú podporu

- Zhodli sa, že chcú včlenenie pittsburskej dohody do ústavy ČSR
- Toto stretnutie malo ešte jeden význam – malo poukázať na to, že aj evanjelici sú zástancami autonómie

V 1935 prebehli ďalšie voľby

- Predsedom vlády sa prvýkrát v histórii ČSR stáva Slováč – **Milan Hodža**
- Ambície zo strany HSĽS, že s Hodžom ako Slovákom bude rokovanie o autonómii jednoduchšie a že sa im to podarí presadiť
 - **Hodža bol** ešte v 20. rokoch úplne **proti autonómii**, ale v 30. rokoch začína uvažovať o administratívnej autonómii. Rokovania s Hodžom nemali úspešný koniec
 - V druhej pol. 30. rokov nastáva v rámci národnostných vzťahov pre ČSR ďalší problém: požiadavky nemeckej menšiny (v Nemecku je už pri moci Hitler)

1938 – **prijatý/predložený 3. návrh na autonómii SK** – nebol schválený parlamentom **smeroval k tvorbe federácie**, začína sa nemecký tlak

Mníchovský diktát

29. 9. 1938 – Mníchovský diktát - začiatok konca ČSR

- Oslabenie centrálnej moci v Prahe, slovenské požiadavky na autonómiu nebolo reálne splniť,

5. 10. 1938 – v Žiline zvolané stretnutie slovenských pol. Strán na čele s HSĽS – prijatie autonómie Slovenska – dohodli sa na autonómii, na druhý deň bola dohoda akceptovaná aj ČS vládou, predsedom sa stáva **Jozef Tiso**

Politický systém v ČSR, Hospodárska situácia v ČSR s dôrazom na Slovensko

Politický systém

ČSR - zákonom nebolo definované čo je politická strana, preto mali politické strany neobmedzené práva a žiadne povinnosti. Stali sa problémom demokracie v ČSR. Existovali 2 názory na demokraciu a politické strany. A. Švehla tvrdil, že demokracia znamená veľa politických strán. T.G. Masaryk opačne, že príliš veľa strán znefunkčňuje demokraciu. Po nástupe Hitlera sa prijíma tento názor.

Politický systém – do volieb viazaná kandidátna listina, asi 20 tis. hlasov v 1 okrese na zvolenie 1 poslanca. Predseda vlády Jan Malypetr (agrárnik) presadzuje zmocňovací zákon – vláda má právo rozhodovať bez parlamentu (v tom čase nefunkčný, parlament sa môže vyjadriť či súhlasiť).

Politické strany sa vytvárali na základe *ideológie*, na základe toho záujmy akej skupiny zastávali – etnicky, národne, nábožensky, stav – agrárnici. Podľa toho existovali strany pravicové, ľavicové, strany stredu, ďalej strany lojálne k štátu a strany nelojálne štátu, ďalej to boli buď vládne strany alebo opozičné (často nelojálne), ďalej strany s celoštátnou pôsobnosťou alebo regionálne strany (národ. aspekt).

- Vládne strany (**koaličná Päťka**, neskôr sedmička, osmička), obmedzovanie demokracie, Päťka rozhodovala o všetkom skôr ako parlament. Poslanci boli úplne viazaní poslušnosťou svojej materskej strane (nezávislí neexistovali).

Množstvo pôsobiacich politických strán (38), súboj pol. strán aj na regionálnej úrovni

- Koľko % strana získala, toľko mala poslancov v parlamente
- Nevýhodu mali slovenské pol. strany, mali iba to % voličov, koľko získali na Slovensku, tým pádom mali malé zastúpenie

Úspešná bola SNS – po vzniku ČSR sa rozštiepila a tak vznikli viaceré pol. strany

- V pol. stranách dlhodobo pôsobili tí istí členovia (nenastávala generačná výmena)
- Manifestácie, stretnutia priamo v mestách, čítanie volebných programov – pol. kampaň

Dôležité pol. strany v rámci ČSR:

Koaličné Strany:

1. Republikánska strana Československého zemédelského a roľníckeho ľudu (Agrárna strana)

- Najväčšia strana, v roku 1922 vznikla zlúčením dvoch strán. Zapojili sa do celoštátnej Republikánskej strany poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu. Na rozdiel od sociálnych demokratov si uchovali určitú samostatnosť, najmä vďaka **sieti Slovenských roľníckych jednôt**.
- Pravicové prúdy a skupiny, vydávali noviny **Napravo**, denník **Venkov**, na Slovensku **Slovenský denník**.
- Reprezentantmi agrárnej strany boli **Antonín Švehla – predseda strany, Vavro Šrobár, Jan Malypeter, Milan Hodža**. V roku 1935 vymenil Antonia Švehlu **Rudolf Beran**.
- **Program:**
 - Oporu mali vo všetkých vrstvách poľnohospodárov aj u mladej inteligencie.
 - V rokoch 1918/19 prebehla **pozemková reforma**. Štátny úrad dával prídely zo skonfiškovanej pôdy šľachty, tento úrad zastávala agrárna strana a takto i získavala svojich priaznivcov. Boli stranou smerujúcou k reformizmu.
 - Programom strany bol **agrarizmus, agrárna demokracia** - roľníci sú stav, ktorý je zárukou stability v štáte
- Podľa nich mesto je nestabilné, plodí sociálne nerovnosti a stavia proti sebe soc skupiny
- Existoval pokus o internacionalizáciu agrárneho hnutia tzv. **Zelená internacionála**
 - Stretávanie mládeže, na Slovensku sa opierali o družstevníctvo
 - Agrárna strana bola celoštátnou stranou a opierala sa o ideológiu československého národa. Mali vlastný dorast, politické organizácie, aj ozbrojené – *Selská jízda/Sedliacka jazda*.
 - Potreby Slovenska chceli uspokojiť na úrovni regiónu.

Revue Zem – ZEMISTI – Lednár, Petrovič, Lettrich, Ursíny.

2. Československá demokratická strana (Sociálna Demokracia -Česko-slovenská strana sociálno-demokratická)

- V prvých voľbách po vzniku Československa v roku 1920 zvíťazila táto strana (ostatné roky vyhrala agrárna) – pretože po ekonomickej stránke bola situácia po vojne ťažká.
 - Program sociálnych demokratov bol zameraný na riešenie týchto otázok. Strana dávala veľké **sľuby v sociálnych oblastiach**, ale zaznamenala rýchly pád a premenila sa potom na nie veľmi významnú stranu.
- Medzi predstaviteľov strany patrili **Hampl – predseda strany**, Husár, Soukup, Hadrman, a na Slovensku napr. **Ivan Dérer** (niekoľkonásobný minister)
- Stranu volili najmä v mestách ako Vrútky, Zvolen alebo Žilina = mali železnice
- Celý čas stála strana na princípe unitárneho centralistického štátu a nemali žiadne ambície, kde by umožňovali zvýšenie kompetencií slovenským orgánom a **odmietali autonómiu Slovenska**.

- Neskôr nastal rozkol a vznikla ďalšia strana, **komunistická strana** v roku 1921 – odštiepením radikálnejšieho krídla tejto S-D strany. **Švehla** podporoval vznik KSČ, aby oslabil sociálnych demokratov.
- **Program:**
 - Poštátnenie výrobných prostriedkov zákonodarnou cestou, poštátnenie priemyslu, ale neboli úplne proti súkromnému vlastníctvu. Opierali sa o vzdelaných robotníkov.
 - Vydávali denník **Právo lidu / Robotnícke noviny**.
 - Sociálna demokracia bola v takmer všetkých vládach, okrem „panskej“ koalície 1927/29. Organizovali telovýchovné jednoty. Opierali sa o ideológiu česko-slovenského národa a centralizmus.

3. Československá strana socialistická – od r. 1926 – ČS strana národnosocialistická

- Od roku 1926, najmä česká politická strana. Na Slovensku veľmi úspech nedosahovala.
- Vstúpil do nej aj neskorší prezident **Edvard Beneš** a **Václav Klopáč**. Za Slovensko to bol **Igor Hrušovský** a **Emil Boleslav Lukáč**.
- Silný čechoslovakizmus, smerujúci k českému nacionalizmu – vychádzala z českej tradície, český národ ako nositeľ pokroku a myšlienok. Združovali úradníkov, štátnych zamestnancov a učiteľov.

4. Československá národná demokracia (Národní demokrati)

- Najsilnejší vplyv v období vzniku ČSR – veľa predstaviteľov stálo priamo pri vzniku ČSR (Karel Kramář – prvý predseda ČS vlády, Alojz Raši – prvý minister financií) – ekonomické dôvody: strana výrazne prepojená s fin. inštitúciami ČSR (Živnostenská banka – predstavitelia cez fin. silu podporovali vznik ČSR)
- Postavenie Slovenska – strana sa hlásila k čechoslovakizmu a k slovanskej jednote (všeslovenská vzájomnosť)

5. Československá strana lidová

- Jedna z mála katolíckych strán v českých krajinách, mala stálu voličskú základňu – podpora najmä na Morave
 - Ján Šrámek – jeden z mála kňazov v Čechách vo vrcholnej politike; Martin Mičura
- V prvých voľbách bola strana v koalícii so slovenskou ľudovou stranou, no po voľbách ich spolupráca skončila, pretože nechceli uznať Slovákov za národ
- Mala otvorenejší postoj k slovanskej otázke, požadovala širšiu krajiniskú samosprávu, kde by úradnou rečou bola slovenčina
- Vydávali denník **Lidová demokracie/ Lidové noviny**

Týchto 5 koalíčných strán tvorilo štruktúru takmer každej koalíčnej vlády, kt. v ČSR vznikli počas 20 rokov

- Vzniká neoficiálny pol. orgán „**Päťka**“ – združenie týchto pol. strán, rozhodovali o tom, čo sa v ČSR bude diať, prijímali sa dôležité rozhodnutia o pol. a hosp. budúcnosti republiky

Živnostenská strana bola najslabšou stranou z päťky. Bola to stredostavovská strana orientovaná na živnostníkov. Programom boli daňové reformy a úľavy. Reprezentantom bol napr. JAN LIŠKA

Opozičné Strany:

1. Komunistická strana ČS

- V 1921 sa od sociálno-demokratickej strany odpojil radikálnejší ľavicový smer a vzniká Komunistická strana. Smerovala ku pro-sovietskej orientácii, až ku boľševizmu
- Na čele strany stál **Bohumír Šmeral**, od 1929 nastáva boľševizácia a do jej čela sa dostáva **Klement Gottwald**
- Slováci tu tiež mali zastúpenie: **Viliam Široký** – po 48. sa po prevrate stáva významnou osobnosťou, **Marek Šulem**, **Vladimír Klementis**, **Laco Novomeský** alebo **Gustav Husák**
- Bola súčasťou medzinárodne organizovaného hnutia tzv. **Tretej internacionály** so sídlom v Moskve. Patrila medzi celoštátne strany s ústredným vedením v Prahe, ktoré sa stabilne zaradili do protivládnych strán (v opozícii až do 1938). Získala si priaznivcov najmä medzi poľnohospodárskymi robotníkmi na južnom Slovensku.
- **Program:**
 - **Ideológia:** marxizmus-leninizmus – Propagovali radikálnu zmenu politického systému revolučným prevratom a zrušením súkromného vlastníctva.
 - Chceli beztriednu spoločnosť a diktatúru proletariátu. Július Verčík vo Vrútkach spropagoval slovenskú otázku u boľševikov.
 - GOTTVALD – leták **Vypracte Slovensko od českej buržoázie**.
 - Na Slovensku nemal komunizmus široké pole pôsobnosti, vplyvy zvonku.

Politické strany na Slovensku (HSĽS a SNS)

1. **Slovenská národná strana** – orientovaná na stredné vrstvy inteligencie, úradníkov, podnikateľov – tradícia SNS už v Uhorsku
- Orientovala sa na podnikateľov, jediná politická slovenská strana svojho času, no potom dochádza k rozpadu – najmä k agrárnikom, národnej demokracii
- SNS zostala samostatná, s pôsobnosťou iba na Slovensku (Martin a okolie).
- V roku 1918 bol najvýznamnejším predstaviteľom **Emil Stodola**, potom **Juraj Janoška ml.** a strana sa stabilizovala až za evanjelického farára a spisovateľa **Martina Rázusa**,

ktorý sa stáva výraznou osobnosťou v rámci autonomistického prúdu a ideológie SNS. Medzi predstaviteľov patrí aj katolícky kňaz **Anton Kopánek**.

- SNS nemala širokú základňu, preto sa v predvolebných kampaniach zvyčajne spájala s nejakou inou stranou. Vo voľbách 1920 sa spojili s agrárnikmi, ale neúspešne. Ich spolupráca s ľudákmi bola chabá
- K spolupráci dochádza v roku 1932 (*Zvolenský manifest* – strany sa stretli a dohodli na spolupráci na základe autonomistického programu)
- **Program:**
 - Mala autonomistický program. Sústreďovala sa v nej najmä časť evanjelickej inteligencie a stredných mestských vrstiev. Navonok vystupovali ako nie konfesijné vyhranení
 - Vydávali **Národné noviny**.

2. **Hlinkova slovenská ľudová strana – (Do r. 1925 SĽS)**

- Do 1925 Slovenská ľudová strana – Od 1925 Hlinkova slovenská ľudová strana
- Podpora katolíckej cirkvi na území Slovenska, jej hlavným volebným bodom bola autonómia Slovenska. Strana patrí do pravého politického spektra.
- Opierala sa o robotníkov a roľníkov, nemala však finančné zázemie
- SĽS sa v polovici 20. rokov stala najmasovejšou politickou stranou, ktorá okrem dvoch krátkych období (1918-1921, 1927-1929) bola v opozícii.
- Neskôr sa prebudovala na **masovú politickú stranu**, prijímala aj promaďarsky orientovaných obyvateľov
- Ich sídlom bol **Ružomberok** (sídlo A. Hlinku, ktorý tu bol farárom), no potom sa sekretariát presúva do **Bratislavy**.
- Bola vytvorená cez uhorskú katolícku stranu. V decembri 1918 sa v Žiline zišli katolícky veriaci a duchovenstvo, aby obnovili činnosť SĽS.
- Na jej čelo zvolili **Andreja Hlinku**, **Jozef Tiso**, **Vojtech Tuka** (pôsobil na čele redakcie jej ústredného denníka **Slovák**), **Alexander Mach**, **Ľudovít Labaj** (zákon za autonómiu, ktorý nebol prijatý), **Karol Mederly**, **Ferdiš Juriga**, **Karol Sidor**, **Ferdinand Ďurčanský**
 - **1. Umiernené kňazské krídlo**
 - **2. Radikáli** (Tuka, Mach), zriadili **Rodobranu** – orientovala sa na moderné talianske fašistické hnutie. Slúžila na ochranu zhromaždení strany a ich úlohou bolo tiež čakať, kedy dôjde k destabilizácii – aby na to boli pripravení
 - Po tom čo bol Tuka odsúdený za vojenskú zradu a špionáž (diskreditácia HĽS), nahradil ho **Alexander Mach** – denník **Slovenská Pravda**
- Základný dokument, z ktorého vychádzala strana bola **Pittsburská dohoda** (autonómia Slovenska a s tým spojené uznanie Slovákov a Čechov za dva samostatné národy)
- Rozhodujúci vplyv na činnosť strany malo duchovenstvo. SĽS sledovala zábery celoslovenského katolíckeho hnutia vedeného Vatikánom. V rokoch 1918 – 1921 spolupracovala s Československou ľudovou stranou, s ktorou išla spoločne aj do prvých parlamentných volieb.

+ SOCIÁLNI DEMOKRATI

- V decembri 1918 sa vyčlenila slovenská časť členov z pôvodne celouhorskej sociálnodemokratickej strany.
- V programoch sa zameriavala hlavne na riešenie hospodársko-sociálnych problémov priemyselných robotníkov a stredných mestských vrstiev.
- Jej reprezentantmi boli: **EMANUEL LEHOCKÝ, IVAN DÉRER, IVAN MARKOVIČ**.
- Na Slovensku získala podstatnú podporu voličov iba v prvých voľbách. Napriek tomu bola takmer stále súčasťou vládnych koalícií.

Ďalšie strany: nemecké, maďarské, ukrajinské, rusínske

- Najviac zasiahli do vývoja v polovici 30.r. československé strany s nemeckou účasťou.
 - **Nemeckí sociálni demokrati**
 - **DNSAP** (radikálna strana, ideológia nacizmu, spojenie s Nemeckom aj Rakúskom, 1933 bola zakázaná, potom bola obnovená ako Sudetonemecká strana na čele s Konradom Henleinom)
 - **Karpatonemecká strana** – pôvodne bola utvorená ako aktivistická strana
 - Všetky nemecké politické strany sa spájajú a vzniká veľká **Sudetonemecká strana**, s výrazným úspechom v roku 1935 – v ČSR sa stala piatou kolónou nemeckej politiky, smerovala k rozbitiu Československej republiky (ideológia nacizmu prichádza do Čiech)

Neoficiálne mocenské centrum: zoskupenie **Hrad** – silnú pozíciu u obyvateľov sa snažil mať prezident T. G. Masaryk – táto skupina vzniká okolo neho a snaží sa presadzovať jeho názory a ideológiu

- Maďarské strany:
 - **Krajinská maďarská kresťansko-socialistická strana** – bola najsilnejšou maďarskou stranou, vytvárala sa už v roku 1919, oporou jej boli katolícki maďarskí roľníci, na čele stál **JÁNOŠ ESTERHÁZY**, vytvorenie autonómie Slovenska
 - **Maďarská národná strana** – obe tieto strany mali svoje ústredné orgány v Bratislave a Komárne, ale na ich činnosť mali v skutočnosti vplyv budapeštianske inštitúcie.
- Rusínske strany (veľkú bázu mali komunisti):
 - **Ruská národná strana** (Rusíni ako súčasť ruského národa), **Ruská roľnícka strana**
 - **Ruská kresťansko-roľnícka strana, Ruský zemědělský sojus**
 - **Židovská strana**

Hospodárska situácia v ČSR v r. 1918 – 1938

Slovensko ekonomicky rozvinuté z **priemyselného hľadiska**, na druhej strane vysoká miera chudoby a zaostávanie obyvateľstva, agrárny charakter, nevybudovaná infraštruktúra

Budapešť a jej okolie získava prioritné miesto v Uhorsku čo sa priemyslu týka, avšak Slovensko je na tom pomerne dobre – Česko – „**chrbtová kosť**“ **Rakúsko-Uhorska** – po rozpade RU naďalej zastáva Česku vedúcu úlohu aj po vzniku ČSR

Problémy:

- **Infraštruktúra v rámci Uhorska**

Budovanie železníc – po vzniku ČSR – súkromné železnice – vyššie tarify na Slovensku, smerovanie železníc sever – juh (ešte za Uhorska) na Budapešť, tým pádom po vzniku ČSR bola orientácia východ – západ,

- **Okrem Košicko-Bohunickej železnice neexistuje prepojenie Česka so Slovenskom**

- **Trhy**

Uhorsko obrovská krajina – obrovský trh, predaj v rámci krajiny bez cla a poplatkov, po rozpade nutné platenie cla – predraženie tovaru (ťažší predaj tovaru), po vzniku ČSR odpadnutie mnohých odbytísk, kt. boli na území bývalého Uhorska, trhy bolo potrebné nahradiť (vnútorným trhom v ČS) – **avšak trh ovládli české podniky**

- **Výroba**

Československo patrilo medzi priemyselne najvyspelejšie oblasti monarchie, no nemalo dostatok kúpyschopného obyvateľstva. Štát bol nútený predávať svoje výrobky do zahraničia, čo spôsobovalo závislosť od vývoja medzinárodnej ekonomiky.

Slovenské hospodárstvo sa po vzniku spoločného štátu dostalo do mimoriadne silného konkurenčného prostredia.

- Vyspelejšie hospodárstvo českých krajín stratilo podstatnú časť svojich predchádzajúcich spotrebiteľov, preto sa snažilo umiestniť svoje výrobky na Slovensku.

Snahou hospodárskych a politických skupín bolo, aby zákonnými opatreniami obmedzili **vznik ďalších priemyselných podnikov vyrábajúcich rovnaký sortiment, aký produkovali ich závody**. Slovenské hospodárstvo oslabili i následky bojov, ktoré na jeho území prebiehali v čase, keď iné národy už prežívali obdobie povojnovej obnovy. Tieto momenty súviseli so zlou situáciou európskeho hospodárstva po vojne a sťažovali prestavbu slovenskej ekonomiky a jej zaradenie do celoštátneho aj celosvetového hospodárskeho systému.

- **Kapitálová slabosť bankových inštitúcií na území Slovenska**

Väčšinu podnikov na území Slovenska vlastnil/financoval/zakladal do vzniku ČSR **maďarský kapitál** (bavlnárske závody v Ružomberku, celulózky, závody v Bratislave, hutnícke závody na juhu Slovenska boli financované maďarským kapitálom) a po vzniku ČSR dochádza k ďalšiemu problému:

- **Ku procesu NOSTRIFIKÁCIE** – napr. ak materská spoločnosť podniku, ktorý bol v Žiline, sa nachádzala v Budapešti, tak sa musela materská spoločnosť presťahovať na územie Slovenska alebo mohla tento podnik predať československým záujemcom.
 - Išlo o prevod majetku do rúk československého súkromného kapitálu.
 - Výsledkom bolo to, že **na Slovensku boli bankové inštitúcie slabé a kapitál veľmi nízky** **ša dostávajú sa z rúk maďarského kapitálu do rúk českého kapitálu** (viac ako 80% získal český kapitál). V štáte si posilňuje pozície aj nemecký kapitál

- **Postoj vládných kruhov**

Mali bližšie k českým priemyselným a finančným kruhom, preto prichádzali štátne zákazky do českých oblastí a veľmi ťažko sa dostávali na územie Slovenska

- **Slovensko bolo agrárnou krajinou**

Po vzniku ČSR pracovalo viac ako 50% obyvateľov v poľnohospodárstve a títo obyvatelia mali prevažne **malé výmery poľnohospodárskej pôdy** – nevedeli na malej pôde veľa vypestovať a tým pádom ani veľa predať = **mali to len na vlastnú spotrebu**. Dokonca pracovali na starých strojoch, keďže industrializácia u nás bola spomalená. Intenzifikácia obrábania pôdy bola veľmi nízka.

Periodizácia hospodárskeho vývoja v rámci ČSR (konjunktúra a kríza)

Hospodárske cykly v rámci rokov 18 – 38 boli charakterizované 2 cyklami: **konjunktúra a kríza:**

Cyklus 1919 – 1920

Obdobie krátkej konjunktúry, ktorá bola spôsobená dopredajom výrobkov po 1. sv. vojne a výrobkov bol v Európe nedostatok, ich predaj v ČSR znamenal vzostup, no najmä v českých krajinách (pochopiteľne lol)

Predstavitelia štátu považovali za nevyhnutné v prvom rade zabezpečiť svoje colné územie a zriadiť štátnu menu. Jedným z prvých ekonomických opatrení bola **menová rozluka s monarchiou**. Na projekte mal zásluhy minister financií Alois Rašín. Vo februári a marci 1919 staré bankovky okolkovali (počet sa znížil o 30%) a **v apríli 1919** sa zaviedla v ČSR nová **česko-slovenská mena**. NZ prijalo **zákon o pozemkovej reforme**, podľa ktorého sa mala rozdeliť pôda medzi väčšie množstvo obyvateľstva z vidieka.

Zákony o štátnej podpore elektrifikácie a o výstavbe železničných tratí boli prijaté v roku 1919. Ich včasné uskutočnenie mohlo vytvoriť predpoklady na modernizáciu podnikania, pritiahnúť zahraničných investorov a prispieť k zvýšeniu životnej úrovne, no zdĺhavé

uskutočňovanie týchto zákonov bolo spôsobené neprekonateľnými finančnými, technickými a administratívnymi prekážkami.

Obdobie krátkej konjunktúry v ČSR – dopredaj výrobkov po WWI, kt. bol v Európe nedostatok, išlo prevažne o české výrobky

Cyklus 1921 – 1923

Roky povojnovej hospodárskej krízy, ktorá bola pre Slovensko ešte horšia ako veľká hospodárska kríza na prelome 20/30. rokoch. Zaniká množstvo podnikov na území Slovenska – podniky neustáli ani konkurenčný boj, ktorý vznikol na území Slovenska (napr. hutnícke podniky na území Slovenska zanikajú, lebo po vzniku ČSR vznikajú hutnícke podniky na Ostrave– väčšie, lepšie financované).

Štátne orgány ustúpili v riadení hospodárskej politiky do úzadia. Nastalo **obdobie tzv. liberalistického princípu voľnej súťaže**. Podniky i celé odvetvia väčšmi zápasili o dodávky surovín, o objednávky štátu a možnosť predaja výrobkov do zahraničia. Pri zadávaní týchto objednávok sa opäť prejavil vplyv politických a významných osobností. **Na Slovensku v tomto období zaniklo 167 priemyselných závodov.**

- Tlač túto situáciu komentovala ako „odbúravanie slovenského priemyslu“, išlo o premenu celého hospodárstva a jeho prispôsobenie novým podmienkam. Najviac sa to prejavilo na Strednom Slovensku, kde zanikli podniky ťažkého priemyslu.
- Vznikli **tzv. hladové doliny**. Robotníci zo zaniknutých tovární sa vracali do dedín, kde tiež nenašli prácu. Vzrástla vlna vystáhovalcov, ktorí hľadali prácu v zahraničí. Kvalifikovaní robotníci pravidelne odchádzali na tzv. **sezónne práce**

Kritické roky pre Slovensko (roky povojnovej hosp. krízy), hosp. kríza bola pre Slovensko horšia ako veľká hosp. kríza na prelome 20. / 30. rokov, zaniká množstvo podnikov na našom území, konkurenčný boj podnikov (juh Slovenska – hutnícke podniky, kt. nahrádzajú podniky na Ostrave, juh Slovenska sa dostáva do komplikovanej situácie, vláda do tejto oblasti nechcela investovať, báli sa že tieto oblasti pripadnú Maďarsku); táto kríza priniesla množstvo nezamestnaných

Cyklus 1924 – 1929

Do ČSR prichádza **konjunktúra** (hospodársky rast). „**Zlaté obdobie**“ československého hospodárstva. Celkový priemer hospodárstva v porovnaní s rokom 1913 narástol o 25%. Na Slovensku bol nárast hospodárstva na Slovensku 0%, lebo v tomto období sa len hospodárstvo VYROVNALO (vzostup z mínusu na 0)

Hospodársky rast sa prejavoval iba veľmi pomaly a iba v niektorých oblastiach. **Vznikli nové závody** (cukrovary vo Vlkovciach a Nitre, závod na opravu vagónov v Poprade, firma Baťa založila kožiarsky závod v Nových Zámkoch). **Oživenie hospodárstva súviselo so zlepšenými možnosťami vývozu do zahraničia.**

konjunktúra – „*Zlaté obdobie ČS hospodárstva*“ – celkový priemer rastu hospodárstva v porovnaní s r. 1913 – nárast zhruba o 25 % v rámci ČSR, na území Slovenska však bol tento

nárast nulový, výroba sa vyrovnala r. 1913, aj napriek tomu, že došlo len k vyrovnaniu, považujeme to za pozitívum

Cyklus – 1931 – 1933

Obdobie: 1929–1935

Veľká hospodárska kríza prichádza do Československa s oneskorením – až v roku 1932. Svoj vrchol dosiahla kríza v roku 1933, kedy prepad výroby v ČSR bol okolo 40% oproti predchádzajúcemu obdobiu. Došlo k jednému rozdielu oproti povojnovej hospodárskej kríze – rozdiel bol v riešení krízy: štát v minulom období nezasahoval do riešenia krízy, no teraz dochádza k zmene nielen v ČSR, ale aj v Západnej Európe a v USA, dochádza k **zásahu štátu priamo do riešenia krízy**. Dochádza k výstavbe veľkých priehrad, železníc (štátne zásahy, kde sa štát snaží zadávať štátne zákazky a zamestnať nových ľudí). Dochádza aj k vzostupu zbrojárskej výroby – budovanie opevnenia hraníc.

- **Ako prvé pocítilo krízu poľnohospodárstvo a textilné odvetvie.** Ceny poľnohospodárskych produktov klesli, vidiecke obyvateľstvo sa zadlžovalo. Zbedačenie viedlo k vzburám proti hladu – vyvrcholením bol boj roľníkov na Horehroní, najmä Polomke v novembri **1932** a v marci **1935** na východnom Slovensku. Štátna moc vzbury brutálne potlačila → väčšina voličov na Slovensku podporila opozičné protivládne strany. Kríza sa prejavila aj v priemysle, živnostiach a peňažníctve.
- **Závody zastavili alebo prerušili výrobu. Zvýšil sa počet nezamestnaných** a parlament obmedzil vyplácanie podpory v nezamestnanosti. Na Slovensku vyvrcholila kríza počtom 300 000 nezamestnaných. Ani pre mladú inteligenciu sa nevytvárali nové miesta.
 - Bol prijatý **tzv. aspiračný zákon**, podľa ktorého mladí skončení maturanti a vysokoškoláci sa mohli zamestnať iba s podmienkou, že tri mesiace po skončení školy robili zadarmo. Podnikatelia to využili a zamestnávali stále vždy nových zamestnancov natri mesiace.

Spôsobená krachom burzy v USA (v r. 1929), pokles výroby v ČSR o 40 %, oproti povojnovej hosp. kríze prichádza zmena v riešení – štát sa snaží zasahovať priamo do riešenia krízy, dochádza k výstavbe veľkých priehrad, železníc – štátne zákazky, kt. sa snažia zamestnať robotníkov, v pol. 30. rokov dochádza k navýšeniu zbrojárskej výroby, posilnenie ČS hraníc (nástup Hitlera k moci), krízu sa podarilo prekonať, avšak už sa ČS nenavrátilo k stavu pred krízou

5. Cyklus – rozpad ČSR

Štátne a samosprávne orgány si uvedomili, že liberalistické princípy pri riadení hospodárstva sú nevyhovujúce. Začali sa uprednostňovať štátne zásahy do riadenia hospodárstva. Osvojili si aj názory o nevyhnutnosti dlhodobých ekonomických plánov. Na Slovensku a začína uplatňovať na prelome 20. a 30. rokov nový národohospodársky smer – *regionalizmus*. Jeho cieľom bolo povzniesť najzaostalejšie oblasti aj pomocou štátnych finančných prostriedkov. Musel sa urobiť dôsledný hospodársky prieskum celého územia a na základe jeho výsledkov sa navrhlo konkrétne riešenie problémov v jednotlivých oblastiach. Vznikol Národohospodársky ústav Slovenska (NÁRUS) ako koordinačné centrum týchto plánov. Do činnosti regionalistov sa zapájali aj politické strany, ale aj odborníci, študenti. Regionalisti

pôsobili napr. pri formovaní a posudzovaní návrhov hospodárskych zákonov. Vypracovali celoslovenský hospodársky plán.

Oživenie slovenského hospodárstva prichádzalo pomaly. Zamestnanosť vzrástla až v rokoch 1936-1937. Pod hrozbou napadnutia ČSR fašistickým Nemeckom sa zvýšil strategicko-vojenský význam Slovenska. Generálny štáb česko-slovenskej armády mal záujem na výstavbe ciest a železníc, na výrobe zbraní a vzniku ďalších závodov potrebných pre výzbroj armády. Rozvoj priemyslu a elektrifikácia vyvolali rozšírenie výroby v stavebníctve. Hospodársky rozmach pribrzdil až rast medzinárodného i vnútroštátneho politického napätia v roku 1938.

22.10.2021

Obdobie 2. ČSR

Situácia po r. 1928

Na začiatku roka **1938** pripomínala politická situácia na celom kontinente dusnú predbúrkovú atmosféru. V takejto atmosfére sa ČSR pripravovala osláviť **20. výročie svojho vzniku**. Nemecké nacionalistické strany, povzbudzované nemeckou fašistickou vládou, sa snažili spojiť protivládne pravicové strany do jednotného „frontu nezávislosti“. Usilovali sa doň získať predovšetkým maďarské protivládne nacionálne orientované strany. Už vo februári 1938 rokovali aj s predsedom HSĽS. Ako ukázal zjazdový, tzv. **Karlovarský program sudetských Nemcov z apríla 1938**, cieľom tohto politického prúdu bolo odtrhnúť od ČSR regióny, v ktorých mali väčšinu obyvatelia nemeckej národnosti a pripojiť ich k Nemecku. Uskutočnenie tohto cieľa malo viesť k **definitívnemu zániku ČSR**.

- **11. marca 1938** = Nemecko obsadilo Rakúsko.
= Bolo zrejmé, že hitlerovská agresia bude smerovať do ČSR. Západoeurópski spojenci ČSR, ktorí r. 1918 podporovali jej vznik, snažili sa predísť novej vojne a nútili vládu ČSR k ústupkom voči Hitlerovi. Domnievali sa, že splnením požiadaviek nemeckej menšiny sa uspokojí nemecké menšinové obyvateľstvo aj fašistické Nemecko, a tak sa zlikviduje ohnisko vojnového konfliktu.
- Aj prezident Beneš hľadal cesty, ako uspokojiť situáciu v štáte. Od začiatku roku 1938 rokovali s predstaviteľmi HSĽS o jej vstupe do vlády. Obaja čelní predstavitelia štátu boli prístupní **podporiť decentralizáciu** ČSR.
= V júni 1938 vláda ukončila prípravné práce späť s národnostným štatútom a s novelizáciou jazykového zákona. Pripravila aj **návrh zákona o samospráve**, ku ktorému sa mal vyjadriť parlament. Rýchly priebeh medzinárodných udalostí a ich vplyv na vývoj v ČSR zabránil uskutočneniu týchto plánov

HSĽS

HSĽ(S) sa stáva dominantnou stranou v rámci Slovenska, nemala skúsenosť so zahraničnými vecami. Aj *Mníchov* vnímali tak, že sa týka len českých krajín, a že sa táto konferencia nejak výrazne nedotýka Slovenska. V **mníchovskej dohode** bol ale dodatok: do 3 mesiacov sa musia vyriešiť aj územné nároky Maďarska a Poľska. Nemecká strana získala ľavý breh Dunaja – čiže Petržalku a Devín.

V júni 1938 predložila HSĽS parlamentu pri príležitosti svojho zjazdu a jubilejných osláv podpísania Pittsburskej dohody **nový návrh na autonómiu Slovenska**.

- V ňom sa prikláňala k federatívnemu usporiadaniu ČSR, čiže navrhovala vytvorenie slovenskej vlády, snemu, ústavného súdu.
- Poslanci HSĽS vydali návrh s vedomím, že v parlamente nezískajú takú podporu, aby ho mohli presadiť. Jubilejná oslava bola posledným verejným vystúpením predsedu ľudovej strany **Andreja HLINKU, ktorý v auguste 1939 zomrel**.

Odpoveďou na zjazd HSĽS boli manifestácie obyvateľstva za uchovanie jednoty republiky a prípravu jej obrany. Hlinkova smrť v auguste 1938 sa stala **začiatkom vnútrostraníckych zápasov** nielen **o post predsedu ľudovej strany**, ale predovšetkým **o jej ďalšie smerovanie**.

- Dočasným úradujúcim predsedom HSĽS sa stal **Jozef Tiso**.
- Do vedenia HSĽS sa čoraz razantnejšie presadzovali **mladí radikáli**, ktorí začali vytvárať oddiely **Hlinkových gárd**.

Politické udalosti v ČSR nabrali rýchlejší priebeh v septembri 1938. Vláda ponúkla štvrtý návrh na riešenie nemeckej otázky. Navrhla v ňom okrem iného rozhodujúce pozície v samospráve oblastí, v ktorých malo menšinové obyvateľstvo väčšinu. **Sudetonemecká strana** si uvedomila, že vládny návrh ponúkol viac ako sama navrhovala. Nemalo už zmysel predstierať, že sa uspokojí s návrhmi vlády ČSR, preto začala v nemeckých oblastiach organizovať proti česko-slovenské demonštrácie a nepokoje. Svojimi ľuďmi obsadzovala colnice, železničné stanice a iné dôležité objekty.

Domácia politická scéna

V napätej situácii prijala Hodžova vláda **22. septembra 1938** po mníchovskej dohode **4. októbra 1938 demisiu ČSR vlády**. Odmietla „asistovať“ pri rozdeľovaní štátu

- **5. októbra 1938 vzniká nová vláda na čele s generálom Janom Syrovým**. Druhý prezident ČSR E. Beneš (po T. G. Masarykovi) podáva abdikáciu a opúšťa územie ČSR.
- Nastáva rozpad centralistického štátu, ktorý bol riadený z Prahy
- Hitler oboznámil delegácie s územnými nárokmi voči ČSR. Zástupcovia európskych mocností s jeho podmienkami súhlasili.
= Z obavy pred medzinárodnou izoláciou a pred vypuknutím vojny čs. vláda prijala **30. septembra 1938 mníchovský diktát**, ktorý ju zaväzoval súhlasiť aj s územnými nárokmi Maďarska a Poľska. Podľa dodatku mali byť do troch mesiacov uspokojené aj ich územné požiadavky

Mníchovský diktát

30. septembra 1938 – o nás bez nás = Československo bolo po geografickej a rovnako aj po vojenskej stránke výrazne oslabené. Nemecko bolo hlavným organizátorom tejto konferencie, no na jej čele bol **Benito Mussolini**.

- Prvoradým záujmom Nemecka bolo oslabenie ČSR najmä odobratím jeho území (napr. Sudety) a **následne finálny rozpad ČSR**.

- Nemci chceli kompletne získať všetky ČS krajiny. Česko malo veľa zbrojných podnikov, tie sa potom pre nemeckú armádu zapojili do výraznej výroby odevov a zbraní

Krátko po zverejnení výsledkov Mníchovskej dohody (bola pre ČSR nevýhodná, stratili cestné a železničné komunikácie, strata krajín a podnikov, ktoré boli v Sudetoch). **Jozef Tiso** zvoláva **stretnutie do Žiliny**, aby sa dohodli na ďalšom postupe.

Situácia v okolitých štátoch:

- Nemecko - malo neutrálny postoj, o tom, čo bude so Slovenskom,
- Maďarsko - chcelo obnoviť bývalé Uhorsko, ich argument bol udeliť Slovensku autonómiu v rámci tohto územia,
- Poľsko - ešte v jeseni 1938 chcelo garantovať nezávislosť územia Slovenska, no Poľsko by bolo jeho patrónom.

Mníchovská dohoda priamo viedla k Viedenskej arbitráži, po ktorej ČSR prišlo o ďalšie územie a bola ešte viac oslabená. V období od **30.9.1938 do 14.3.1939** hovoríme o **Druhej česko-slovenskej republike**. Mníchovská dohoda spolu s Viedenskou arbitrážou znamenala veľké sklamanie v ČSR a negatívne ovplyvnila vývoj v tomto regióne. Po 2. svetovej vojne bola anulovaná. ČSR a následné štáty pokladajú Mníchovskú dohodu a Viedenskú arbitráž za neplatné od začiatku. Mníchovská kapitulácia uzavrela významnú etapu ČS dejín.

Október 1938

V **HSĽS** vznikajú 2 základné frakcie:

- a) konzervatívne krídlo /kresťanské/**: najvýznamnejším predstaviteľom bol **Jozef Tiso** a ďalšia staršia ľudácka rada, **chceli autonómiu Slovenska, no v rámci ČSR**
- b) radikálna frakcia**: mladšia generácia, veliteľ bol **Vojtech Tuka**, stáva sa vodcovskou osobnosťou, potom napr. **Alexander Mach** alebo **Ferdinand Ďurčanský** – chceli samostatnosť, nezávislosť Slovenska. Už nechceli ďalšie pokračovanie ČSR, **smerovali k samostatnému Slovenskému štátu**

Vyhlásenie autonómie Slovenska v r. 1938

Mníchovská dohoda viedla okrem územných strát aj k vnútroštátnym politickým zmenám.

- Zosilneli pozície pravicových strán, HSĽS na Slovensku.
- HSĽS zvolala na **5. a 6. október do Žiliny schôdzu** svojho **Výkonného výboru**, čiže svojich poslancov, senátorov a ďalších významných politikov. **Účastníci sa sústredili najmä na budúce postavenie Slovenska v ČSR.**

V **HSĽS** sa do popredia dostala skupina radikálnych politikov (**Ferdinand Ďurčanský**, **Alexander Mach** a k nim sa pripojil z väzenia prepustený **Vojtech Tuka**), ktorí už začiatkom 30. rokov **propagovali premenu ČSR na federatívny štát.**

- Výkonný výbor HSĽS na základe výsledkov žilinského rokovania bol rozhodnutý vyhlásiť autonómiu Slovenska aj bez ohľadu na stanovisko ostatných politických strán a centrálnej vlády.

Žilinský manifest

- **Dokument o sebaurčení Slovenského národa.**
- **5. októbra 1938 v Žiline** predsedníctvo HSĽS pripravilo *návrh Manifestu slovenského národa*, ktorý **6. októbra 1938 jej výkonný výbor jednoznačne schválil**.
- Podľa manifestu **Slováci, ako svojbytný národ, si uplatňujú samo-určovací právo** a dovoľávajú sa medzinárodného garantovania a nedeliteľnosti svojej národnej jednoty a nimi obývaného územia. Vyjadrujú vôľu v plnom rozsahu slobodne určiť svoj budúci život v priateľskom spoložití so všetkými okolitými národmi a v kresťanskom duchu prispieť k usporiadaniu pomerov v strednej Európe.

Manifest žiadal, aby na Slovensku okamžite prevzali výkonnú a vládnu moc Slováci, prihlásil sa k boju proti „marxisticko-židovskej“ ideológii rozvratu a násillia, žiadal rýchlu demobilizáciu, mierové vyriešenie problémov v strednej Európe, medzinárodnú ochranu slovenskej menšiny v zahraničí a **protestoval proti tomu, aby sa o hraniciach Slovenska rozhodovalo bez splnomocnených zástupcov slovenského národa**.

- S memorandom vyslovili súhlas aj zástupcovia ďalších politických strán: agrárnej strany, SNS, živnostenskej, fašistickej a národno-sociálnej strany, a to preto, že sa chceli naďalej podieľať na správe krajiny
- **Keďže Žilinský manifest sa postavil proti marxistickej ideológii** – žiadne ľavicové strany sa rokovaní nezúčastnili – **KSČ a sociálni demokrati neboli prizvaní**, HSĽS to argumentovala ideológiou: kresťanská strana nemôže spolupracovať s radikálnymi stranami.

Výsledkom rokovaní bolo schválenie návrhu o autonómii Slovenska, tento návrh bol odobrený aj ČSR vládou, s týmto súhlasom sa ČSR mení na **asymetrickú federáciu s autonómiou Slovenska** a postupne začína vykonávať autonómiu aj oblasť Podkarpatskej Rusi (v tomto čase zmenila názov na *Zakarpatskú Ukrajinu*)

- **Asymetrická federácia**: rozdiel bol v tom, že na Slovensku postupne **vzniká slovenská autonómna vláda**, v priebehu 2 mesiacov vznikol aj **slovenský snem**, niečo podobné vzniklo aj na Zakarpatskej Ukrajine, ale tieto inštitúcie nevznikajú v českých krajinách.
- **V Čechách nevzniká ani osobitná česká vláda ani osobitný český snem**.
- V Prahe je len ústredná vláda = Slovensko má snem, v Česku nie je snem

Žilinská dohoda

6. októbra 1938 po prijatí *Žilinského manifestu* podpísali v Žiline s HSĽS dohodu delegát agrárnej strany, národných socialistov, živnostenskej, fašistickej a Slovenskej národnej strany.

- Dokument, ktorý prijali na zasadaní v atmosfére oslabenia centralistického štátu a hrozby straty južných území Slovenska v prospech Maďarska, vošiel do dejín pod názvom **Žilinská dohoda**.
- Predstavitelia druhej najsilnejšej politickej strany – agrárnej strany – mali k jej návrhu pripomienky.
 - = Žiadali, aby predseda a poslanec HSĽS **Jozef Tiso** bol poverený zostavením vlády po dohode s ostatnými politickými stranami a aby autonómia Slovenska

bola prijatá ako definitívne riešenie. J. Tiso s návrhom súhlasil. Tým si agrárnici v prvej vláde autonómneho Slovenska pripísali dve ministerské kreslá.

Zúčastnené strany v dohode vyhlásili, že sa stotožňujú s návrhom na autonómiu Slovenska, ktorý HSĽS predložila Národnému zhromaždeniu ešte v lete a 5. júna 1938 bol publikovaný v denníku Slovák.

Čs. vláda prijala **5. októbra 1938** návrhy, ktoré predniesol v mene HSĽS jej úradujúci predseda **JOZEF TISO**.

- Vláda uznala svojbytnosť slovenského a českého národa, súhlasila s rozšírením právomoci krajských snemov, s obnovením ministerstva pre správu Slovenska a s požiadavkou, aby boli český a slovenský jazyk štátnymi jazykmi.
- Konečným výsledkom rokovania bolo **vymenovanie J. Tisa za predsedu 5-člennej slovenskej autonómnej vlády**, ktorá sa stala súčasťou celoštátnej vlády v Prahe.
- Na pôde parlamentu v Prahe sa **8. októbra 1938** zišli predstavitelia väčšiny českých politických prúdov so zástupcami HSĽS a s novými členmi slovenskej autonómnej vlády.
 - Účastníci tohto rokovania súhlasili s prijatím autonomistického návrhu HSĽS z júna 1938, a tak v územne oklieštenom štáte **vzniklo nové štátne usporiadanie bez toho, aby malo právne ukotvenie**

22. November 1938 – Zákon o Slovenskej autonómii

Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny vstúpil do platnosti **22. novembra 1938**. **E. Beneš** v tejto zložitej situácii odišiel do emigrácie a **Národné zhromaždenie zvolilo 30. 11. 1938 za prezidenta republiky Emila Háchu**.

- Slovenská vláda začala fungovať hneď po vyhlásení autonómie. Bola zložená z 5 členov
- Predsedom vlády sa stal **Jozef Tiso**, bol zároveň aj ministrom vnútra (HSĽS)
- **Ferdinand Ďurčanský** sa stal ministrom spravodlivosti, sociálnej starostlivosti a zdravotníctva (HSĽS)
- **Matús Černák** bol ministrom školstva (HSĽS)
- **Pavol Teplánsky** bol ministrom hospodárstva (Agrárnik)
- **Ján Richtner** bol ministrom dopravy (Agrárnik)

Politický život v autonómnom Slovensku (1938/1939)

Rozhodujúcu moc na Slovensku získala po prijatí Žilinskej dohody **HSĽS**. Jej preberanie politickej moci znamenalo **postupné odstránenie parlamentnej demokracie a budovanie autoritatívneho režimu s existenciou jednej strany**. **Prezídium ministerstva vnútra 9. októbra 1938 zakázalo činnosť komunistickej strany, neskôr aj sociálno-demokratickej strany**. Majetok týchto strán prepadol v prospech štátu.

Predstavitelia HSĽS a slovenskej časti agrárnej strany, strany národného zjednotenia, národných socialistov, lidovej strany, živnostníkov a fašistov sa dohodli na vytvorení jednotnej strany, s názvom **HSĽS – Strana slovenskej národnej jednoty, 8. novembra 1938**

- Najdôležitejším „výkonným“ orgánom politickej moci sa stali **oddiely Hlinkových gárd**. Ďalším orgánom sa stal novoutvorený **Úrad propagandy**, ktorý spolu

s dosadenými komisármi prenikal do všetkých redakcií, ovládol masmediálne prostriedky a bol zárukou šírenia jednotného názoru na všetky zahraničnopolitické i vnútroštátne otázky.

- HSLS ihneď dosadila svojich členov do funkcií krajinského prezidenta

V Prahe vznikla nová čs. vláda na čele s **Rudolfom Beranom**. Jeho námestníkom sa stal predstaviteľ ľudovej strany **Karol Sidor**. V decembri 1938 sa skončilo obdobie parlamentnej demokracie.

- Signálom na likvidáciu občianskych práv a slobôd sa stal aj nútený, nedemokratický **odchod okolo 9 000 českých zamestnancov a ich rodín zo Slovenska**. Aj Slováci zamestnaní predtým v celoštátnych inštitúciách sa museli vrátiť na Slovensko. Tieto nedemokratické presuny sa uskutočnili na základe dohody pražskej a autonómnej vlády.

Na jeseň 1938 Hitler prejavil mimoriadny záujem o Slovensko, ktoré mohlo zohrávať v jeho ďalších geopolitických plánoch významnú úlohu. Pre Nemecko bolo slovenské územie cestou k obsadeniu Poľska. Jeho konečným cieľom bola úplná likvidácia tohto susedského štátu

Viedenská arbitráž : (z lat. **arbiter** – rozhodca, zmierovací sudca, sprostredkovateľ)

V dodatku k Mníchovskej dohode (30. september 1938) sa uvádza, že ČS si musí vyriešiť otázku maďarskej a poľskej menšiny dvojstrannými rokovaniami do 3 mesiacov, inak že rozhodnú štyria signatári Mníchovskej dohody (Nemecko, Taliansko, Francúzsko a Veľká Británia).

Dodatok v Mníchovskej dohode sa, po vzore Nemecka a Mníchovskej dohody, **rozhodli využiť Maďarsko a Poľsko**. Začali požadovať územie ČSR

- **Poľsko vzneslo požiadavky voči ČS už 21. septembra 1938** a následne **1. októbra anektovalo Těšínsko** obývané najmä Poliakmi. Dvojstranné rozhovory s Poľskom nadiktované Mníchovskou dohodou začali až 25. októbra 1938. Výsledkom týchto rokovaní bolo, že **Poľsko získalo 1. decembra ďalšie územia**, niektoré dediny na Orave a na Spiši, cca 220 km², 4200 obyvateľov.

Od **9. – 13. októbra 1938** prebiehajú **rokovania o južnej hranici v Komárne** medzi **ČS delegáciou** (viedol ju Jozef Tiso + Ďurčanský, Viest, Krno) a **Maďarskou delegáciou** (Kánya a Tekeli), ktorá mala radikálne požiadavky na zmenu územia.

- Maďarská vláda chápala revíziu hraníc ako „odčinenie krivdy“ spôsobenej Maďarsku Trianonskou mierovou zmluvou. Žiadala, aby ČSR odstúpila územie južného Slovenska.
- Chceli získať čo najviac územia, **argumentovali to národnostným zložením na juhu Slovenska**, no mali štatistiky z roku 1910 – vtedy vrcholila maďarizácia a množstvo Slovákov sa hlásilo k maďarskej národnosti, čiže štatistiky boli neaktuálne.
- Rokovania boli zo začiatku neúspešné, a tak prebiehali pod tlakom zahraničia
 - Maďarská strana mala výraznú podporu zo strany **Talianska** – takto chcelo Taliansko získať väčší vplyv v strednej Európe.
 - **Nemecko** podporovalo požiadavky tiež, no nie už tak výrazne – Nemci brali ohľad aj na veľkú nemeckú komunitu, ktorá bola v jednotlivých oblastiach Slovenska. Tento tlak teda znevýhodňoval slovenskú delegáciu.

- Slovenská delegácia podložila návrh, ktorý počítal s odstúpením veľkej časti južného územia Slovenska Maďarsku, aj s jeho obyvateľmi.
- Maďarská strana tento veľkorysý návrh odmietla, lebo očakávala ešte väčšie územné zisky.

Na územných nárokoch voči Slovensku trvalo aj Poľsko, hoci nemohlo použiť argumenty, že jeho menšinové obyvateľstvo na území Slovenska nemá splnené svoje. V dôsledku týchto udalostí ČSR stratila 5 miliónov obyvateľov (z toho 1 430 000 Slovákov a Čechov), okolo 30% územia, tretinu ornej pôdy, 26% lesov, 40% priemyselnej kapacity, 35% železničných tratí...

- Stratené časti:
 - **K Nemecku sa pripojili obce Devín a Petržalka**
 - **K Poľsku 7 dedín v okolí Čadce, na Orave, v Tatrách a na Spiši,**
 - **K Maďarsku kompaktné územie na juhu a východe Slovenska vrátane miest Košíc, Rožňava, Levice, Lučenec a Rimavská Sobota.**
- **Iba Bratislava a Nitra si zachovala príslušnosť na území Slovenska**

2. novembra 1938 sa vo Viedni na zámku Belveder zišli ministri zahraničných vecí Nemecka Joachim von Ribbentrop a Talianska Galeazzo Ciano.

- Schôdza, ktorá sa uskutočnila za formálnej účasti československej a maďarskej vládnej delegácie, vošla do dejín pod názvom **Viedenská arbitráž**.
- Arbitrážne rozhodnutie bolo ďalším pokusom vyriešiť pálčivú otázku národnostných menšín v strednej Európe zmenou štátnych hraníc, čo len prispelo k zhoršeniu vzťahov medzi národmi v tomto regióne. V obyvateľstve Slovenska i celej ČSR vyvolali tieto násilné zmeny pocit strachu, poníženia a rozhorčenia.

Po pričlenení južného Slovenska k Maďarsku nasledovala 30. augusta 1940 tzv. *druhá Viedenská arbitráž*, v ktorej **Maďarsko získalo od Rumunska Sedmohradsko**. **Dohoda o prímieri medzi Maďarskom a spojencami z januára 1945 vyhlásila obidve Viedenské arbitráže za neplatné**. Toto **rozhodnutie potvrdila mierová zmluva s Maďarskom** uzavretá 10. februára 1947 **na mierovej konferencii v Paríži**.

- Boli obnovené hranice pred viedenskej arbitráže, s tým, že Zakarpatskú Ukrajinu "darovalo" Česko-Slovensko ešte v roku 1945 Sovietskemu zväzu a Jarovce, Rusovce a Čunovo (dnes časti Bratislavy) pripadli Česko-Slovensku.

Táto arbitráž mala radikálny dopad na obyvateľstvo ČS národnosti – hneď po prevzatí územia nastávajú **radikálne obmedzenia** používania češtiny a slovenčiny na tomto území, strhávajú sa ČS nápisy, ČS zamestnanci mali do 48 hodín opustiť úrady a mali ich nahradiť priamo maďarskí úradníci, slovenské školy boli zatvorené.

Od **5. – 10. novembra dochádza k vojenskému obsadeniu územia**

- Dostáva sa pod maďarskú správu a následne sa stáva oficiálnou súčasťou Maďarského územia. Obyvatelia, ktorí tam zostali sa snažia rýchlo opustiť toto územie, dochádza k násilnému obsadzovaniu majetkov a domov Slovákov a Čechov, tí mali len pár hodín na to, aby opustili územie a vysťahovali sa.

- Slovenská strana reaguje, že ak tieto násilnosti proti Slovákom budú pokračovať, tak zrealizuje recipročné opatrenia pre Maďarov.

Marcová kríza roku 1939 na Slovensku

V januári 1939 sa začína riešiť otázka o budúcnosti Slovenska. Bolo viacero možností:

1. **rozdelenie Slovenska** medzi Maďarsko, Poľsko a Nemecko.
2. možnosť **vytvorenia protektorátu** na území Slovenska (niečo ako protektorát Čechy a Morava) pod patronátom Nemecka.
3. **Samostatnosť Slovenska pod garanciou Nemecka.**

4. Februára 1939, Rišňovce pri Nitre, - Mach vyhlásil, že Slovensko musí mať svoj samostatný slovenský štát.

Vojtech Tuka sa 12. februára 1939 stretáva s A. Hitlerom a Tuka skonštatoval, že samostatnosť Slovenska je nevyhnutná, vkladal osud Slovenska do rúk Hitlera.

A. Hitler bol rozhodnutý zlikvidovať zvyšok ČSR „**policajnou akciou**“. Podnecoval slovenských politikov, aby vyhlásili samostatnosť a súčasne ubezpečoval českých politikov, že Nemecko nerokuje so Slovenskom o osamostatnení. Nedôvera a rozpory medzi vládnymi českými a slovenskými politikmi tak narastali. **Českí ministri považovali slovenskú autonómnu vládu na čele s Jozefom Tisom za radikálnu a smerujúcu k vyhláseniu samostatnosti**. Na základe ubezpečení z Berlína však dospeli k záveru, že slovenské snahy o osamostatnenie nemajú dostatočnú podporu Nemecka.

- Pod vedením ministra Aloisa Eliáša tajne pripravovali vojenský zákrok na Slovensku. Ten sa uskutočnil v noci z **9. na 10. marca 1939** s vedomím prezidenta **E. Háchu**. Zásahové oddiely mali **rozkaz nepoužiť zbrane**.
- Pre zásah na Slovensku sa vžilo pomenovanie „**Homolov puč**“ podľa generála Bedřicha Homolu, ktorý sídlil v Banskej Bystrici a počínal si najráznejšie – na svojom území vyhlásil výnimočný stav.
- ČS armáda obsadila dôležité body na Slovenskom území, boli zatknutí Slovenskí predstavitelia, ktorí boli väzení na Morave, niektorým sa podarilo uniknúť (Ďurčanskému), **Jozef Tiso je odvolaný z funkcie predsedu Slovenskej vlády** a novým predsedom sa stáva **Karol Sidor**. Nemcom to vyhovovalo, pretože k Sidorovi mali blízky vzťah a jeho vyjadrenia boli radikálne a smerovali k vyhláseniu Slovenského štátu. Nemecké vzťahy boli k nemu dokonca bližšie ako ku Tisovi.

12. marca 1939 rokoval K. Sidor v Bratislave s nemeckou delegáciou. V tejto situácii nemeckí nacistickí činitelia predložili koncept telegramu adresovaný Hitlerovi s textom o vyhlásení samostatnosti Slovenska s menoslovom novej vlády a **žiadali Sidora, aby hneď vyhlásil Slovenský štát. Sidor to odmietol**. Ďurčanský sa snažil vyhlásiť samostatný štát, neuspel

Nemecká pozornosť sa obrátila na zosadeného predsedu vlády **J. Tisa**, ktorý reagoval až na oficiálne **pozvanie A. Hitlera do Berlína**.

- **Tiso** sa rozhodol cestovať po odporúčaní predsedníctva HSĽS a snemu. **V Berlíne sa 13. marca stretol s A. Hitlerom**, ktorý mu oznámil, že Slovensko sa musí rozhodnúť, či chce samostatnosť pod nemeckou ochranou alebo „bude ponechané vlastnému

osudu“ (maďarským ašpiráciám). Hitler oznámil, že „českú otázku“ chce riešiť okupáciou Čiech. Vzápätí minister zahraničných vecí J. Ribbentrop hlásil postup maďarskej armády k slovenským hraniciam (nepravdivé)

- Tiso vyhlásil, že o samostatnosti Slovenska môže legitímne rozhodnúť iba slovenský snem. Preto sa telefonicky spojil s Prahou a Bratislavou.
 - **Prezident E. Hácha zvolal slovenský snem na 14. marca 1939, ktorý do 12:00 vyhlásil samostatný Slovenský štát.** Vznikom Slovenskej republiky zanikla ČSR. → ČSR sa rozpadla zvnútra, ostatné územia sa dostali pod „ochranu“. A. Hitler považoval Česko za nemecký životný priestor.

14. marca 1939 odišiel do Berlína aj čs. prezident EMIL HÁCHA a 15. marca rokoval s A. Hitlerom a na jeho naliehanie prijal „nemeckú ochranu“.

15. marca 1939 sa začala okupácia Čiech a Moravy, 16. marca tu bol vyhlásený Protektorát Čechy a Morava a územie Česka bolo včlenené do tretej ríše.

- Česi stratili štátnosť a boli vystavení teroru a germanizácii. Nemci formálne ponechali pri moci Háchu, ale **najvyššiu moc v štáte mal ríšsky protektor** – KARL NEURATH, REINHARD HEIDRICH, KARL FRANK.
- Nacisti zlikvidovali Snem, obecnú a miestnu správu, politické strany, rozpustili čs. armádu. Protektorátna vláda a úrady sa stali iba pomocným orgánom nemeckej správy. Administratíva bola pod kontrolou protektora. Zavádzajú sa nemecké úrady a súdy.
- **Obyvateľstvo bolo rozdelené na 3 skupiny:** privilegovaní Nemci s ríšskym občianstvom, Česi s protektorátskym občianstvom a Židia, Cigáni, na ktorých sa vzťahovali Norimberské zákony o čistote rasy.
- Podkarpatská Rus je obsadená maďarským vojskom,

14. 3. 1939 – 21. 7. 1939 = prvý zákon, ktorý bol prijatý hovoril o Slovenskom štáte. Od 21. 7. 1938 Slovenská republika a slovenský štát.

Vnútoraná politická situácia v rokoch 1938/39

HSĽS sa stáva autoritatívnou a totalitnou stranou na území Slovenska, musí riešiť aktívne aj problémy Slovenska, napr. voľba nového prezidenta ČSR, pretože E. Beneš podal abdikáciu, je potrebné zvoliť tretieho prezidenta, **Emil Hácha sa stáva tretím prezidentom ČSR**, získava podporu aj HSĽS.

- E. HÁCHA bol pôvodom sudca a mal vysokú pozíciu v rámci ČSR v súdnom systéme, HSĽS usudzovala, že bude politický neaktívny a nestranný, javil sa im ako kresťanský politik.
- Dochádza k zmenám v ČS ústrednej vláde, 16. decembra 1938 sa súčasťou ČS vlády stávajú aj slovenskí štátni tajomníci.
 - Na ministerstve národnej obrany sa stáva tajomníkom **Štefan Hašík**,
 - Za ministerstvo financií **Alexander Hrnčár**
 - A mininsterstvo zahraničných vecí **Ján Zvrškovec**
 - Ministrom je aj **Karol Sidor**, z titulu zastúpenia Slovákov v rámci ČS vlády

V tomto období dochádza aj k riešeniu ďalšej vnútro politickej veci – riešenie **otázky českých úradníkov a učiteľov na území Slovenska**.

- Hlavným bodom činnosti HSĽS bol odchod českých úradníkov zo Slovenska, výsledkom bola dohoda z 20. decembra 1938, že zo Slovenska odíde 90 000 českých úradníkov a osobitne **pre slovenských dôstojníkov v ČS armáde sa vytvorí 4 000 miest**.
- V ČS armáde, ak nepočítame M. R. Štefánika, bol počas ČSR len jeden generál – Slovák – **Rudolf Viest** (v roku 1944 preberá velenie povstaleckej armády po Golianovi)

Voľby do slovenského snemu

Plánuje sa **zriadenie politického snemu**, ktorý mal prijímať zákony, voľby začínajú prebiehať v atmosfére autoritatívneho režimu HSĽS.

- SNS sa zo začiatku bránila zlúčeniu s HSĽS a argumentovala, že aj oni mali v programe autonómiu a mali by sa tiež podieľať na moci, a tiež kvôli konfesijným rozdielom, keďže oni zastupovali evanjelickú stranu, aby im tiež mohli zabezpečiť práva a záujmy na Slovensku, no HSĽS docielila prepojenie so SNS a dokonca zakázala aj jej činnosť.

Voľby sa nakoniec uskutočnili 18. decembra 1938, boli to oficiálne voľby do snemu slovenskej krajiny.

- Priebeh volieb nebol demokratický, išlo o plebiscit
- Otázka: **Chceš nové slobodné Slovensko?** Odpoveď: **ÁNO/NIE**.
- Komunity ako židovská s česká museli voľiť v osobitných miestnostiach pod dohľadom Hlinkovej gardy.
- Priebeh a výsledky tiež svedčia o nie demokratických voľbách, účasť bola asi v 98%. do snemu bolo **zvolených 63 poslancov**, snem mal mať pôvodne 80, ale po územných zmenách a stratách klesol počet.
- Existovali aj národnostné strany, napr. nemecká strana a **maďarská strana, ktorá bola recipročným prvkom**, lebo aj na arbitrážnom území bola slovenská strana
 - = V slovenskom sneme mali nemecká (3) a maďarská strana (1) nízke zastúpenie.
 - = Hlavným predstaviteľom Nemcov na území Slovenska je **Franz Karmazin**, u Maďarov to bol **Jánoš Esterházy**.
- Mesiac po voľbách zasadol slovenský snem, tým bol zakončené formovanie politických orgánov a vzniká slovenský politický snem.

29.10.2021

Slovenský štát

Slovensko po Viedenskej arbitráži

Vzťah Slovenska a Nemecka

Vzťah Slovenska a Nemecka bol daný už od začiatku vzniku samostatného Slovenského štátu

- Ich vzťahy boli jasne dané aj medzinárodnou zmluvou podpísanou **23. marca 1939** – išlo o ochrannú zmluvu, na základe ktorej malo Slovensko plniť všetky nemecké

požiadavky a rozvíjať svoju zahraničnú a vnútornú politiku a aj hospodárske a vojenské smerovanie vždy v záujme Nemecka. Na druhej strane malo Nemecko garantovať nedotknuteľnosť slovenských hraníc

- Nemecké aktivity boli postupne dopĺňané aj o ďalšie bilaterálne zmluvy

Na základe týchto vzťahov sa Slovensko zúčastnilo útoku na Poľsku ako jediný spojenec nacistického Nemecka

= Ak nerátame Sovietsky zväz, ktorý napadol Poľsko z východnej strany

Na Slovensko začínajú prichádzať nemecký poradcovia = **beláteri**, ktorí boli dosadení na dôležité slovenské ministerstvá, do armády, rôznych hospodárskych organizácií aj do HSĽS

- Na týchto pozíciách sledovali situáciu a potom podávali hlásenia do Nemecka o tom ako to na Slovensku vyzerá

Účasť nemeckej armády na území Slovenska ® ochranná zóna na západe Slovenska, kde bola umiestnená nemecká armáda aj úradníci, pre ktorých platili nemecké zákony

- Táto zóna mala dohliadať na hranice medzi Slovenskom a protektorátom
- Išla po rieke Váh, kde boli situované slovenské zbrojovky
- Táto zóna oficiálne patrilo k Slovensku

V novembri 1940 sa Slovensko stalo súčasťou hitlerovskej koalície – **os Berlín-Rím-Tokio**

Vzťah s Poľskom

Bolo medzi prvými krajinami ktoré uznali Slovenskú republiku, taktiež SK uzavrela s ním *prvú hospodársku zmluvu* (najprv sa mali uzavrieť s NE a nie s inými krajinami) - Vzťahy ale napäté kvôli územným stratám v prospech Poľska

Zač. druhej svetovej vojny sa vzťahy zmenili – **1.9.1939 - útok na Poľsko** (zúčastnila sa skoro celá slovenská armáda) – výsledkom tohto bolo že SK dostalo naspäť územia ktoré boli stratené v prospech Poľska v r. 1938, ale aj v 20. rokoch (25 sl. dedín na Orave a Spiši – napr. Jablonka) – Počas vojny patrili tieto dediny pod SK, ale po vojne tieto dediny opäť pripadli Poľsku.

Vzťah s Maďarskom

Najkomplikovanejší vzťah bol medzi SK a MĎ. Vďaka Viedenskej arbitráže máme výrazné oklieštenie územia v prospech Maďarska. Paradoxné je, že Maďarsko patrilo medzi jednu z prvých krajín kt. uznala Slovenskú republiku.

Už **14. marca 1939** maďarská armáda obsadila **Podkarpatskú Rus** a krátko nato **23. marca 1939** zaútočila na východné Slovensko.

- Armáda potom pokračovala aj na východné územie SK - **Malá Vojna** – výsledkom bol páš územia kt. získala Maďarská strana – ambícia MĎ bolo získať čo najväčšie územie SK – na nátlak NE prestali

- **Po uzavretí prímerí muselo Slovensko odstúpiť Maďarsku 74 obcí** z okresov Sobrance a Snina so 45 tis. obyvateľmi.

Obidve strany boli spojencami NE – mali medzi sebou spolupracovať, realita bola taká že každá krajina sledovala svoje vlastné ambície

- SK strana chcela rokovať s NE a získať späť svoje územia,
- MĎ chcelo cez NE získať väčšie územie na úkor SK.
- NE neurčilo sľúbilo niečo každej strane, ale územie sa už do r. 1945 nemenilo (odpoveď bola že sa to bude riešiť po víťaznej vojne)

Spolupráca v hospodárskej oblasti

- Slovensko od Maďarska odoberalo poľnohospodárske produkty
- Maďarsko odoberalo od Slovenska drevo, ktorého mali Maďari nedostatok

Vzťahy menších na jednotlivých územiach **prebiehali na základe reciprocity**, ktorá platila až do roku 1945

Vzťah s Talianskom

Dobré vzťahy s Taliansko

SK malo dvoch veľvyslancov v Ríme - jeden v Ríme za vzťahy s talianskou republikou a jeden vo Vatikáne (Karol Sydor – už sa na SK nevrátil, zomiera v Kanade – dôvodom prečo bol vo Vatikáne bolo lebo Nemci ho chceli odstrániť zo slovenskej politiky a toto bolo riešenie)

Ako pozitívum nebral Vatikán to, že na čele štátu kňaz – neradi videli v takýchto pozíciách cirkevných predstaviteľov

- 1942 – zhoršenie vzťahov s Vatikánom – deportovanie Židov
- Menovanie biskupa Kmeťka za arcibiskupa
- Taliansko sa stalo dôležitým hospodárskym partnerom

Vzťah s Japonskom

Neboli to blízke vzťahy – kvôli vzdialenosti

Vzťah so Sovietskym zväzom

Keď si zoberieme idealizmus SZ počas tejto doby, uznanie SK v tejto línii by bolo dosť problematické. Zaujímavé je to že ale uznal slovenskú republiku.

- Dôvodom bol Pakt Molotov-Ribentrop (august 1939), kt. hl. bodom bolo pakt o neútočení na seba a taktiež si v ňom rozdelili Poľsko.

Do r. 1941 boli tieto krajiny spojencami. Uznali SK de jure, mali aj veľvyslancov (Sovieta – Puškin, V Moskve – Fraňo Tiso)

- Hospodárske zmluvy (dec. 1940)

Útokom na Sovietsky zväz končí spolupráca a obe krajiny sa dostávajú do vojnového stavu

Vzťah s Francúzskom a Veľkou Britániou

Uznali Slovenskú republiku de facto . Nechali si v BA svojich konzulov. SK malo v Londýne svojho vyslanca.

1. septembra 1939 sa tieto vzťahy medzi SK a západnými mocnosťami rozpadli. – snaha o znovuoobnovenie ČSR

Vzťah s USA

Na území USA žilo veľa Slovákov, ktorí zohrali dôležitú úlohu pri vzniku 1. ČSR. Spojené štáty neuznali SR. Trvali na obnovení ČSR.

SR uznalo cca okolo 30 štátov – pomerne veľký počet na túto dobu – k tomuto prispelo aj to, že vznikla cca pol roka pred vojnou

Vzťah s Chorvátskom a Rumunskom

Aktívnejšie vzťahy s Chorvátskom a Rumunskom – S Rumunskom hlavne kvôli hospodárskej oblasti - nejaké menšie sny o obnovení Malej Dohody – postoje proti Maďarsku

- Vzťah s Chorvátskom postupne ochladol, lebo tam prebiehali vnútorné boje - Chorvátsky štát vzniká v 1941 ale s menším počtom pozitívnych ohlasov k vzniku štátov ako pri otázke SK.

Po druhej svetovej vojne tri obce sa stali súčasťou ČSR (Čuňovo)

- Prvý Breh Dunaja mal mať lepšiu možnosť obrany, taktiež pripadli Slovensku
- Diskutovalo sa ešte o jednej obci na území Maďarska - Rajka, ktorá síce nakoniec ČSR nepripadla, ale dnes je už v podstate slovenská

Slovenskú republiku uznalo de facto 27 štátov sveta. Popri Nemecku a jeho spojencoch to bola Veľká Británia, Francúzsko a ZSSR, z neutrálnych krajín Švajčiarsko, Vatikán, Švédsko, Španielsko. **USA Slovenskú republiku neuznali.** Diplomatické styky s európskymi neutrálnymi štátmi mali hospodársky a kultúrny efekt. Spolupráca s nemeckými satelitmi, Bulharskom a Rumunskom, bola úspešná.

Anglo-americko-sovietska koalícia, ktorá sa sformovala 1941, podporila koncepciu česko-slovenského štátu ako súčasť plánu obnovenia hraníc pred rokom 1938 v strednej Európe. Slovenská republika tak ostala odkázaná iba na Nemecko a jeho spojencov. Úsilie niektorých slovenských politikov a diplomatov zachovať ho i po vojne bolo odsúdené na neúspech.

Vznik Slovenskej republiky (1939-1945)

V Slovenskej republike bolo toho času 2,6 milióna obyvateľov

- SK národnosť 85%
- NE bola najväčšia menšina s nadštandardným prístupom (130 tisíc NE podľa sčítania – BA, stredoslovenské banské mestá, Spiš)
- Maďari (85 tisíc)
- Rusíni a Ukrajinci (80 tisíc)
- Česká menšina (130 tisíc Čechov v 1930) - ale potom v r. 1938 došlo k obratu (dohoda o odchode štátnych a verejných českých zamestnancov) a zostalo cca iba 30 tisíc.
- Židovská komunita (89 tisíc ich bolo)

Administratívne zloženie

Vrátilo sa k župnému usporiadaniu

- Vzniklo ich 6 :
Západ – Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska
Stred - Pohronská, Tatranská (sídlo Ružomberok – kvôli silnej pozícii HSĽS v tomto meste a aj kvôli tomu, že z tadeto pochádzal Hlinka)
Východ - Šarišsko-Zemplínska (sídlo Prešov – Košice v tej dobe pod Maďarskom).

Politický systém

a) Ústava

Na základe ústavy kt. bola prijatá 1. júla 1939, sa oficiálny názov štátu zmenil na Slovenskú republiku.

- Malo republikánske zriadenie s 3 zložkami moci (výkonná, zákonodarná a súdna moc)
- Autoritatívny režim s už niektorými fašistickými prvkami .
- Ústava zahŕňala aj vplyv katolíckej cirkvi.
= Slovenska ústava mala vzor v nemeckej, talianskej, portugalskej ústave

Podľa ústavy bolo Slovensko parlamentná republika na čele s prezidentom a vládou. Zákonodarnú moc predstavoval snem.

- Jeho 80 poslancov malo byť volených na 5 rokov.
- Právo voliť poslancov mal každý občan, ktorý dosiahol 21 rokov. Voliteľný mohol byť občan, ktorý mal nad 30 rokov.
- Snem schvaľoval ústavu, štátny rozpočet. Snem volil aj prezidenta na sedem rokov.
- Prezident musel mať 40 rokov, v čase voľby prezidenta musela byť prítomná aspoň 2/3 väčšina poslancov

- Za prezidenta bol zvolený ten, kto dosiahne 3/5 väčšinu, a v prípade, že ju nikto nedosiahne, bude sa konať druhé kolo. Prezident mohol byť zvolený najviac dvakrát sa sebou.
- Ako hlava štátu mal právo zvolávať a rozpúšťať snem, podpisovať zákony a nariadenia, vymenúvať a prepúšťať členov vlády, so súhlasom snemu vypovedať vojnu a uzatvárať mier, bol najvyšším veliteľom ozbrojených síl.
- Aby každý vládny akt nadobudol platnosť, musel ho okrem prezidenta podpísať aj minister príslušného rezortu, teda prezident musel konať v súlade s vládou.

b) **Prezident a Štátna Rada**

Súčasťou moci bol aj úrad **prezidenta** a vznikol aj nový orgán **Štátna Rada**.

- Prezidentom sa stal **Jozef Tiso** (zvolení 26. október 1939). Svoj úrad vykonával až do konca SR.

Štátna rada mala byť orgánom stavovských zložiek. Tvoril ju predseda vlády, snemu, 6 členov menoval prezident, 10 členov menovala HSĽS, po jednom členovi stavy, po jednom existujúce politické strany.

- Jej hlavnou úlohou bolo sledovať, či nenastali skutočnosti, ktoré prezidentovi trvale znemožňujú výkon funkcie.
- Mala právo trestne stíhať prezidenta a členov vlády, rozhodovať o strate poslaneckého mandátu, podávať návrhy zákonov.

V skutočnosti však plnila úlohu reprezentatívneho kontrolno-poradného orgánu bez väčšieho politického vplyvu. Z ústavy bola vypustená ochrana rás

c) **Výkonná moc - vláda.**

- Počas r. 1939 boli na čele 3 predsedovia :
 - Jozef Tiso** (od októbra 1939 bol prezident)
 - Vojtech Tuka** (26. október 1939 – 5. september 1944)
 - Štefan Tiso**

d) **Zákonodarná moc – slovenský snem**

- 1938 boli voľby do neho – vzišlo z nich 63 poslancov na čele s Martinom Sokolom = po vzniku SR sa žiadna zmena nestala s tým istým predsedom a členmi – nové voľby sa už nekonali a nových poslancov dopĺňal prezident. Postupne strácal pozíciu voči slovenskej vláde – obmedzenie kompetencií snemu

e) **Súdna moc** - súdnictvo malo pozíciu obmedzenú kvôli autoritatívnemu režimu

- Do r. 1944 (do okupácie krajiny Nemeckom) mali ešte akú-takú nezávislosť (väčšia nezávislosť akú mali sudy po obsadení Sovietmi v roku 1948)

Nemôžeme zabudnúť na postavenie HSLŠ –

Mala **dominantné postavenie** – chcela kumulovať moc vo svojich rukách. Bolo to zabezpečené aj v ústave SK, kde boli prijaté **dva osobitné zákony o HSLŠ**.

- Prvý v r. 1939 a tam bolo def. že SK národ sa zúčastní na politickej moci za pomoci HSLŠ (teda ako jedinej strany).
- V r. 1942 bol tento zákon doplnený o druhý zákon v kt. sa dobudoval totalitný systém SR a išlo konkrétne o zákon na vodcovskom princípe (1942 – Tiso sa stáva vodcom).

Na postavenie HSLŠ dohliadali aj špeciálne úrady ako **úrad propagandy** (na čele viacerých politikov, ale najznámejší Tido J. Gašpar) .

Mali sme aj **UŠB (ústredňa štátnej bezpečnosti)** - kt. dozerala na plnenie všetkých vyhlášok a zákonov.

Obmedzenie v ľudských slobodách - sloboda tlače, ústavou nebolo dané právo na štrajk (štrajk bol zakázaný)

- Tieto útoky proti občianskej slobode od r. 1940 vyústili do obmedzovania majetkových práv Židov
- v r. 1942 to skončilo deportáciami židovského obyvateľstva

HSLŠ sa snažilo o ovládnutie moci vo všetkých zložkách štátu. Ale nemala kapacity ovládnuť hospodárske či vojenské rezorty ani súdnictvo – Zaťko, Karváš (odchovanci česko-slovenskej demokracie– **deravá totalita** – toto dalo základ na to aby mohlo vypuknúť SNP.

HSLŠ mala najviac členov na vrchole moci, lebo z toho pre členov vyplývali rôzne výhody - Vznikali aj organizácie ako Polovojenská organizácia **Hlinkova garda** alebo **Hlinkova mládež**

Okrem HSLŠ boli ešte dve národnostné strany – Maďarská a Nemecká

Periodizácia existencie slovenského štátu

- a) **Prvá etapa – 14. marec 1939 – 28.júl 1940**
- b) **Druhá etapa – 29.júla 1940 – 29. august 1944**
- c) **Tretia etapa – 29. augusta 1944 – do konca existencie SR a konca 2 SV**

Prvá etapa

Charakterizované najväčšou stabilitou vnútro politickej ale aj zahraničnej situácie. V tomto období sa budovali orgány, administratíva. Nálady obyvateľstva boli skôr pozitívne

Zaujímavá črta - Snahy vtedajšie ministra zahraničných vecí a v tom čas aj min. vnútra Ferdinanda Ďurčanského o neutralitu voči NE

- jeho snahy boli príliš naivne a pripojenie k Nemecku bolo dané už ochranou zmluvou a Nemecko nemalo v pláne urobiť zo Slovenska neutrálny štát
- snaha o odčlenenie SK zo záujmovej sféry NE – jeho aktivity narazili na odpor NE A nakoniec skončili **Salzburškými rokovaniami**

Salzburšké rokovanie – júl 1940 - bol tu pozvaný Tiso a na týchto rokovaníach naznačil Hitler že táto cesta nie je správna a vyžiadal odvolanie Durčanského.

- Na jeho miesta mali nastúpiť pronemecký politici z radikálneho krídla HSĽS
= Min. vnútra - stáva Alexander Mach
= Minister zahraničných vecí - Vojtech Tuka (zároveň aj predsedom vlády)
- Po Salzburgu - radikáli sa dostávajú do popredia a do úzadia sa dostáva skôr konzervatívna strana HSĽS pod Tisom.

Umiernení: Jozef Tiso, Jozef Sivák, Gejza Medrický, Július Stan, Gejza Fritz. Opierali sa o ľudovú stranu. Umiernená skupina sa zvykne charakterizovať ako konzervatívno-klerikálna. Umiernená skupina vyzdvihovala tradičné kresťanské hodnoty a opierala sa o významnú časť duchovenstva. Zdôrazňovala priateľstvo s Nemeckom, no chápala ho ako politickú nevyhnutnosť. Uprednostňovala domáce tradície a odmietala úplne preberanie cudzieho nacistického vzoru. Zdráhala sa robiť väčšie zmeny v štátnom aparáte

Radikáli: Vojtech Tuka, Alexander Mach, Karol Murgáš. Opierali sa o o polovojenskú organizáciu Hlinkovu gardu. Označuje sa ako pronacistická. Bojovníci za samostatnosť. Na Slovensku chceli zaviesť systém nemeckého nacizmu i s jeho represívnymi črtami. Podporovalo ju Nemecko.

Druhá etapa

Zákl. charakteristika – vnútorný boj medzi radikálnou a konzervatívnou stranou HSĽS – hl. 40-42

Z týchto dvoch krídel Nemecko preferovalo radikálov (pronemecká – snažili sa zavádzať na SR slovenský ekvivalent nacionalizmu resp. nacizmu)– ideologicky vplýva na radikálov Štefan Pulakovič

Jozef Tiso – NE ho museli rešpektovať kvôli podpore ktorú mal od ľudí a politickej scény – chceli mať na SK pokoj aby ho mohli využívať (chceli sa vyhnúť boju so SK)

- Roky 40-42 – prevraty Machu a Tuku – hrozili aj demisiou – bolo to na amatérskej úrovni
- Najsilnejšiu pozíciu ma radikálna zložka okolo r. 1941 – presadzuje radikálna strana od januára konečné riešenie židovského obyvateľstva
- Od 42 ide o postupne oslabovanie radikálov

Vnútropolitická scéna:

- Prichádza ku prijatiu vodcovského systému na SK – na vrchole Tiso strany ale aj štátu
- Z tohto dôvodu sa postoj radikálov začína oslabovať – Tisová strana získava moc opäť

Zahraničie 42-43:

- V tejto dobe sa odohrávajú akcie ako Stalingrad a kampaň v severnej Afrike
- Vidíme tu základnú prehru NE – Stalingrad a potom aj v severnej Afrike – začína sa uvažovať o vylodení v Sicílii
- Začína skôr obranná vojna (propaganda – elastická obrana)
- Aj toto malo vplyv na prostredie v SK – radikáli sú oslabení
- 1943 – pád talianskeho fašizmu – zosadený Mussolini
- Toto vytláča radikálov na kraj politického prostredia
- Vojtech Tuka – od r. 43 kvôli zdraviu prestáva zasahovať do politického prostredia – zostáva len ako ikona

R. 44 – porážka NE je jasná a je to len otázka času. Tieto vplyvy mali význam aj na SK a dochádza k prvému reálnemu kontaktu s vojnou **16.júna 1944** sa stalo bombardovanie rafinérie Apollo v BA. - prvý stret s vojnou.

Tretia etapa

Začína SNP – stráca sa lojalita – v rámci spoločnosti a situácie v zahraničí je jasné že existencia SK je daná na porážke Nemecka

1944-45 - Stávame sa okupovanou krajinou NE – na čele zostala SK vláda ale je len bábkovou. – rozhoduje tu vo všetkom NE strana

Hospodárske straty -kvôli prechodu frontu a kvôli požiadavkám NE na SK (materiálne a finančné)

Máj 1945 – porážka NE vo vojne – SK sa stáva znovu súčasťou ČSR

Riešenie protižidovskej otázky v SK štátu

V minulosti postavenie židovského obyvateľstva v spoločnosti

- Typické oblasti vplyvu – finančníctvo
- Kritika že v minulosti sa židia spoločovali s Maďarmi a kazili snahy o osamostatnenie
- V literatúre zachytené – prostredie slovenských dedín – vykreslení ako zlý krčmári kt. oberajú Slovákov o majetok

Postupne tieto nálady vyústili do postupného radikálneho riešenia nie len SK ale začiatok najmä v Nemecku (Top 1 nepriateľ) – víziou Hitlera, ktorú prezentoval v Mein Kampf – tá židovská otázka a v tom čase nikto nechcel veriť tomu čo tam píše a že to je nerálne avšak sa to stalo realitou

- Protižidovská politika v Nemecku sa začala stupňovať a začala prechádzať aj na SK, kde v rokoch 39-45 prebieha radikálne riešenie židovskej otázky

Pred vznikom r. 1939

- deportácie v šarisko-zemplinskej župy – nechané na pospas
- **5. novembra 1938** – nariadenie definované ako **vyhostenie židov cudzích štátnych príslušníkov** – boli vyhostení do arbitrážneho územia – riešila sa aj finančná stránka (majetnejšia časť zostala) - Postupne však akcia strácala na intenzite a po pár dňoch skončila = **PRVÝ KONKRÉTNY ATAK NA ŽIDOV NA SR**
- Postupne tieto nálady vyústili do radikálneho riešenia

Vznik SK – od **14. marca** dochádza ku výraznej radikalizácii a postupnému stupňovaniu opatrení proti židom

= 3 etapy.

1. Odoberanie občianskych práv

2. Odoberanie majetkových práv

3. Deportácie do koncentračných táborov

- **Občianske práva** – vylúčenie židov z verejných služieb (apríl 1939) ale v niektorých oblastiach ich nemal kto nahradiť (napr. zdravotníctvo) a prichádzali výnimky napr. práve pre oblasť zdravotníctva (Zavedené percento, že v jednotlivých zamestnaniach len 4% židov, keďže ich bolo 4% z celkového obyvateľstva)
- **Arizácia** – majetkový proces – zoštátnenie majetku kt. sa posúva predstaviteľovi arizmu - malo sa to dať Slovákom, lenže dostali ich najmä Nemci
= **malo to postupné kroky:**

- a) Do židovských podnikov – dôverníci a dočasní správcovia
 - Dôverníci – kontrolná funkcia
 - DS – už plná kontrola (mohol za majiteľa robiť rozhodnutia opatrenia, a mohol reprezentovať ho pred úradmi.)
2. Pozemková reforma – február 1940 – zobratá židovská pôda a rozdeľovala sa v rámci slovenskej pozemkovej reformy.
3. V r. 1940 sa jednotlivé kroky stupňujú – apríl 1940 – **Prvý arizační zákon** – pojem „židovský podnik“ sa zaviedol.

Arizační zákon

- celková likvidácia židovských podnikov
- nútená arizácia (veľká arizácia) – celý podnik bol zarizovaný
- malá arizácia – „dobrovoľná“ arizácia – 51 percent podniku bolo zarizovaného
= ešte v rámci tohto prvého zákona sa stávalo že sa židovský podnikateľ za pomoci banky na základe dohody že táto banka preberie tých 51 percent a ponechá pozíciu

židovskému podnikateľovi v jeho podniku a dovolí mu sčasti sa podieľať na jeho riadení.

Fond na podporu vysťahovateľstva židov – 10-20 percent z ceny majetku kt. bol zarizovaní – z tohto fondu sa peniaze potom v 1942 používali na deportácie

1940– nastupuje radikálna zložka. Krátko po Salzburgu:

- september 1940 – snem SK sa vzdáva na obdobie jedného roka kompetencií na riešenie židovskej otázky – dal ju výkonnej zložke SK (Tuka, Mach)
= **2.november 1940** – prichádza k prijatiu **2. arizačného zákona** – radikálnejší - neexistuje možnosť dobrovoľnej arizácii
= na organizáciu arizácie – **Ústredný hospodársky úrad** – na čele **Augustín Morávek**
– jeho činnosť ale bola dosť amaterská, nevyznala sa v predpisoch
- Väčšina podnikov kt. dovtedy boli pod odborným vedením sa dostali do rúk laikov a ich cieľ bol len vlastné zbohatnutie – veľká časť do r.1941 bol arizovaná
- Z cca 12000 podnikov bolo 10000 zlikvidovaných a zvyšok arizovaní

9. septembra 1941 – Židovský kódex – sumarizoval všetky dovtedy prijaté opatrenia

- Veci ako – kedy mohli púšťať rádio, vyhradené hodiny, kedy mohli byť v parku, na akých uliciach mohli bývať (hocijaká ktorá mala meno Hitlera a Tuku tak tam nemohli bývať židia – V BB to bola Skuteckého ulica (Hitlerová ulica))
- Na verejnosti museli nosiť žltú šesť cípu hviezdu

Na k. r. 1941 – židovská komunita stratila veľkú časť majetku – okolo 60 000 židov stratilo svoje príjmy/majetok – veľká sociálne slabá zložka štátu

1942- Konferencia vo Wannse – prijaté konečné riešenie židovskej otázky NE

- Slovenská vláda dostáva ponuku z NE strany -hovorí o vysťahovaní a pracovnom nasadení tejto zložky obyvateľstva - do oblasti Generálneho gubernátu (Poľsko) – tento proces slovenská vláda na čele s Tukom bez protestov Tisa akceptujú ponuku

25. marec 1942 – dochádza k prvému transportu židovských dievčat z Popradu do Osvienčimu – začína prvá vlna deportácii (marec 1942 – október 1942 = vyvezených 57 tisíc židov – prežilo len niekoľko 100)

= **táto prvá vlna bola riadená slovenskou stranou** – väčšinou veľmi násilne – pomoc hlinkovej gardy

= **za každú osobu** – vysídľovací poplatok – 500 rišských mariiek – 5000 slovenských korún - mal slúžiť na zabezpečenie ubytovanie, zdravotnú starostlivosť atď. – realita iná

= **veľké protesty zo zahraničia** – cirkevný predstavitelia (Vatikán)

= **Táto prvá vlna sa skončila v októbri 1942** – zostalo na SK cca 20 000 Židov -spadali pod prezidentské výnimky – neudeľoval ich len prezident ale udeľovali ich aj ministri (hospodárstvo, školstvo) – korupcia v zmysle že sa niekedy udeľovali aj za peniaze.

Slovenská politická scéna – radikáli strácajú pozíciu druhá vlna deportácií

- **Jeseň 1944 – druhá vlna** – v rámci SNP – na rozdiel od prvej vlny je riadená nemeckými okupačnými orgánmi – bolo deportovaných okolo 13 tisíc židov
- Dokopy bolo zabitých okolo 70 tisíc židov

1942– otázka slovenských židov je špecifická aj v rámci svetovej politiky

- Vrba a Vecler – 1944 – podarilo sa im uniknúť z Osvienčimu – dostávajú sa na územie SK – spisujú správu o tom čo sa deje v týchto táboroch – táto správa bola taká tragická že ľudia jej až nechceli veriť

Po druhej svetovej vojne – prichádza na SK tých pár Židov čo prežili – ich príchod bol dosť smutný. Postoj spoločnosti nie je moc pozitívny lebo by sa museli vracieť majetky. – prežívajú zažitú stereotypy- problém s návratom majetku a podnikov

- Masové pogromy – Topoľčany – očkovanie – o tom že Židia očkujú niečím nebezpečným slovenské deti
- Veľká časť odchádza do Palestíny – neskôr Izrael (1948)

Hospodárska a ekonomická realita 1939-1945

Musíme brať realitu po ČSR – neboli sme na tom dobre – toto nás sprevádzalo počas celej ČSR

Hospodárskemu rozmachu popri vlastnej hospodárskej politike výrazne pomohla **vojnová konjunktúra**, ktorá podporila zbrojársky priemysel a zvýšila dopyt po základných tovaroch bežnej spotreby, najmä potravinách. No kúpyschopnosť obyvateľstva ostávala na nízkej úrovni.

1939 – SK sa dostáva do hospodárskej konjunktúry kt. trvá od 1939-1943. Potom už dochádza ku kríze

Konjunktúra, ako to bolo možné?

Arizácia –k rozvoju nejako neprispela, keďže sa dostali do rúk tie podniky laikom ktorým išlo o profit a tie väčšie podniky získali Nemci, skôr mu uškodila - uvoľnili sa ale miesta pre slovenských zamestnancov

ČSR – na SK sa začali premiestňovať niektoré výrobné podniky – aby sa mohli chrániť pred nemeckými útokmi – krátko po vzniku SR tu začali tieto podniky fungovať (Zbrojovka v Považskej Bystrici) – začalo sa vo veľkom vyrábať a potom posilať do NE.- prevážali sa aj suroviny na vybudovanie takýchto podnikov.

Vojnová konjunktúra – výrazný vplyv – štruktúra slovenského priemyslu bola zameraná výhodne na vojnové potreby.

- Odchod Čechov – zmenšila sa konkurencia českých tovarov – aj keď na SK zostalo veľa podnikov so spoluvlastníctvom českého kapitálu ale postupne ho preberá Nemecký.

Zahraničný obchod – až do Júna 1944 bolo mimo vojenskej trasy – mohlo exportovať výrobky do zahraničia teda. Počas vojny vám na výrobný proces stačí aj menej kvalitné suroviny

Začal sa uskutočňovať **program spriemyselňovania**. Podnikatelia získali podporu štátu, továrne dostávali veľké úľavy na daniach, clách a výhody pri doprave.

- V rokoch 1939-1944 vzniklo 250 nových podnikov a 30 podnikov rozširuje výrobu.
- Podporila sa **modernizácia výroby** a **zvýšila sa domáca zamestnanosť**, (priemysel)
- Postupne **klesol počet robotníkov pracujúcich v Nemecku**, ktorých podľa dohody s nemeckou stranou aj tak platila slovenská pokladnica. Tento premyslený postup umožnil inde použiť peniaze, ktoré by boli vynaložené na financovanie vojny
- Napriek pôvodnému zámeru sa vláda neodhodlala uskutočniť rozsiahlejšiu pozemkovú reformu. Rozdelila sa iba časť zhabanej židovskej pôdy.
- K dlhodobým investíciám patrilo **budovanie vodných priehrad**, ktoré mali pomôcť využívať rieky na výrobu eklectickej energie. Budovali sa nové železnice.

Personálna stránka rozvoja - tu sa prejavila aj deravá totalita – na významných miestach boli odborníci ktorí neboli členmi HSL'S – Imrich Karvaš a Peter Zaťko - snažili sa aby to SK prežilo s čo najmenšími stratami. Národohospodári – oni pripravovali aj SNP z hospodárskej stránky

44-45– prichádza kríza

Koniec vojnovnej konjunktúry

- Koniec možnosti zahraničného obchodu – 43-44
- Začína pociťovať likvidáciu počas 2SV

Nemci taktiež vyciavali SK - Požiadavky od jesene 1944 – mája 1945 – mesačne 1 miliarda pričom ročný rozpočet SR bol 3,5 miliardy. SR na konci vojny utrpelo veľké straty a veľká časť konjunktúry bola znížená a úspechy boli taktiež znížené

Avšak výnimka zbrojárskeho priemyslu, ktorá mala najväčší úspech počas tohto obdobia – najväčšia zamestnanosť napr. v Dubnici – bolo to z dôvodu toho, že sa časť výroby z Nemecka presúva na Slovensko, keďže tam boli zničené podniky

Silné angažovanie NE v SK politike. Jeho vplyv na SK hospodárstvo – **ochranná zmluva medzi SK a NE (23.3.1939)** – mala aj tajný hospodársky dodatok – 5 základných bodov – znamenalo že bolo vyčlenené dôležité hospodárske oblasti a vždy s prihliadnutím záujmov NE :

1. Zbrojársky a strojársky priemysel
2. Drevársky priemysel
3. Ťažobný priemysel - dôležitý lebo Nemecko trpelo nedostatkom ropy a pohonných hmôt
4. Chemický priemysel

5. Poľnohospodárstvo – všetky prebytky by mali smerovať do NE
6. Doprava a výstava infraštruktúry . kvalitné cesty pre útoky na PL a ZSSR

Všetky prebytky zo Slovenska by mali smerovať do Nemecka, no Slovensko stratilo po arbitráži južnú časť svojho územia, ktorá bola úrodná, takže prebytok posielaný do Nemecka bol minimálny.

Začínala sa **modernizovať doprava** a začali aj so stavbou **infraštruktúry**, pretože cieľom Nemecka bolo mať kvalitné cesty pri útoku na Poľsko a na Sovietsky Zväz.

Do r. 44 boli prijímané hospodárske zmluvy/dohody medzi NE a Sk – zameriavali sa na hospodárstvo a pracovnú silu - NE získavalo pomaličky väčší vplyv v slovenskom hospodárstve

- Príchod NE **beráterov** (nemecký poradcovia) – dosadení na dôležité inštitúcie ako boli ministerstvá, HSLŠ, hospodárskych rezortov a oni pozerali na to aká je situácia v SK – priamy dohľad na to čo sa deje v SK a podávali hlásenia do NE
- Mali aj odporúčania čo by sa malo a nemalo robiť – napr. ak na SK vznikol podnik ktorý vyrábala klavíre ktoré sa vyrábali aj v NE tak títo berátori sa snažili aby bol zatvorení a aby sa dovážalo z NE tento produkt.

NE začína ovládať slovenské hospodárstvo - Nemecká strana postupne získava podniky ktoré predtým patrili českému kapitálu – v 2 fázach:

- a) **NE majiteľ priamo získava tento podnik** – priama kúpa
- b) **Získanie vplyvu v podnikoch cez tieto české spoločnosti** (Protektorát Čechy a Morava) – dcérske spoločnosti nemeckého kapitálu cez ktoré potom ovládajú slovenské podniky.
- c) **Arizácia**

4 hlavné NE koncerny, kt. ovládali podniky na SK:

- d) Nemecká banka
- e) Drážďanská banka
- f) Veľký zbrojársky koncern **Hermann Göring Werke** – ovládal väčšinu zbrojárskych/strojárskych podnikov v okupovanej Európe
- g) Chemický koncern **I. G. Farbenindustrie** – ovládol všetky dôležité ropné spoločnosti/celulóžky/rafinérie/papierne atď.

Takto v rukách NE cca 60 percent SK podnikov/spoločnosti (myslíme súkromné akciové spoločnosti) – čiže ak si to porovnáme, tak v období ČSR tam cez 80 percent slovenských podnikov ovládal český kapitál, po vznik Sl. št. prešlo cca tých percent podnikov do rúk nemeckého kapitálu.

Otázka nezamestnanosti:

V období ČSR bola situácia horšia – v 20 rokoch veľký dopad na podniky kvôli premiestňovaniu – situácia pretrváva aj v 1938 ale začína sa meniť pri vzniku SŠ a zlepšovať.

Prečo?

- Po vzniku slovenského štátu, vznikajú nové podniky a to vytvorilo pracovné pozície (zbrojárstvo)
 - Odchod slovenských robotníkov do NE
= **8.12.1939** – zmluva o slovenských robotníkoch v NE ríši – chodili sem dobrovoľne a bolo to celkom zaujímavé pre slovenských robotníkov v prvých rokoch a celkom dobre si tu aj zarobili - vystriedalo sa v NE až 200 000 slovenských zamestnancov – vrchol končí v r. 1943 kedy začína veľké bombardovanie NE (medzi nimi aj veľké podniky)
 - Arizácia
 - Verejné práce – výstavba infraštruktúry
= dôležitou sa stáva výstavba železníc
 - Na juhu stredného Slovenska sa začali stavať trate po Viedenskej arbitráži – Gemerské spojky – dodnes pozostatky (tunely) ale z väčšej časti nedostavaná lebo po 2SV sa s plánom skončilo
 - Východné SK – centrom sa stáva Prešov – trať Prešov-Strážske
 - Stredné SK – na trati Žilina/Martin do BB (trať Horná Štubňa – BB) – charakteristické je pre ňu 22 tunelov – stavba začala v 1936 a dokončená bola v decembri r. 1940. – najdlhší tunel sa volá Čremošné (4700 metrov)
- = Výstavba priehrad a pokračovala stavba Vážskej kaskády – Oravská priehrada (1941 sa začalo a v 1953 bola dostavaná)

V lete 1943 vykázali úrady na SK 500 nezamestnaných dokopy.- iba oficiálne evidovaný

9.10.1944 – podpísaná dohoda o zásobovaní NE armády na území SK – na základe tejto dohody sa akákoľvek samostatnosť slovenského hospodárstva skončila – od tej jesene 1944 musí plniť všetky finančné/materiálne požiadavky nemeckej strany – mesačne tieto nemecké nároky sú vo výške 800 miliónov až 1 miliardu slovenských korún – konjunktúra ktorá tu bola do 1943 sa týmito poslednými mesiacmi 2SV sa do istej miery tieto úspechy znehovali a slovenské hospodárstvo zasiahli dosť výrazné straty (finančné/materiálne/hospodárske)

Slovenské národné povstanie

Domáci odboj

Dobre vieme, že vznik Slovenského štátu čo sa týka r. 1939, nie všetci obyvatelia privítali a môžeme v podstate povedať, že to z tých zlých alternatív bola tá najlepšia na zvládnutie 2SV.

Postupne vznikala prepojenosť s NE nacizmom, židovskou otázkou, previazanosť vládnych špičiek s NE. Postupne aj v spoločnosti začala klesať dôvera vo vládny režim. Ku koncu 2SV už výrazne režim stráca podporu, hlavne pre to spojenie s NE.

- náznaky že SK smeruje inam – tábor protinemeckej koalície

Začínajú sa formovať **odbojové zložky**:

Domáci odboj – charakterizujeme dve základné línie:

- I. **Komunistický odboj** – spočiatku uvažovali nad alternatívou sovietskeho SK (po 2SV by sa SK stalo súčasťou ZSSR) tento prvotný cieľ sa ale mení a prechádzajú k myšlienke obnovy ČSR.
- II. **Občiansky odboj** – v ňom sa stretávame s predstaviteľmi viacerých strán, ktoré fungovali v slovenskej politike (Agrárna strana, Slovenská národná strana atď.) a až postupne z tohto odboja vzniká **Demokratická strana**
 - Tento odboj začal postupne pracovať na prevzatí moci, takže začiatky môžeme datovať už dakedy v r. 42 a postupne sa tu formujú partizánske skupiny.
 - Postupne sa teda tento odboj dostáva k jeho hl. cieľu – **obnovenie ČSR**

Situácia v 42/43 sa postupne vyvíjala a vznikali odbojové skupiny (občianske odbojové skupiny) = skupiny **Flóra, Justícia, Demec, Obrana národa na SK**

- Tieto skupiny vyvíjali rôzne aktivity – pomáhali pri útekoch vojakov na západ ako aj politikov do exilu

Dôležitým centrom občianskeho odboja – **Slovenská armáda**

- Prečo práve v armáde? – na vrcholných pozíciách boli dôstojníci, ktorý práve boli orientovaní pročeskoslovensky – znak deravej totality
- Postupne v armáde získala najdôležitejšie miesto skupina okolo **Jána Goliana** (vtedy ešte podplukovníka) ktorá pracovala práve s občianskym odbojom a postupne bol aj JG poverený ako hlavný veliteľ povstaleckej armády na SK.

Tieto aktivity na domácom poli postupne prerastali do spolupráce medzi občianskym odbojom a komunistickým odbojom

Spolupráca odbojov

1943 – tesne pred koncom roka – Vianočná dohoda

- **táto dohoda prezentovala obnovu ČSR a dôležitým momentom bolo že tu bolo zadefinované rovnocenné postavenie Čechov a Slovákov v obnovenej ČSR**

Vzniká strešná organizácia – **Slovenská národná rada**

- Boli tu určené pozície pre komunistický a občiansky odboj – bolo paritné (rovnocenné)

- = Občiansky odboj – **Jozef Lettrich, Matej Josko, Ján Ursíny**
- = Komunistický odboj – **Gustáv Husák** (neskôr prezident ČSR- ako prvý Slováč),
Ladislav Novomeský, Karol Šmidke
- Práve táto SNR mala koordinovať domáce aktivity a akcie

Zahraničný odboj

Centrum – na začiatku **Paríž** - veľvyslancom v Paríži Štefan Osuský

- Zakladajú **ČS národný výbor** v Paríži – následne vzniká druhá takáto organizácia a to je **ČSNR v Paríži**

Postupne sa takou dominantnou stáva ČSNR, ktorá do istej miery získava priazeň v Paríži – na čele **Milan Hodža**, ale postupne pre toto postavenie MH môžeme povedať aj **Štefana Osuského** – postupne ich aktivity za autonómiu SK upadajú a po porážke FR sa presúva odboj do Londýna, kde získava dominantné postavenie **Edvard Beneš** – na základe zmeny politických aktivít sa dostáva Štefan Osuský na okraj tej odbojovej činnosti, Hodža je vynechávaní (zámerne) z týchto aktivít a nakoniec rezignuje a odchádza do USA a tam ešte pred koncom 2SV zomiera.

Na základe týchto udalostí vzniká v **Londýne** dôležité exilové centrum a začína tu fungovať Československá exilová vláda – na čele Edvard Beneš

- Táto vláda začína fungovať na základe **Benešových dekrétov** – plnia funkciu zákonov ktoré boli vydávané touto ČS vládou v Londýne
- Tieto aktivity tejto vlády v r. 1940, môžeme povedať, že aj postoj veľmocí ako VB a FR bol skôr opatrní – postupne ale prichádza podpora – od r. 1941 môžeme povedať že je jasné že veľmoci sú na strane ČS vlády
 - = ZSSR a VB – júl 1941 – uznávajú ČS exilovú vládu a už sú jasne za obnovenie ČSR.
 - = USA – oni nikdy Slovenský štát neuznali a boli na pozícii ČSR.

Tieto aktivity v zahraničí boli uzavreté v decembri 1943 dohodou so ZSSR – **Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci**

= tu môžeme vidieť začiatky toho, čo sa udialo po skončení 2SV. Už tu v decembri 1943 sa ZSSR začali otvárať dvere do strednej Európy touto zmluvou.
= počas ČSR, Beneš ako tvorca ČS zahraničnej politiky, nemal až taký blízky vzťah so ZSSR, ale aj napriek tomu v 1943 podpisujem takúto dohodu – dôvodom jeho podpisu sa stáva aj situácia v r. 1938 (Mníchov), bolo tu vidieť jeho sklamanie z toho že západné veľmoci nepomohli v tejto situácii, a preto začína aktívnejšie spolupracovať so ZSSR.

Druhé centrum zahraničného odboja – **Moskva**

- Zahraničný odboj v Moskve – centrum komunistického odboja
- Od jesene 1938 na čele **Klement Gottwald**

- Začiatky tohto odboja boli odlišné od občianskeho odboja – spočiatku negatívne naladení proti VB, FR a nekomunistickému odboju. – situácia sa ale mení, hlavne po napadnutí ZSSR NE v júli 1941 a vzniká nová situácia vojenská a geopolitická – kvôli tomuto v júli teda aj komunistický odboj uznáva vládu v Londýne a dochádza ku postupnej spolupráci medzi odbojmi.
- Začína sa na východnom fronte formovať **československá armáda (československý armádny zbor)** – výrazne ju dopĺňajú vojaci slovenskej armády, ktorý bojovali na východnom fronte alebo boli zajatí. Prechádzajú postupne na druhú stranu.

Príprava SNP

V dvoj líniách:

Príprava vojenskej zložky/ústredia – do čela bol menovaný (aj Londýnskym centrom) podplukovník Ján Golian, ktorí pôsobil práve v BB. Tu práve táto vojenská oblasť získava to poverenie od Londýnskej vlády aby teda spolupracovala s tou SNR a pripravovala povstanie z vojenskej stránky.

Vojenská stránka – dva plány

1. **Obsadiť karpatské priesmyky** – a tým pádom ich otvoriť pre sovietsku armádu, ktorá by bez boja prešla Karpaty a tým rýchlejšie sa dostať do strednej EU
2. **Variant obrany** – vytvoriť obranné pásmo na území SK a postupne odolávať nemeckej armáde a čakať na sovietsku armádu

V konečnom dôsledku bol zrealizovaný druhý, menej výhodný variant. Bolo to aj na základe nedisciplinovanosti niektorých partizánskych skupín, ktoré nekoordinovala svoju činnosť s armádou/prípravou SNP. Robili rôzne záškodné akcie na transportoch nemeckej armády, čo prirodzene urýchlilo odpoveď z NE strany, ktorá začala postupe obsadzovať územie SK.

Pri príprave SNP boli dôležité aj hospodárske prípravy

- Mali ich na starosti **Karvaš a Žaťko**
 - Podarilo sa im to dotiahnuť až pomaly do finálneho konca na rozdiel od vojenských príprav kde teda v mnohých oblastiach boli problémy.
 - Imrich Karvaš zabezpečil výraznú finančnú hotovosť pre povstalecké územie – 2/3 finančných prostriedkov SK boli presunuté do oblasti stredného Sk
 - Zaťkovi sa podarilo výrazne materiálne zabezpečenie, ale aj potravinové zabezpečenie pre obyvateľstvo.

Vojenské operácie

Povstalecké územie – na začiatku na pomerne rozsiahlom území (cca 20 tisíc m², 1,7 milióna obyvateľov). Postupne pod tlakom nemeckej armády sa zužovalo

Povstalecká armáda – prebehli mobilizácie – mala do cca 60 tisíc vojakov - Problém v tom, že armáde chýbali hlavne ťažké zbrane, ale aj celkové vojenské vybavenie. Toto bolo z dôvodu určitých nedostatkov pri príprave tohto vojenského zabezpečenia povstania.

- Oficiálne sa táto armáda volala **1. česko-slovenská armáda na Slovensku** – malo to jasne naznačiť aj cieľ tohto povstania, ktorým bola obnova ČSR
- Prvým veliteľom bol **Ján Golian** – postupne až do hodnosti generála

8.10.1944 – sa vedenia povstaleckých vojsk ujal druhý generál **Rudolf Viest**

- On dovtedy pôsobil v ČS exilovej vláde v Londýne – prichádza pomerne komplikovane na SK a ujíma sa armády keď bolo jasné že povstalecké územie už dlho nevydrží

Okrem armády sa zapojili do boja aj **partizánske oddiely** – počty ťažko odhadnúť ale pohybujú sa okolo 15 tisíc. Veľmi často problémy, že partizáni sa veľmi nechceli podriaďovať vojenskému veleniu a tak spolupráca bola veľmi komplikovaná (obranná boje)

Zbrane a materiál – na povstaleckom území zostali niektoré podniky, ktoré pomáhali pri zásobovaní

- Podbrezová
- Vyhne
- Zvolen - v železničných dielňach – 3 pancierové vlaky **Urban, Štefánik a Masaryk** – veľmi dôležité lebo povstalecká armáda trpela nedostatkom zbraní = v SNP – Štefánik

Bolo jasné, že nemecká armáda má prevahu. Nebolo ani tak veľmi kvôli počtu vojakov, ale skôr čo sa týka vojenského a materiálneho zabezpečenia. Postupne sa povstalecké územie zužovalo

27.10.1944 – dobytá BB ako centrum povstanie

- Obrana trvala dva mesiace od 29.8. do 27.10.
- Vydržala celkom dlho, pôvodne sa predpokladalo že to bude otázka 1 týždňa, možno 2.

Politický život na povstaleckom území

Riadila ho SNR - ktorá vznikla počas **vianočnej dohody v 1943.** - 1.9.1944 – vydala deklaráciu SNR – zásadný dokument o ďalšej činnosti, plánoch a cieľoch SNR

- Na povstaleckom území vznikajú **poverenictva** – riadia jednotlivé oblasti civilného života (hospodárske, vojenské atď.)

V septembri 1944 sa komunistická strana spája so sociálnymi demokratmi, ich aktivity smerujú k tomu, že z občianskeho odboja **vzniká demokratická strana**, je zmesou agrárnikov, národnárov a ostatných skupín. Komunisti a demokratická strana sa neskôr stali v roku 1945-1948 najdôležitejšími zložkami.

Význam SNP

- Vyjadrenie nesúhlasu s nemeckou ideológiou – smerovaním sme sa zaradili k spojencom a proti hitlerovskej koalícii – zaradili sme sa medzi víťazné štáty
- V domácej sfére – pre systém od 45 to malo význam, že Slovensko bolo rovnoprávne s Českom – rovnocenné partnerstvo – zriadené slovenské orgány – nebolo možné prehliadnuť samostatnosť slovenských orgánov v znovuobnovenej ČSR

Koniec Slovenského štátu

Roky 44/45 - V štáte vrcholí politicko-spoločenská kríza, práve aj tým vypuknutím SNP - obdobie je sprevádzané aj nemeckou okupáciou krajiny. Cca dva mesiace funguje slobodné povstalecké územie – znamená to že BA vláda stráca moc a kompetencie na území SK. Všetky tieto momenty jasne naznačujú jednu vec, že tá existencia/dĺžka existencia Slovenského štátu je priamo spojená s porážkou NE. – je jasné, že po porážke Nemecka samostatnosť SK končí a budúcnosťou je vznik ČSR. – naznačovali tomu aj hospodárske záležitosti a prechod vojska cez územia

Vnímajú to aj politický predstavitelia – opúšťajú BA

- V polovici marca sa presídľujú na Záhorie ale začiatkom marca opúšťajú územie SK a dostávajú sa do Rakúska, kde požadujú exil
= Práve tu **8.mája môžeme povedať že bol vykonaný posledný akt vtedajšej vlády** – vtedajší predseda slovenskej vlády Štefan Tiso podpisuje kapituláciu s americkým generálom, že kapituluje pred americkou armádou.
- Časť z vlády emigrovala – najprv do Talianska (kvôli Sidorovi) – niektorý do Ameriky
- Iný boli zajatí rakúskou armádou a odovzdaní ČSR
= Jozef Tiso – súdení a udelení trest smrti (1947) – tvrdo popieral svoju vinu, že o ničom zlom nevedel
= Vojtech Tuka – bol v 1943 kvôli zdraviu skôr politicky neaktívny – odsúdení na trest smrti – obesení na invalidnom vozíku

26.11.2021

Obdobie ČSR po r. 1945

Po 2 svetovej vojne

- Nastalo obdobie **riadenej demokracie** – autoritatívnejšia vláda víťazných strán
- Otázka **samostatnosti Slovenska** – po skončení 2SV bolo jasné že SK nemôže pokračovať v samostatnej politike. – postoj mocnosti proti samostatnosti (vysvetlené v predošliých bodoch)
 - V Londýne exilová vláda na čele s **Benešom**

- 1943 – podpísanie **zmluvy o priateľstve a spolupráci so ZSSR** (december 1943) – otvorila sa brána pre ZSSR do strednej EU
= rozdelenie sféry vplyvu medzi Z a V – Teherán, Jalta, Postupim
- Postupne sa SK dostáva do sféry záujmu ZSSR
 - Čo viedlo Beneša ku spolupráci so ZSSR? – sklamanie zo západných mocností, že počas Mníchova Z mocnosti nepodporili ČS

Zahraničný odboj

Zahraničné odboje – rokovanie medzi londýnskym a moskovským odbojom

- Základne body po obnovení ČSR
 - exilová vláda v Londýne nevstúpi na územie ČSR a vznikne nová vláda
 - moc na území ČS mali prebrať národné výbory
 - zradcovia/kolaboranti budú potrestaní
 - dohoda, že sa zakážu niektoré politické strany a obmedzí sa počet strán v národnom fronte.
 - Zakázané – Agrárna strana, HSĽS
 - Na území SK mohli zostať Komunistická strana slovenská a postupne z občianskeho odboja vzniká Demokratická strana (zložená z viacerých frakcií – agrárnici (Lettrich, Ursíny), národná strana (Kvetko))
- Ďalšie rokovania v Moskve začali **22.marca 1945**
 - Diskutovalo sa o programe novej vlády
 - Vznikla nová vláda - na čele **Zdenek Firlinger** – členom ČS demokratickej strany a v Moskve bol ako ČS veľvyslanec – postupne sa ale názormi blížil ku komunistickej strane
 - Komunisti v novej vláde získali veľmi silné postavenie – posilnil sa aj vzťah so ZSSR.
= Dôležité pozície vo vláde – ministerstvo vnútra, sympatizanti (Firlinger, Ludvík Sloboda (minister obrany od 45))

Vnútrotná politika

Postavenie SK národa v ČSR – vraciame sa niekde do 30 rokov 20. storočia – v r. 1945 sa znova objavuje táto otázka – dôležitý moment bolo SNP ktoré posilnilo postavenie SK v ČSR

- keď sa rokovalo o zvýšení kompetencii SK orgánov – protest českých orgánov (hlavne SNR) – nakoniec sa došlo ku kompromisu a slovensky národ sa uznal na princípe **rovný s rovným** – SNR bola uznaná ako nositeľka zákonodarnej a výkonnej moci na území SK – o začlenení do ústavy sa tiež riešilo (rovný s rovným – skôr v nezáväznej forme)
- České krajiny – nevznikli nejaké zásadné orgány (ČSR ústredná vláda bola naďalej) – zostala tu **asymetrická federácia**

Postupne od jesene 1944 sa oslobodzuje územie SK – prichádza nová ČSV - Prvé centrum = **Košice**

- Od tohto odvodu prvý program prijatí novou vládou – **apríl 1945 – Košický vládny program**
 - Došlo k dohode že bude pokračovať pozemková reforma – skonfiškovaná pôda nemeckých a maďarských kolaborantov
 - Správa národných výborov
 - V Sk potvrdená asymetrická vláda – zbor poverníkov
= už tu mali prevahu komunisti – cítiť tu silu ľavice

Otázka národnosti – otázka Nemcov a Maďarov – predostretá už v Postupime – Beneš mal v pláne SK orientovať skôr slovanským smerom a NE a MĎ vysťahovať – podporu ale nakoniec našlo len vysťahovanie NE – riešilo sa to rozdielne

- Na mnohých miestach dochádzalo k divokým likvidáci
- Oficiálne z územia ČSR dochádza k transportu nemeckej menšiny – výnimky iba keď spolupracovali s odbojom
- Maďari – nakoniec nedochádza k vysídleniu ale dochádza k výmene obyvateľstva – z Maďarska dochádza veľká časť dolnozemskej Slovákov – komunita ktorá odchádzala z Maďarska bola skôr inteligencia (oslabenie)
- Reslovakizácia – Maďari prijímali ČS občianstvo
- MĎ a NE bola pridelená kolektívna vina

Riadená demokracia

Národný front – systém v rámci ktorého fungovali *6 politických strán* – bola to taká koalícia ktorá rozhodovali o záležitostiach SR.

1. **Komunistická strana ČS**
2. **ČS strana sociálno-demokratická**
3. **Národno-socialistická strana**
4. **ČS strana lidová**
5. **Demokratická strana**
6. **Komunistická strana SK**

Mal monopol moci v republike – voči koalícii týchto 6 strán neexistovala žiadna opozícia – ak nejaká nová strana mala vzniknúť musel to schváliť NF

Dve hlavné strany SK – na princípe **parity** – podiel na moci bol rovnocenný – predsedom SNR bol predstaviteľ DSS a predsedom poverníkov bol predstaviteľ KSS

Princíp NF :

- znamenal že v ČS vzniká fenomén **masových politických strán** – mali množstvo členov - mali do 1 milióna členov

- dôležitým momentom bolo keď sa politické spektrum posunulo výrazne doľava.
- Neexistovala opozícia
- Nesúrodá/rôznorodá

Mal rozhodujúcu politickú moc aj na úkor tých ďalších orgánov štátnej moci – nielen v politickej ale aj v hospodárskej oblasti

- keď sa hovorí o **znárodňovaní** –1948 (tu sa zintenzívnilo) - v Košickom národnom programe (na základe dohody všetkých NS sa začínajú znárodňovať už veľké podniky)
- **dvojročný plán** (1947-1948) – nemôžeme stotožňovať s tým čo bolo v 1948 (päťročnice) – obnova zničeného hospodárstva a zvýšenie výroby oproti predvojnovému stavu

NF mal veľmi silné pozície – preberal moc prezidenta a zákonodarnej moci

Tri Pražské dohody

Dva rovnocenné národy, košický program nehovorí o federácii – postupne prichádza riešenie:

- DSS a KSS v roku 45 majú rovnaké názory, komunisti postupne prichádzajú k personálnym zmenám a povstalecké osobnosti sú vytláčaní staršou generáciou komunistov, kt. mali bližšie ku KSČ a nepodporujú samostatné postavenie Slovákov

Prvá Pražská dohoda

prelom jún/júl 1945 – výsledkom je kompromis

- Slovensko si udržalo väčšinu svojich práv podľa Koš. Vládneho programu, realizoval sa asymetrický model
- určené kompetencie pre slovenské nár. orgány, kt. mohli rozhodovať v slovenských otázkach,
- kompetencie ústrednej vlády na Slovensku neplatili (ak bolo niečo prijaté, musel to odobriť Zbor povereníkov a SNR); čo sa nepáčilo Českej strane, pretože český predseda vlády nemal na Slovensku žiadne kompetencie
- stále existuje colná devízová hranica, existuje až do menovej reformy – kvôli rozdielnym existujúcim menám

Druhá Pražská dohoda

Jar 1946 (apríl) – obmedzenie kompetencií SNR

- zákony, kt. prijímala SNR mali byť koordinované s ČS ústrednými orgánmi; strana Slovenska držala kompetencie slovenských orgánov, ale blížila sa voľby v r. 46
- zákony a výkonná moc mali byť koordinované s ústrednou vládou v Prahe – otázka postavenia Slovenska sa riešila ďalej

Tretia Pražská dohoda

Júl 1946 – obmedzenie kompetencií SNR ako zákonodarnej zložky

- Zbor povereníkov – priamo pod kontrolou ČSNR, slovenský povereník sa priamo zodpovedal ministrovi v Prahe

Výsledkom dohôd – obmedzenie slovenských nár. orgánov – 3. dohodou ovplyvnili aj vplyv demokratickej strany na území Slovenska

Voľby v 1946

V r. 1946 vo voľbách zvíťazila Demokratická strana – Komunisti majú ideu oslabiť moc SNR a ostatných slovenských orgánov, čím by obmedzili moc demokratov – „POSLEDNÉ DEMOKRATICKÉ VOĽBY“ – v januári 46 sa dohodlo, že na našom území nebudú kandidovať české strany a naopak

- voliči HSĽS smerovali viac k demokratickej strane, komunisti chceli obmedziť moc týchto voličov – chceli založiť Kresťansko-republikánsku stranu, kt. by prilákala voličov HSĽS od demokratickej strany

28. 3. dohoda, podpísaná 30. 3. medzi HSĽS a demokratickou stranou – Aprílová dohoda

- obsahom bolo to, že vedúce funkcie sa otvoria katolíkom, vo vrcholnom orgáne to malo byť v pomere 2:1 v prospech katolíkov
- vzniká Strana práce a Strana slobody (Vavro Šrobár)

Voľby 26. 5. 1946 – povinná účasť vo voľbách, pokiaľ niekto nemal svojich kandidátov, mohol hodiť biely lístok

- víťazom volieb – **Komunistická strana**, na území Slovenska výrazne zvíťazila Demokratická strana (cca 62%) – 2/3 poslancov, KSS (30%) a Strana slobody a Strana práce (niečo nad 3%)
- predsedom SNR sa stal demokrat **Jozef Letrich**, predsedom zboru povereníkov sa stal komunist **G. Husák**, povereníctvo vnútra získal nestranník **Mikuláš Ferienčík** (mal bližšie ku komunistom)

3.12.2021

Slováci v zahraničí a nástup komunizmu

Bola zakázaná HSLŠ, množstvo členov alebo sympatizantov volilo po roku 1945 emigráciu do zahraničia. Tieto aktivity so sebou prinášali postupne aj formovanie centier Slovákov v zahraničí.

Slovenská národná rada v zahraničí.

- Zakladá ju **Peter Prídavok**. Vstúpil tu v roku 1948 aj **Karol Sidor**

Slovenský akčný výbor

- Dôležitým centrom vzniku týchto organizácií bolo aj TAL. Organizácia vzniká v Ríme.
 - Patril tu **Ferdinand Ďurčanský** a jeho brat **Ján Ďurčanský**, **Štefan Polakovič**, básnik a predstaviteľ katolíckej moderny **Rudolf Dilong**.
 - Ferdinand Ďurčanský mal víziu, myslel si, že medzi Sovietskym Zväzom a západom dôjde k vojne a po víťazstve západu tu bude možnosť na obnovu Slovenského štátu.

Slovenský revolučný odboj

Bola bližšie k československým hraniciam (Rakúsko – Nemecko).

- Patril tu **Ladislav Jankovič**, ten pôsobil za Slovenského štátu ako veliteľ spravodajského oddelenia Hlinkovej mládeže za Slovenského štátu
- Komunisti sa snažili zinscenovať prepojenie Demokratickej strany na Slovensku práve s emigrantskými centrami v zahraničí. Mali svojich **kuriérov**, zisťovali situáciu v Československu, či je tu opozícia a možnosti obnoviť existenciu Slovenského štátu.
- Nebola tu ambícia na obnovu slovenskej štátnosti, pretože v tomto období boli takéto predstavy nereálne, ale aj napriek tomu poslúžili štátnej bezpečnosti ŠTB na prepojenie s ľudáckou emigráciou.
 - Kuriér **Rudolf Komandera**, ktorý bol na Slovensko vyslaný revolučným odbojom, bol zatknutý ŠTB (policajná zložka ministerstva vnútra v komunistickom režime, používali ju k vyhľadávaniu odporcov režimu).
 - Druhá línia diskreditácie demokratickej strany – mierila na predstaviteľa **Jána Ursínyho** v pražskej vláde. U neho aj u **Ota Obucha** sa „našli“ kompromitujúce materiály, spolupráca s ŠTB, priznali sa, že spolupracujú s emigrujúcimi ľudákmi. Ursíny podáva demisiu, kým sa udalosti nevyšetria.

Komunisti stupňujú tlak aj na zákonodarné a zákonné zložky na Slovensku (Národná rada a zbor povereníkov) a komunisti organizujú svojich sympatizantov.

Na Slovensku nastáva jesenná politická kríza v roku 1947.

- **Gustav Husák** bol predsedom povereníkov a na konci októbra podáva aj s povereníkmi za **KSČ** demisiu, tvrdil že padla celá vláda a je potrebné zbor rekonštruovať, z 15 členov iba 6 podalo demisiu.
- **Demokratická strana** odmietla podať demisiu, trvali na výsledkoch volieb (2/3 prevaha)
- V novembri prichádza aj **Klement Gottwald**, došlo k rekonštrukcii zboru povereníkov a komunisti nezískali väčšinu, mali tam svojho predsedu a 4 povereníkov, Demokrati mali podpredsedu a 5 členov.

- Niektorí členovia zboru povereníkov boli nahradení nestraníkmi (boli to priaznivci komunistickéj strany, komunisti tam mali svojich sympatizantov).

V roku 1947 sú vzťahy medzi V a Z blokom napäté, dochádza k vystúpeniu **Winstona Churchilla** – Fultonský prejav – prehovoril o rozdelení sveta **železnou oponou**

Bola tu obava zo strany československých nekomunistických strán o znovuoobnovenie Slovenského štátu, čiže **až po roku 1947 začali nekomunistické strany chápať, o čo ide komunistom. V roku 1947 sa vytvára blok nekomunistických troch strán (lidová strana, demokratická strana a národní socialisti)**

Od jesene 1947 **NÁRODNÝ FRONT** *de facto* už neexistuje, už tu sú snahy komunistov prebrať moc a mali taký limit, máj 1948 sa mali v Československu uskutočniť ďalšie voľby, mali prevziať moc, všetko smerovali k tomu, aby do týchto volieb zvrátili situáciu vo svoj prospech.

Rok 1948

Komunisti organizovali rôzne akcie smerujúce k prevzatiu moci

10. február 1948 – československá vláda prijala *návrh o mesačnom prídavku pre verejných zamestnancov*, komunisti vyhlásili tento návrh za neúnosný pre štátnu pokladnicu a do Prahy zvolali zjazd závodných rád (odborári), ktoré proti nim mali protestovať

11. februára 1948 v parlamente bol predložený *komunistický návrh o pozemkovej reforme*, bol dosť radikálny, obmedzoval vlastníctvo pôdy nad 50 hektárov.

- Pôda sa mala vyvlastniť ľuďom, ktorí na tej pôde nepracovali. Návrh nebol schválený. Komunisti začali spolupracovať s masami, zvolávajú ďalší zjazd roľníckych komisií.

13. február 1948 – komunisti mali po voľbách obsadené svoje rezorty, najdôležitejším bol post ministra vnútra, ten má pod palcom políciu a policajné zložky.

- Komunistický minister vnútra začína s **výmenou dôstojníkov v Prahe**, dosadzuje komunistických dôstojníkov.
- Nekomunistické strany – **lidová strana, demokratická strana a národní socialisti** sa snažia situáciu vyriešiť.
- **20. februára 1948** ich ministri podávajú demisiu – mysleli si, že tým padne celá vláda, a že v novej vláde, ktorá sa vytvorí, budú mať prevahu a budú si môcť presadzovať svoje požiadavky voči komunistom. Výsledkom tejto demisie bolo, že z 26 ministrov podalo demisiu 12 (nestraníci ako **Ludvig Svoboda** blízky komunistickéj strane a **Ján Masaryk** demisiu nepodali).
- **Gottwald** ako predseda vlády z tohto dôvodu prehlásil, že keďže väčšina ministrov demisiu nepodala, vláda musí pokračovať vo svojej činnosti a teda musí dôjsť k **rekonštrukcii vlády**.

24. februára 1948 – komunisti vyhlásili generálny štrajk, mal zatlačiť na udalosti v Československu. Hlavnou ambíciou komunistov bolo, aby prezident Beneš prijal demisiu ministrov za nekomunistické strany.

- Beneš pod tlakom **25. februára 1948** prijíma demisiu 12 ministrov. Dochádza k tomu, že Gottwald doplnil vládu svojich stúpencov (komunistov) a novu vládu parlament odhlasoval.
- **Nenásilnou cestou komunisti preberajú moc v Československu.**

Gustáv Husák mal v rukách aktivitu a preberanie moci, ovládol policajne zložky – aj napriek tomu, že ministrom vnútra bol **Ferienčík**.

- V zbore povereníkov prišiel Husák s argumentom, že demisia zástupcov demokratickej strany v Československej ústrednej vláde sa týka aj zboru povereníkov a tým podala demisiu aj tu.
- Demokratická strana nesúhlasila, ale aj pod policajným nátlakom dochádza k obsadeniu úradov demokratickej strany a pod nátlakom abdikuje predseda Slovenskej národnej vlády, **Jozef Lettrich**.

Preberanie moci prebieha rýchlo, už **6. marca 1948** predsedníctvo Slovenskej národnej rady vymenovalo 8 nových povereníkov.

Rýchlo sa uzavrel aj **osud demokratickej strany.**

- Prehráva mocenský boj a rýchlo **dochádza k zániku Demokratickej strany** a je premenovaná na **stranu Slovenskej obrody, SSO**, väčšina jej členov emigrovala alebo bola zatknutá.
- *Slovenská strana obrody* mala pár členov z demokratickej strany, ale nemali výraznejší vplyv na politickú situáciu. *Strana slobody* Vavra Šrobára zostáva, ale bez politického vplyvu. *Strana práce* sa zlúčila so *Sociálnymi demokratmi*
- *Československá sociálna demokracia* bola zlúčená v **júni 1948** s *Komunistickou stranou Československa*.

Moc v štáte preberá jedna politická strana a Československo sa stáva totalitným štátom. K tejto zmene dochádzalo postupne od roku 1945, dokončilo sa to nástupom komunistov, ten bol nenásilný, neboli zničené ani inštitúcie, ktoré fungovali v štáte (voľby, vláda, prezident...), ale ich činnosť bola na inej (nižšej) úrovni.

PREZIDENT: Beneš podal demisiu, 2x abdikácia, potom sa utiahol do ústrania, krátko na to zomiera. Po Benešovi prebral funkciu **Gottwald**, bol to prvý robotnícky (komunistický) prezident v ČSR. Dochádza k schváleniu zmien, ktoré sa v ČSR odohrali bez aktivít predstaviteľov parlamentu.

9. mája 1948 je prijatá nová Ústava ČSR, vychádzala z ideológie komunistickej strany.

Voľby plánované komunistami (chceli dovedy prebrať moc), sa odohrali **30. mája 1948**. Pred nimi komunisti ľahko prebrali moc. Komunisti uvažovali že nekomunistické strany by mohli kandidovať aj samostatne, no potom zistili, že by nemali prevahu. Voľby boli nakoniec zmanipulované, boli zvolení noví poslanci do parlamentu, ale parlament bol bezvýznamný.

Súdna moc: rýchlo sa likvidovala nezávislosť súdnych inštitúcií.

- Súdnictvo zľudovelo, do súdov sa na základe ústavy z 9. mája dostávajú sudcovia z ľudu, režim chcel súdy ovládnuť, potom už prebiehali nezákonne súdne procesy.

Výkonná moc: vláda: postavenie vlády klesá, postavenie sa obmedzilo najmä v silových rezortoch (armáda a bezpečnosť = súdruhovia z KSČ ich mali pod palcom).

- Ministri totálne záviseli na straníckom aparáte, bol tu vládny dualizmus (strana a vláda), ale vláda podliehala konkrétnemu súdruhovi. Strana začína splývať so štátom

Vplyv Sovietskeho Zväzu, do ČSR prichádzajú poradcovia, majú dôležitý vplyv na udalosti v ČSR.

Na území Slovenska dochádza k rýchlemu rozpadu *Demokratickej strany*, **predstavitelia KSS preberajú moc v štáte.** *Strana slobody* a *Strana práce* mali minimum členov a minimálne kompetencie v štáte.

Podľa vzoru Sovietskeho Zväzu sa začal budovať komunistický režim. Výnimkou bolo len reformne roky 1968, ale inak bol mechanizmus rovnaký:

- Splynula politická a ekonomická moc, potom nastalo pokračovanie zoštatňovania. Sociálne skupiny v štáte záviseli od politickej moci, tá rozhodovala o sociálnom postavení svojich občanov. Politická moc sa koncentrovala v rukách aparátu komunistickej strany. Politický teror. Informačná izolovanosť spoločnosti, cenzúra.

Princíp organizačnej výstavby strany

Vedúce stranícke orgány sa volili od najvyšších po najnižšie. Stranícke orgány, ktoré boli na nižších stupňoch podávali pravidelne správy vyšším organom, vedenie strany bolo automaticky záväzne pre všetky nižšie orgány, ak rozhodli o niečom, prijalo sa to bez diskusie, automaticky dochádzalo k podriadenosti a poslušnosti k straníckym špičkám.

Otázka aké bude postavenie komunistickej strany Slovenska? – Štiepenie moci na dve mocenské centrá bolo pre komunistov neprijateľné, a preto muselo dôjsť k splynutiu týchto dvoch strán. KSS značka zostala, ale slovenskí komunisti sa stali súčasťou KSČ.

- Zostala len územná organizácia na Slovensku, zostal zachovaný ich názov. Ich kompetencie boli minimálne, aj o krajskom šéfovi sa rozhodovalo v Prahe. Aj ústredný výbor KSS bol podriadený ústrednému výboru KSČ.
- Výnimka v reformných 60. rokoch, zvýšili sa kompetencie, po 1968 sa to vrátilo do starej roviny, kde začínala normalizácia na území ČSR.

Moc v krajine bola ovládnutá KSČ, režim v krajine postupne prechádza pod dominanciu KSČ, oficiálne tu zostatá zachovaný **národný front** – boli začlenené politické strany, *Strana obrody* a *Strana slobody* (Šrobár), v českých krajinách boli zachované vo formálnej podobe *Československá strana lidová* a *Československá strana socialistická*.

Zmeny v oblasti hospodárstva

V rokoch prvej etapy budovania komunistického režimu 1948–1953 v ČSR, hospodárstvo prekonalo najväčšiu zmenu v období 20. storočia. Došlo k úplnej zmene štruktúry hospodárstva

Priemysel = dochádza k totálnej orientácii na ťažký priemysel, výrazne stúpa aj počet zbrojoviek, ktoré sa v Československu začínajú budovať. Boli to na území Slovenska v Považskej Bystrici, Martine, Dubnici (obrovské zbrojovky). Priemysel bol z ekonomického pohľadu netypický pre Slovensku. Potom bolo potrebné prestavať štruktúru priemyslu na Slovensku, to prinieslo veľké množstvo nezamestnaných a množstvo finančných strát.

Agrárny sektor = kolektivizácia – spájanie hospodárstiev do veľkých celkov (JRD = jednotné roľnícke družstvá). Prvá vlna kolektivizácie skončila zle, veľa roľníkov chcelo z JRD vystúpiť. Spolupráca v obchodovaní s cudzinou, po roku 1948 dochádza k zmene vývozu produktov, tie putujú najmä do Sovietskeho Zväzu alebo do satelitných krajín J a JV Európy. Československo tým trpelo, lebo musela svojimi výrobkami a patentami alebo strojmi podporovať aj iné krajiny (za stroje nedostali zaplatené).

- **Január 1949**, z krajín východného bloku vzniká hospodárska organizácia – **RVHP – Rada vzájomnej hospodárskej pomoci** = smerovanie k ekonomickej nezávislosti krajín východného bloku, mali sa odbremeniť od vplyvu západných kapitalistických krajín, krajiny boli na rozdielnej ekonomickej úrovni.

Marshallov Plán – hospodárska pomoc pre zdevastované ekonomiky po druhej svetovej vojne pre krajiny, prichádza z USA. Mal obnoviť krajiny po ekonomickej stránke, ale aj zachrániť krajiny pred vplyvom Sovietskeho Zväzu a prenikaním komunizmu na západ. Československo ho muselo odmietnuť, bol nám ponúknutý, Československo prv súhlasilo s jeho prijatím, ale po zásahu Sovietskeho Zväzu, ČSR odmietlo – Sovietsky Zväz povedal, že ČSR dokáže zásobovať aj samo – niekedy na úkor vlastných občanov. Juhoslávia ako jediná komunistická krajina prijala tento plán, snažili sa ísť vlastnou cestou, neodmietala komunizmus, ale nechcela byť úplne podriadená Sovietskemu Zväzu.

10.12.2021

Monsterprocesy

Definícia

Politické procesy – súviseli s upevňovaním moci – keď sa stala chyba v komunistickej strane tak sa hľadal hneď vinník

Dôležité dôvody:

- V ČSR sa nerešpektovalo medzinárodné právo
- Vedenie štátu prijímali svoje nariadenia s tým že nerešpektovali zákony
- Svojoľný výklad práva – neboli rovnako vynášané tresty (aký má triedny pôvod stíhaní občan – či bol komunista, boháč atď.)
- Zákonodarný orgán (parlament) – prijímal zákony ktoré boli v rozpore s ústavou

Tieto tresty a procesy sa neviazali len na oponentov režimu ale aj na vlastných, komunistov – hľadal sa vnútorný nepriateľ

- Vzor zo ZSSR – nepohodlní oponenti Stalina boli postupne riešení v monster procesoch – trest smrti väčšinou
- V 1948/1949 – príkladom Juhoslávia – poukazuje sa na nevhodný príklad – ZSSR chcelo zabrániť tomu aby sa to stalo v iných krajinách.

Situácia sa začína meniť aj v ČSR – na začiatku nešli tak ostrým kurzom – postupne k tomu došlo ale **v septembri 1948** – v ČSR sa začína radikálnejšie riešiť táto otázka – prichádzajú sovietsky poradcovia, ktorý začínajú ČSR radiť ako robiť tieto MP

Zákonná forma

Vládny režim sa snažil to dať do zákonnej forme:

Zákon č. 231 – 1948 – bol to zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky – tento zákon sa stal symbolom týchto MP

- do pol. 50 rokov odsúdených 450 osôb (?)
- bol tak široký že ste tam vedeli dať hocikaké obvinenie – špionáž, rozvracanie republiky

Zákon č. 247 – 1948 – zákon o táboroch nútených prác

- do tohto tábora nútených prác ste sa vedeli dostať bez súdneho konania a rozhodovalo o tom 3 členná komisia a človek tam mohol stráviť od pár mesiacov až po 2 roky.
- 23 tisíc osôb cca tadeto prešlo (na SK okolo 7 tisíc)

Po zavedení týchto zákonov sa začínajú viesť tieto procesy – Štátna bezpečnosť to mala na starosti – pripravili sa svedkovia, obhajcovia, sudcovia atď. – proces prebiehal aj po fyzickom násilí. – dobrovoľne sa ľudia nakoniec priznali pod tlakom.

Prvý alebo teda najznámejší proces – **Milada Horáková – máj/jún 1950**

Milada Horáková – česká právnička a politická bojovníčka za práva žien – počas vojny ilegálna činnosť – vypočúvaná gestapom a 1940-1944 bola uväznená – poslankyňa za ČSNS a neskôr kritizovala komunistov a ich nedemokratické tendencie – jediná žena popravená v MP

Cieľom bolo aby potvrdili správnosť politiky strany – odhaliť v procese vnútorného nepriateľa ktorý pomáhal k rozvratu zriadenia štátu – upevnenie režimu – znak totalitného režimu

Október 1950 – proces so Žingorom – partizánsky veliteľ – po vojne vyznamenaný – od r. 1945 vstúpil do KSČ. – v r. 1947 nespokojný s politikou strany z nej vystúpil – údajne sa chcel stať slovenským Titom – odsúdený a popravný – jeden z najvýznamnejších procesov na SK

Cirkev

Opozičné strany voči režimu (Strana Slobody) nemohli do politiky zasahovať a tak najväčším oponentom sa stáva cirkev. Na začiatku obmedzenie vplyvu cirkvi v občianskom živote – predstava že prestane úplne zasahovať do občianskeho života a bude sa angažovať len v náboženskej sfére.

Viaceré kroky na obmedzenie:

- **Máj 1948/Apríl 1949** – miernejšia forma/snaha o ovládnutie cirkvi – cieľom v tomto období bolo že v ČSR sa vytvorí nezávislá cirkev od Vatikánu – podľa predstáv komunistov by potom fungovala cirkev pod štátom so sídlom tejto cirkvi na Velehrade – kňazi mali spolupracovať s režimom – **neúspešná**
- **Apríl 1949** – nastal ostrý kurz postupu štátnej moci voči cirkvi – začína do aktivít proti cirkvi dávať väčšie zdroje – hovoríme o Katolíckej akcii – snažil sa štát vybudovať organizáciu čo bude fungovať so štátom – kontrolné úrady vznikali – nemala veľkú odozvu – režim na to vynaložil obrovské prostriedky ale mala nulové výsledky – našlo sa iba zopár kňazov čo chceli so štátom pracovať ale inak tá hlavná časť zostala bez zmeny

1950– už násilné akcie – odvádzanie rehoľníkov

- **Akcia K** – zásah štátnej moci proti mužským kláštorom a rehoľiam – prípravy už v januári – **13. apríla 1950** vlastne bola realizovaná táto akcia – bezpečnostné zložky vstúpili do kláštorov ktoré vyplenili, kňazov sústreďovali do táborov – dokončená v máji 1950 – prístup verejnosti nebol nejaký veľký v Česku ale skôr na SK bol odpor
- **Akcia R** – zásah proti ženským kláštorom – **29-31. augusta 1950** – postup bol podobný – snaha zaradiť rehoľníčky do bežného života (do výroby, pohraničie) = bola tu jedna výnimka – nebrali do pracovných táborov tie ktoré pracovali v zdravotníctve.
- **Akcia P** - Konkrétne likvidácia gréckokatolíckej cirkvi — cieľom bola likvidácia gkc ktorá bola prepojená s pravoslávnu – veľmi tvrdé a veľmi oslabili schopnosť cirkvi čeliť mocenskému tlaku

Január 1951 - Súdny procesy s biskupmi – Vojtaššák, Buzalka, Gojdič – obvinení zo zločinov proti republike (vojenská zrada atď.) – vysoké tresty

- Vojtaššák – 24 rokov – na jeho vysoký vek to bolo teda ako keby životný trest
- Buzalka a Gojdič – doživotie

Štátu sa týmto všetkým podarilo dostať cirkev pod štátny dozor – ale postupne vzniká podzemná cirkev na základe tajného stretávania (vysvecovanie kňazov) – do 1989 štátna moc zasahuje do cirkevných štruktúr.

Politické procesy

V ČSR neboli opozičné strany – cieľom MP sa stávajú členovia komunistickej strany. Postupne sa dostávajú tieto procesy do východného bloku – známym sa stal proces v Maďarsku s Rajkom. V ČS sa začína hľadať vnútorný nepriateľ – sústredilo sa hlavne na vysokopostavených funkcionárov

Na SK – hovorili sme že mladá generácia komunistov (povstalecká) ako bol Husák a spol. sa stáva po obnovení ČSR takou nepohodlnou pre staršiu generáciu komunistov – táto generácia bola v 45 na dôležitých pozíciách a staré štruktúry tu mali určitú závisť a chceli od nich prebrať tieto pozície

- Ďalším dôvodom bolo že to boli komunisti ktorí počas 2SV nepôsobili v Moskovskom centre ale pôsobili napríklad v Londýne
= Znáмым komunistom v tomto prípade bol **Vladimír Clementis** – on dosiahol pri prebratí moci strany v štáte významnú funkciu ministra zahraničných vecí – keď sa pozrieme do jeho minulosti tak jeho meno sa spája aj s avantgardnou skupinou *Davisti*
 - On si zaslúžil takúto pozornosť kvôli tomu, že počas jeho pobytu v Londýne v roku 1939 sa odvážil kritizovať podpísanie paktu Ribbentrop-Molotov. Na tento výrok sa nezabudlo a stal teda jedným z obvinených v procese pod názvom slovenský buržoázni nacionalisti.

Proces so slovenskými buržoáznymi nacionalistami

Obvinenými sa stávajú mladý komunisti

- Okrem Clementisa sa pozornosť postupne upriamila na Gustava Husáka – voči nemu staršia komunistická generácia na čele s Viliamom Širokým = predniesol v apríli 1950 na pléne ústredného výboru KSS prejav v ktorom mu vyčítal rôzne aktivity počas slovenského štátu a dokonca že bol proti povstaniu (že nezabezpečil prepustenie komunistov ktorí boli uväznení v Nitre) atď. – boli to vymysli ktoré mali viesť k odstráneniu GH z pozície

Postupne sa do tohto procesu dostávajú komunisti ako GH, VC, Laco Novomeský.

- Táto kampaň proti komunistom zahŕňala aj to, že ich knihy mali byť odstránené z knižníc. Postupne sa obvinenia začali viacej a viacej ukazovať – napr. to že sa spájali s Alexandrom Machom atď. Toto všetko smerovalo k významnému procesu s týmito predstaviteľmi
- Čo sa týka tohto procesu tak tu sa tie cesty obvinených rozdelili – VC bol preradení do veľkého československého MP.

Veľký ČS MP s Rudolfom Slanským

Rudolf Slanský – bol to český komunista židovského pôvodu

- Dôležité to že židovského pôvodu -v ČS v rámci týchto MP, na nátlak sovietskeho zväzu, boli zaraďovaní komunisti židovského pôvodu
- On bol v štruktúre strany generálnym tajomníkom.

V rámci tohto procesu boli súdení mnohý vysoký predstavitelia komunistickéj strany- malo sa tým poukázať na to že ten vnútorný nepriateľ je v tých najvyšších štruktúrach strany –

treba tu poznamenať že ani samotný Clement Gottwald v Moskve si nemohol byť istý či neukážu na neho

Tento súdny proces skončil vo veľkej miere trestami smrti – zvrátené na tom bolo to že nedovolili týchto komunistov pochovať ich rodinami a ich telá boli spálené – viaceré verzie že ich popol bol vysypaný v zime do Vltavy alebo dokonca že sa ním posypali ulice.

Počas tohto veľkého procesu so Slanským sa vraciame na Slovensko kde proces so slovenskými buržoáznymi nacionalistami bol utlmený. Obnovil sa až v roku 1954. – v tomto roku boli už vynesené aj rozsudky

- Obvinený:
 - = Novomeský, Okáli atď. – spolupracovali so štátnou bezpečnosťou – táto spolupráca znamenala že sa priznávali k obvineniam (aj kvôli fyzickému násiliu)
 - = Husák – aj keď podpísal neskôr tieto protokoly o vine tak sa neskôr na súdnom konaní odmietal priznať. – vzdelaním právnik a on sa aj v procese zastupoval
- Boli odsúdení na pomerne dlhé tresty
 - = Husák dostal najvyšší trest (doživotie – iba o kúsok unikol trestu smrti) – on si aj pár rokov odsedel kým mu nebola udelená amnestia – jemu veľmi pomohlo to že sa sám obhajoval a aj to že v tej polovici 50 rokoch sa ten vplyv MP z istej miery zautlmoval a vysoké tresty sa už nedávali (nie v takom meradle ako na začiatku 50 rokov.)

Tresty:

4. Husák – doživotie
5. Horváth – 22 rokov
6. Okáli – 18 rokov
7. Holdoš – 13 rokov
8. Novomeský – 10 rokov

Revízie a rehabilitácie

V r. 1955 – bola zložená komisia, ktorá mala na starosti revíziu týchto politických procesov. Na čele tejto komisie bol vtedajší minister vnútra *Rudolf Barák* – tzv. **Baráková komisia**

- Vznik tejto komisie sa stal možný kvôli zmene v mocenskej sfére – smrť Stalina a Klementa Gottwalda a príchod Chruščova (1953)
- Reálna činnosť tejto komisie – mala jasné príkazy, ktoré nemohla prekročiť
 - Nemohla sa dotýkať hlavných procesov – Horáková, Slanský
 - Ona v podstate mala len potvrdiť len tu vinu a oprávnenosť rozsudkov – obeť procesov nemali byť zbavené viny – aj keď dostali amnestiu alebo bol im zmiernený trest, neboli pozbavení viny
 - = Jediným ústupkom teda bolo to, že mohla zmierniť rozsudky

Rehabilitácie – k tomuto došlo až počas reformnému procesu v ČSR v 60. rokoch – napríklad aj GH dostal amnestiu v 1960. Čo sa ale týka jeho rehabilitácie (zbavenia viny) tejto sa dočkal

až v r. 1963. Toto bolo rámci reformného procesu, kde vznikla ďalšia komisia a táto komisia už týchto obvinených rehabilitovala a zbavila ich viny.

Monsterprocesy v neskorších rokoch

V ďalších rokoch môžeme povedať, že také tie veľké MP sa už neodohrávali – samozrejme ešte stále tu boli procesy, napr. aj koncom 50. rokov opäť tu vystala otázka riešenia účastníkov povstania (nekomunisti). Stále sa tu poukazovalo na nebezpečnosť slovenského štátu.

Dodatočne:

Akcia B – január 1952 – nespoľahlivé osoby presťahované z mesta na vidiek (hlavne BA – okolo 678 rodín)

Situácia v ČSR v 50. roky 20. storočia

Bola to taká druhá etapa (hlavne od roku 1953) budovania režimu. Tá prvá etapa boli práve roky 48-53. Počas tejto prvej etapy nevidíme skoro žiadne znaky nejakého spoločenského nepokoja a angažovanosti (možno ešte tak Bielu légiiu). V r. 1953 ale sa situácia mení kvôli smrti Gottwalda a Stalina. Mení sa aj mocenská štruktúra v ČSR.

- Po Gottwaldovi sa stáva prezidentom ČSR **Zápotocký**.
- Na čelo vlády sa dostáva **Široký**
- A šéfom stranického aparátu sa stáva **Antonín Novotný**.

Hospodárska situácia v ČSR

Nenapredovalo vôbec – sústredilo sa na ťažký priemysel na ktorý nebola ČSR zvyknutá, neprirodzený prechod – RVHP - v rokoch 48/53 sa totálne prestavala štruktúra hospodárstva

Postupne sa dostáva do problémov - ťažký priemysel do popredia a ostatné odvetvia ako ľahký priemysel, spotrebný priemysel, bytová výstavba sú zanedbané. – tu sa už hospodárstvo ČSR dostáva do **sféry riadeného hospodárstva**

Jasné plány a prichádzajú 5-ročnice – jasne dané, koľko by sa malo vyrobiť, o koľko môžete prekročiť tento plán, ale už sa tam nerieši to, že či za to čo vyrobíte aj bude vám adekvátne zaplatené, či to máte kde predáť a či máte z tohto nejaký zisk.

- Ľudia postupne prichádzajú o vlastníctvo aj v agrárnom sektore. Začínajú sa zakladať jednotné roľnícke družstvá, kolektivizácia. Niektorí vstupovali do JRD a tí to čo nechceli tak tým štátna moc vymieňala pozemky (za horšie).
- Tu vznikajú **kulaci – boháči**.

- **Kolektivizácia** – prvá etapa skončila v 1953 a skončila neúspechom – veľká časť roľníkov sa chcela z tých veľkých družstiev vystúpiť

V roku 1953 sa stretli tieto jednotlivé nedostatky v hospodárstve a to viedlo k tomu že

1. júna 1953 bola prijatá menová reforma

- Touto reformou chcel režim šanovať tieto obrovské výpadky nedostatku finančných prostriedkov na úkor svojich občanov
- Pomoc zo strany západu bola nereálna a zo strany východu bolo ČSR priemyselnou krajinou, takže nemohlo ani tu čakať nejakú finančnú pomoc
- Konečný dôsledok teda bol ten že štátny režim túto **menovú reformu tajil do poslednej chvíle pred občanmi** (ešte aj Zápotocký vystúpil s tým, že žiadna reforma nebude). Keď už ale táto reforma prišla, znamenalo to že suma finančná do výšky 300 korún sa menila **v kurze 1:5 (60 korún)**. V tomto kurze sa prepočítavali aj mzdy atď.
 - Sumy nad 300 korún – **tu ten pomer bol 1:50**
- **Obrovská strata občanov** – bola ale potrebná, hlavne keďže po 2SV bol veľký problém z menami (rôzne meny) aj napriek prvej reforme. Po tejto reforme sa časť týchto peňazí dalo **na viazané vklady** – znamená to, že sa nemohli použiť – po tejto druhej reforme sa prišlo aj o ne.

Následok – v 1953 sa ukazuje prvá nespokojnosť ľudu s režimom a dokonca v Plzni došlo k protestu (Plzenská Škodovka) a dokonca obsadili na krátku dobu aj mesto. Museli zasiahnuť aj bezpečnostné zložky - Ukazuje sa teda prvá nespokojnosť občanov s režimom

Po tejto menovej reforme, potom ako mal dostatok peňazí režim a na uspokojenie občanov, začal prijímať rôzne sociálne aktivity pre občanov:

- Rekreácia - Výstavba bytov - Spotrebný tovar - Klesli maloobchodné ceny
- Výrazným faktorom ale boli hlavne bezpečnostné zložky, ktoré výrazne na situáciu dohliadali

Čo sa týka štruktúry hospodárstva po 1953 dochádza k zníženiu výstavby armády a do istej miery sa znížili výdaje na zbrojný priemysel. Takže tieto peniaze išli teda do spotrebného tovaru alebo do výstavby bytov

Augustové tézy

August 1953 – mali dve roviny:

1. Politická
2. Hospodárska analýza

Hospodárska analýza - potrebné obmedziť výstavbu armády a investovať do iných oblastí. Netrvala ale dlho lebo postupne sa tlak začína stupňovať (súboj medzi východom a západom). Do NATO vstupuje Nemecká spolková republika a v r. 1955 vzniká Varšavská zmluva, takže ten hospodársky priemysel sa zase rozvíja.

Politická rovina – zaznela tu určitá sebakritika – budovanie socializmu na ČSR malo aj určité problémy

- Tieto určité tézy/sebakritika išla aj na pripomienkovanie do Moskvy – to také konštatovanie z Moskvy bolo že tá politická línia je teda správna len teda treba urobiť určité korektúry v tej ceste za socializmom – čiže tá sebakritika tam bola minimálna
- Bolo to spôsobene aj tým, že nejaké veľké protesty tu neboli a na čele štátneho aparátu boli starý komunisti, ktorý boli Moskve veľmi oddaná

Situácia v 1953 sa teda rýchlo stabilizovala po menovej reforme. A teda priniesla aj tie určité problémy pre obyvateľov. Koniec prvej etapy krízy

Druhá etapa krízy

Roky 55/56 – rok 1956 bol dôležitý pre celý Východný blok (február) – XX. Zjazd komunistickej strany Sovietskeho zväzu – na tomto zjazde odznela kritika Stalinových zločinov – tento moment mal dopad aj na to dianie vo východnom bloku – dochádza v krajinách východného bloku k určitému uvoľneniu za Chruščova

- Najviditeľnejšie sa to prejavilo v Poľsku a Maďarsku – dochádza k vojenskému konfliktu a konfrontácii

V ČSR sa nejaké obrovské uvoľňovanie nedialo – bolo veľmi slabé/mierne – diskusia sa rozbehla aj v KSČ po výstupe Chrusčova – tieto zmeny boli prijímané veľmi nedobrovoľne (nechceli funkcionári veriť tomu čoho bol Stalin schopný)

- Do istej miery dochádza k tlaku na revíziu procesov (ako sa už spomínalo vyššie)
- Robotníci sa začínajú aktivizovať
- Dochádza aj k aktivitám spisovateľov – žiada sa zrušenie cenzúry, slobodná tvorba

Čo sa týka ale nejakého výraznejšieho presadenia týchto ambícií, tak toto sa na ČSR nestalo. To vedenie KSČ malo situáciu pevne v rukách a v **júni 1956 bola zvolaná celoštátna konferencia strany** kde boli aj dosadení správny zúčastnený a na tejto konferencii bolo potvrdené postavenie KSČ a vlastne udalosti v ČSR sa uberali opačným smerom ako to čo bolo v Poľsku a Maďarsku.

Komunistické vedenie veľmi rýchlo situáciu **ovládlo a funkcionárske zbory sa veľmi rýchlo stabilizovali**. K tomu takému zlepšeniu situácie, alebo uchopeniu situácie stranou prispelo aj to že sa do istej miery zavádzali **aj sociálne opatrenia** (už sme si ich naznačili). Neboli tu nejaké predpoklady na výraznejšie vystúpenie spoločnosti keďže tu došlo **k zlepšeniu sociálnej situácie** a ako to už býva, tak keď sa zlepší sociálna situácia tak občan nemá dôvod protestovať voči tomu režimu.

Ďalším dôvodom prečo sa to v ČSR nepohlo ďalej bolo že kritika ktorá tu bola, bola veľmi *mierna a tá kritika nebola nejaká jednotná*.

- Taktiež tu **chýbal nejaký ucelený program, nejaká alternatíva.**
- Nebola tu ani nejaká výrazná osobnosť alebo oponent stranického zriadenia. Masová základňa tu absentovala

Výsledkom 1956 – vieme povedať, že v r. **1957 že spoločenská kríza, ktorá sa len črtala bola prekonaná.** Skončili sa nejaké tie úpravy v mocenskopolitickom systéme a dochádza ku kumulácii moci.

- Môžeme povedať že splýva stranická funkcia so štátnou funkciou a **Antonín Novotný**, ktorí bol predseda stranického aparátu sa po smrti Zápotockého stáva prezidentom.

Udalosti po 50.-tych rokoch

Prelom 50/60 rokov – Od 1948 sa národné rady dostávajú do situácie že strácajú autonómiu – kompetencie sa čoraz výraznejšie presúvali do Prahy a tieto orgány mali skôr len regionálnu moc. Impulz na posilnenie prišiel v roku 1956, kedy bol prijatý ústavný zákon č. 33 zamerané na postavenia a právomoci slovenských orgánov

Posilnili sa:

- SNR vyhlásená za národný orgán štátnej moci na Slovensku
- Mohli sa zaoberať konkrétne vecami národnej/regionálnej povahy
- Zbor povereníkov – kompetencie na odvolávanie / menovanie prešlo na SNR, predtým to malo v rukách Československá vláda.

Podriadenie voči centrálnym orgánom zostalo stále zachované aj napriek ústupkom v kompetenciách

- Prečo k tomu došlo v roku 1956? – kvôli udalostiam v ZSSR – vystúpenie Hruščova – uvoľnenie – z centra
- Slovenskí komunisti (KSS) sa veľmi neangažovali – už dávnejšie došlo k podriadeniu a po monsterprocesoch v spoločnosti a centrálnych orgánoch sa ukazovalo na nebezpečenstvo separatizmu a tak tu vládla atmosféra strachu. Muselo to teda ísť z centrálnej úrovne a nie konkrétne z KSSR

Moc strany sa sústreďovala v rukách **Antonína Novotného**. Všetko to viedlo k úprave právnych noriem.

11. júl 1960 bola prijatá **nová ústava ČSR**, hovoríme o socialistickej ústave. Na základe ústavy sa mení názov republiky na **Československá socialistická republika**

- Pre SK dôležité – došlo k ďalšej degradácii slovenských orgánov – totálne obmedzenie ich právomoci
- **SNR – mal všetky nariadenia a zákony prijímať vždy v súlade s celoštátnym zákonodarstvom** a mohli rozhodovať o veciach národnej/regionálnej povahy

(kultúra, sčasti hospodárstvo), ich práva boli skôr formálne – nebolo definované, že čo je národné a čo regionálne takže sa mohlo ďalej obmedzovať – v ekonomickej rovine už nemohla SNR schvaľovať dôležité finančné záležitosti (mohla schváliť max svoj rozpočet)

- Zbor povereníkov (výkonná zložka) – na základe ústavy bol úplne zrušený
- Po prijatí ústavy sa SNR stala súčasťou jednotnej sústavy štátnych orgánov ČSSR a prvotná celoštátna právomoc patrila iba národnému zhromaždeniu, prezidentovi a ČSR vláde.
- **SNR sa stala skôr symbolom kompetencií slovenských orgánov a výkonnú moc nemohla vykonávať.** Mohla nariadenia iba schváliť a odporučiť.
- **Rok 1960 = zavŕšenie obmedzovania kompetencií slovenských národných orgánov**

Momenty, ktoré smerovali k roku 1960:

- Dôležitou udalosťou boli aj zmeny politického systému – napomohli tu udalosti, ktoré sa odohrali v Sovietskom zväze, ale aj umiernenie pomerov ZSSR a USA, ku ktorému došlo po nástupe Hruščova
- 13. zjazd KSČ – jún 1966 – schválené dokumenty s najväčšími úpravami režimu v štátnej správe a volených štátnych orgánov

V spoločnosti a sfére strany sa rozvinuli diskusie o:

- a) Deľba a kontrola moci – ako sa to zmení v tom štáte a čo sa udeje
- b) Vzťah štátu a občanov – revízia postavenia mocenských orgánov
- c) Samotné postavenie KSČ a vzťahu KSČ k spoločnosti

Úloha parlamentu – nemáme navrhovanie zákonov ani diskusie o nich – pasívne postavenie parlamentu, zákony schvaľovalo vedenie strany a poslanci ich nemohli meniť

- 1964 – komunistické inštitúcie schvaľovali už iba politické zásady dôležitých zákonov – finálnu podobu začala schvaľovať vláda a parlament, zákony sa mohli už aj meniť a upravovať – posilnila sa kontrolná funkcia voči parlamentu a ministrom

Postavenie výkonnej zložky = vlády – v totalitnom režime sa neriadilo ústavou a vláda zostávala pohyblivá, vedenie strany mohlo meniť postavenie vlády hocikedy – nemala priamy dosah na bezpečnostné zložky v štáte (priamo ich riadili orgány KSČ) – vláda sa často menila

- V 60 rokoch sa stabilizuje situácia – okrem straníckych funkcionárov sa do ministerských kresiel začínajú dostávať aj odborníci

Justícia – nezákonnosť v ČSR – monsterprocesy sprevádzali celú polovicu 60.-tych rokov

- Súdnictvo v 60 rokoch – zmiernenie tvrdosti trestov – zmeny v súdnictve začali skôr prebiehať iba na teoretickej rovine a iba menšia časť sa realizovala v 60. rokoch

- Znamenalo to, ale, stále isté uvoľnenie od štátneho režimu – uvoľnenie bolo veľmi mierne

Bezpečnosť – Štátna bezpečnosť mala dôležité postavenie v rámci režimu – hlavná úloha od 1948 bolo vyhľadávanie vnútorného nepriateľa a príprava monsterprocesov

- V 60 rokoch dochádza k oslabeniu moci ŠTB – určité rehabilitácie odsúdených – najmä v roku 1963 sa realizovala rehabilitácia monsterprocesov – od vyhľadávania vnútorného nepriateľa sa zameranie mení na vonkajšieho nepriateľa
- Tieto zmeny prebiehali veľmi pomaly a nemali nejaký veľký úspech
- Výsledkom bolo že ŠB prestala vo veľkej miere slúžiť ako nástroj masovej perzekúcie

Hlavná ambícia reformného procesu 60tych rokov – bolo to **postavenie národných výborov**, ktoré sa mali stať základom demokratizačného procesu mocenských štruktúr štátu – výbory mali byť určitým zárodkom komunistickej samosprávy, výbory pôsobili v konkrétnych obciach a mestách

- **1960** – nová úprava administratívneho aparátu – na SK 3 kraje (západoslovenský, stredoslovenský a východoslovenský), dokopy bolo v ČSSR 10 krajov
- **1967** – prijatý zákon, kedy národné výbory boli definované ako štátne orgány samosprávneho charakteru

Hospodárska oblasť

Pri určitých reformách 60.rokov nemôžeme zabúdať na hospodársku oblasť. Východný blok zaostával – najmä vďaka centrálne plánovanej ekonomike, kvôli nedostatku finančných prostriedkov a neprijatia Marshallovho plánu (kooperácie so západom), v ČSR po roku 1938 dochádza k masovej industrializácii a odvetvie priemyslu prekonallo hospodárske odvetvie a bol tu problém že sa sústredilo len na ťažký priemysel. Nedostatok moderných výrobných prostriedkov, **východný blok zaostával vo vedecko-technickej oblasti.**

Koncom 50 rokov tieto problémy prichádzajú opäť, napr. pri plánovaní päťročnic sa udávali nereálne a nesplniteľné čísla

- 1960-1965 – za týchto 5 rokov sa výroba mala zvýšiť o 84 percent v SK
- **Plán** – do roku 1975 sa mali vyrovnáť rozdiely medzi SK a ČR
- **Problém** – vyčerpanie vnútorných zdrojov a problém s realizáciou tretej päťročnice
- **Výsledkom** – mal vzrásť národný dôchodok o 5 percent – realita bola táka, že v prvom roku päťročnice klesol dôchodok o jedno percento a nasledujúce roky stúpol len o jedno percento ročne
- **Riešenie** – *realizácia hospodárskej reformy* – cieľom reformy bolo obmedzenie centrálného plánovania a zvýšenie samosprávy podnikov

Oto Šik – šiková reforma – hlavné body schválené v 1964, súčasť reformného procesu 60.rokov

- Hospodársky plán sa doplní trhom a bude sa riadiť požiadavkami trhu

- Malo sa posilniť samostatné postavenie podniku – aby mohol sám podnikať a z toho produkovať reálny zisk
- Výroba mala byť vystavená tlaku trhu
- Úspech podniku sa nebude posudzovať podľa toho ako splnil plán, ale koľko ten podnik aj reálne zarobil pri realizácii tohto plánu
- Podnik mal už niešť zodpovednosť za jeho hospodárenie

V roku 1965 sa pristúpilo k plneniu týchto zásad. Táto reforma patrila k hlavným prúdum reformného snaženia – išlo o kvázi experiment spojenia plánu a trhu

Táto reforma zastavila hlboký prepád hospodárstva v ČSR – ale jej ďalší pokrok zastavil rok 1968 a príchod vojsk varšavskej zmluvy. Taktiež sa reforma realizovala v totalitnom režime, takže tam dochádzalo k tomu, že body sa nezhodovali s režimom. Nejako prepojiť experiment s trhom bolo problematické kvôli prostrediu, v ktorom sa reforma realizovala.

Zásadná problematika v 60 rokoch bolo postavenie KSČ v spoločnosti a štátnom zriadení – liberalizácia nemohla obísť ani KSČ. Musela sa teda prispôbiť novým podmienkam – bola tu snaha ponechať stranu v dôležitom postavení v štáte.

- Dochádza ku generačnej výmene. Stará generácia komunistov odchádza a na ich miesta sa dostáva taká stredná generácia.
- V rámci strany a vedenia strany neexistoval jednotný názor na reformy. Tieto udalosti postupe dospeli k momentu začiatkom 60 rokov – **rehabilitácie súdnych procesov** – postupné prepúšťanie z väzenia – čo sa týka tých rehabilitácii, je to zbavenie viny a potvrdenie nezákonnosti procesov, ktoré sa diali v ČSR v prvej polovici 50 rokov
 - 1960 – väčšina väzňov je prepustená, ale nie sú zbavení viny
 - 1960 – zakladajú sa komisie, ktoré mali prerokovať rehabilitáciu komunistov

Prvá známa – **Kolderová komisia** – na čele stál tajomník Drahomír Kolder – mala posúdiť procesy s vedúcimi komunistami z 50 rokov – V 1962 bola vytvorená a v 1963 sa dostáva k výkonu – postupne sa na verejnosť dostávajú pravdy o tom čo sa dialo v ČSR – spôsobilo to odchod staršej generácie (Karol Bacílek) – v 1963 sa stáva prvým tajomníkom UV KSS

Alexander Dubček

- Tu už sa dostáva na svetlo sveta SK otázka – buržoázni nacionalisti na čele s Husákom

Ďalšia komisia – **Barnabická komisia** – december 1963 – obvinenia proti Husákovi a spol. boli neopodstatnené a bol správne a stranícky rehabilitovaný

Nastáva tu určitý problém v riešení slovenskej otázky – **otázka zmeny štátnoprávneho usporiadania – otázka federalizácie ČSSR** – určitým výsledkom je, že v 1964 sa opäť do istej miery posilňujú a obnovujú kompetencie SNR, ktoré do istej miery získava kompetencie v zákonodarnej a výkonnej moci na SK – otvorene sa začína hovoriť o SK otázke v ČSR

Toto všetko smerovalo k rozvoju reformného hnutia – hovorí sa o roku 1968 ale tá báza sa začína týmito vecami

Rozvoj reformného hnutia v 62/68 malo dve etapy:

- a) Do 1965 – kritika minulosti a odstránenie chýb
- b) Od 1965 – začali sa vytvárať rôzne reformné programy

Postoj vedenia KSČ nebol jednotný a **stále mal silnú pozíciu Antonín Novotný** s ambíciou udržania centralistickej moci. V KSČ sa vytvárajú dve hlavné línie:

- a) Priklonila sa k podpore reformného procesu
- b) Hovorila o prílišnej liberalizácii a k návratu k centralistickému riadeniu

Tieto dve línie bolo v rámci KSČ a riešila sa aj dôležitá otázka o Novotnom – či si udrží svoju pozíciu v štáte – na čele aparátu bol známy svojím nie pozitívnym vzťahom k Slovákom (návšteva Martina – august 1967 – skončila výmenou názorov medzi Novotným a Maticou – neprevzal dary – neprijal list s ospravedlnením)

- Vytvorila sa vhodná atmosféra k odchodu Novotného – v októbri 1967 vystupuje proti nemu aj Dubček s požiadavkou na zvýšenie moci slovenských orgánov a kritizoval kumuláciu moci pod Novotným – v konečnom dôsledku 5.1.1968 sa Novotný vzdáva funkcie prvého tajomníka a nahrádza ho **Alexander Dubček**

Nástupom Dubčeka začína postupná demokratizácia spoločnosti – socializmus s ľudskou tvárou – veľká podpora v rámci spoločnosti v marci/apríli – zmeny vo významných postoch v štáte. Nešlo o štandardnú demokraciu ako ju poznáme dnes, ale stále to boli uvoľňovania s tým, že na čele štátu bude stále KSČ.

- Nový prezident – odchádza Novotný a novým prezidentom sa stáva **Ludvík Svoboda**
- Predsedom vlády – **Oto Černík**
- Predsedom parlamentu – **Jozef Smrkovský**
- Šéfom stranického aparátu od januára 1968 – **Alexander Dubček**

Parlament si tiež začína plniť svoju funkciu, vláda si posilňuje moc a právomoci a bezpečnostné zbory sa dostávajú do kompetencie vlády. V politickom systéme sa začínajú ukazovať prvky demokracie, ale vedúce postavenie KSČ zostáva (tu platí heslo socializmus s ľudskou tvárou)

5.apríla 1968 sa schválil základný program reformného procesu **!Akčný program strany!** – určoval základné prvky novej politickej línie a obsahoval zmeny ktoré sa mali uskutočniť – realizácia demokracie v menšej miere

Od polovice 60 rokov je zrušenie slobody tlače, demokratizácia vnútorných štruktúr KSČ, vznik spoločenských organizácií a uvažovanie o povolení nových strán a zvýšenie samosprávy v riadení štátu, cenzúra je obmedzená.

Organizácie – **Klub angažovaných nestraníkov KAN, Klub 231** (zákon, na základe, ktorého bolo odsúdených množstvo občanov ČSR),

Tieto udalosti rozdeľujú aj vedenie KSČ čoraz výraznejšie a v máji/júni 1968 sa začína aj rozdeľovať dovtedy spoločný protinovotnovský blok a **začínajú vznikáť 2 hlavné názorové prúdy:**

1. Argumentoval, že reformy prekročili únosnú mieru
2. V reformách chceli stále pokračovať

Ďalší postup 2 línie v ČSR, ktoré vo vedení KSČ vznikli = na jednej strane bloku bol Alexander Dubček, ktorý reformy vnímal pozitívne. Dubček voči tomu nenamietal, chcel pokračovať v tomto procese. Na druhej strane bol Vasiľ Biľak, argumentoval narastajúcou aktivitou pravicových síl – ohrozenie postavenia KSČ v štáte, začína smerovať k uvoľneniu spoločnosti a nárastu pravicových síl sa majú použiť administratívne a mocenské prostriedky.

Na udalosti v ČSR sa výrazne pozerali aj v Moskve, hlavne kvôli tomu, že vlastnou cestou k socializmu by východný blok a Moskva prišla o vplyv v ďalšom štáte (ako napr. Juhoslávia), báli sa, že takto stratia aj ČSR.

- Moskva zastávala stanovisko, ktoré sa uzavreli po skončení 2. sv. vojny = že východný blok patrí do záujmu Sovietskeho Zväzu.
- Reformné procesy v krajinách východného bloku Moskve sťažovali ovládať monopol v týchto štátoch.
- Čím centralizovanejší model bol v krajinách východného bloku, tým ho Moskva jednoduchšie ovládala, ak by došlo k uvoľňovaniu, tak by sa Moskve ťažšie tieto satelity ovládalo.
- Preto dochádza z iniciatívy SZ k stretnutiam krajín V bloku a varšavskej zmluvy,

Stretnutie 23-24. marca v Drážd'anoch.

Bol tu Sovietsky Zväz, Poľsko, Bulharsko, Maďarsko a NDR s vedúcimi predstaviteľmi KSČ. Tu odznela kritika situácie v ČSR a bolo tu predstreté aj to, že to smeruje k zlikvidovaniu socialistického zriadenia. Prvý vážny pokus pozastaviť reformu v ČSR

Predstavitelia KSČ chceli akčným programom rozptýliť okolnosti, nepodarilo sa im to a Sovietska nespokojnosť s ČS výbojom a kritika KSČ vyvrcholila k ďalšej schôdzke, ktorá sa odohrala v **Moskve 4. mája.**

Ďalšie výhrady k udalostiam v ČSR, zodpovednosť za to malo mať vedenie KSČ, postupne sa tlak stupňoval a **10/11 júla 1968** sa vo Varšave stretli predstavitelia 5. krajín, ktorí hodnotili situáciu a na stretnutie bola pozvaná aj delegácia z ČSR, no neprišla, lebo vravela, že bilaterálne stretnutia sú vhodnejšie, a že na nich KSČ situáciu vysvetlí. Túto neúčast' KSC vnímal Sovietsky Zväz ako ohrozovanie bloku, a že nemajú ako inak spoločensky krízu riešiť.

Stretnutie KSČ a Sovietskeho Zväzu, **júl/august v Čiernej nad Tisou** – Brežnev a Dubček, Dubček sa snažil vyvrátiť obavy, že nič nebezpečné sa v ČSR nedeje, no Biľak sa už začína pripájať v Sovietskom,

3. august v Bratislave, ďalšie stretnutie, no rokovanie malo skôr všeobecný charakter, Brežnev tu dostal od Biľaka **pozývací list**, ktorý žiadal vedenie Sovietskeho Zväzu a pomoc po vojenskej strane – obava o koniec socialistického zriadenia.

V tomto období sa v ČSR odohrávalo **vojenské cvičenie varšavskej zmluvy pod názvom Šumava**, malo sa skončiť v júni 1968, vojská odchod odďaľovali a odišli až v auguste. Bola to príprava Varšavskej zmluvy na okupáciu ČSR, po odchode zostali čakať blízko hraníc ČSR.

- Príprava intervencie **vyvrcholila 9. augusta** a rozhodnutie o intervencii padlo 18. augusta v Moskve.
- **V noci 20/21 augusta 1968 sa pod zámienkou ochrany socializmu v ČSR uskutočnila okupácia krajiny vojskami 5 krajín Varšavskej zmluvy**, vojská Sovietskeho Zväzu, Maďarska, Poľska, Bulharska a NDR.
- Udalosti po príchode vojsk Varšavskej zmluvy skončili rokovaniami v Moskve 23 augusta, kde boli násilím dovezení predstavitelia KSČ, ktorí boli intervenovaní Sovietskou armádou a rokovania boli ukončené moskovským protokolom, kde boli stanovené podmienky, podpísal ho aj Dubček a všetci predstavitelia delegácie ČSR, ktorá bola v Moskve.

Moskovské rokovania mali aj dohru, **3-4. októbra sa uskutočnili ďalšie rokovania v Moskve**, hlavným bodom bola zmluva o dočasnom pobyte sovietskych vojsk v ČSR, tento pobyt trval až do roku 1991, kedy odišiel posledný sovietsky vojak.

- V ČSR bol pozastavený reformný proces a nastáva obdobie normalizácie, došlo aj k personálnym zmenám, Dubček musel odstúpiť a novým tajomníkom KSČ sa 17. apríla 1969 stáva **Gustáv Husák, potom je prezident až do roku 1989**.

Obdobie Normalizácie

Obdobie „nehybnosti“ (1971-1989), Pád komunistického režimu

Normalizáciou nazývame **obdobie komunistického režimu po vojenskom potlačení tzv. Pražskej jari v roku 1968** (od konca roku 1967 do okupácie Česko-Slovenska v auguste 1968). K moci sa dostalo vedenie KSČ na čele s Gustávom Husákom, ktoré bolo plne lojálne Moskve.

- Režim nebol taký tvrdý ako v 50. rokoch, no prenasledoval svojich oponentov najmä zamedzením možnosti ich adekvátneho spoločenského uplatnenia.
- Z občanov, ktorých znova uzatvoril za železnú oponu (t. j. znemožnil im slobodne cestovať), vytvoril navonok lojálnu masu, ktorá neprejavovala svoje politické názory.
- V rokoch normalizácie prebehlo viacero politických súdnych procesov.

Počiatky Normalizácie

Prvé týždne po augustovej intervencii nevyzerala situácia pre Dubčeka v okupovanom Československu až tak zle. Priame politické následky vojenského obsadenia krajiny sa obmedzili len na zákaz politických klubov, na určitú kontrolu masovokomunikačných prostriedkov, na malé zmeny na čele vládnej a straníckej špičky.

- Zmeny vo vedení však priniesli posilnenie reformistických pozícií. To vyvolalo skorú reakciu Kremľa. **6. septembra 1968** prišiel do Prahy zvláštny vyslanec Kremľa **Kuznecov**, ktorý mal zistiť, ktorí československí politici sú ochotní akceptovať sovietsku predstavu normalizácie a do akej miery by mohli byť prospešní pre zámery Kremľa.

Dubček musel akceptovať i dohodu o pobyte vojsk na území Československa, čo znamenalo stratu nádeje, že okupačné jednotky opustia Československo čo najskôr. Zmluva o podmienkach dočasného pobytu sovietskych vojsk bola podpísaná **v Prahe 16. októbra 1968** predsedami strán vlád oboch krajín – Alexej Kosygin a Oldřich Černík.

- Táto zmluva o pobyte vojsk síce formálne stanovila, že sovietske jednotky nebudú ovplyvňovať vnútorné československé záležitosti
- Pre Sovietsky zväz však zmluva znamenala posilnenie jeho mocenských pozícií, a istotu, že žiadna zo socialistických krajín československý pokus o demokratizáciu vývoja v krajine nezopakuje

Československí občania boli veľmi sklamaní vývojom v krajine a politickými ústupkami pražskej politiky voči Kremľu. Politické hodnoty sa začali rapídne meniť.

- Vplyv Alexandra Dubčeka a jeho stúpencov bol definitívne zlomený na plenárnom zasadnutí Ústredného výboru KSČ v novembri 1968, ktorý oslabil moc reformistov **zriadením Výkonného výboru Predsedníctva strany a Byra ÚV KSČ** pre riadenie straníckej práce v českých krajinách, ktoré boli obsadené prevažne realistami. Akékoľvek pokračovanie reforiem neprichádzalo do úvahy.
- Dubček sa pokúšal z akčného programu strany zachrániť to, čo sa ešte dalo. Počas týchto udalostí sa v Československu objavovalo veľké množstvo tých, ktorí prejavovali prekvapujúcu ohybnosť.
- S rovnakým úsilím, akým sa predtým zasadzovali za reformy, sa prispôbili zmeneným podmienkam a prestúpili do Husákovho „realistického“ tábora.

Stranícky prevrat 17. apríla 1969

Posledné nádeje, že sa v Československu podarí udržať aspoň zvyšky reforiem z roku 1968, padli **17. apríla 1969** na zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ÚV KSČ).

Po vojenskej invázii v auguste 1968 tlačili sovietski predstavitelia na vedenie KSČ, aby prevzalo úplnú kontrolu nad spoločnosťou. Neoddeliteľnou súčasťou normalizácie, bolo odstraňovanie reformistov z najvyšších straníckych a štátnych postov.

- V Moskve si však uvedomovali, že ich nahradzovanie neostalinistami (Biľak, Švestka) nemá zmysel a začali sa orientovať na tzv. realistické krídlo KSČ tvorené bývalými umiernenými reformistami, ktorí boli ochotní presadzovať normalizáciu podľa sovietskych predstáv (na Slovensku to bol **Gustav Husák**)

Pri rozhodovaní Moskvy, **kto nahradí** na poste prvého tajomníka ÚV KSČ **Alexandra Dubčeka**, zohral dôležitú úlohu generálmajor sovietskej tajnej polície KGB **Jelisej Sinicyn**.

- V osobe **Husáka** rozpoznal ambiciózneho oportunistu a zároveň schopného politika, ktorý zabezpečí "normalizáciu" československých pomerov podľa predstáv Kremľa.
- Vďaka jeho odporúčaniam sa predseda KGB **Jurij Andropov** a generálny tajomník ÚV Komunistickej strany Sovietskeho zväzu **Leonid Brežnev** rozhodli dosadiť Husáka na čelo KSČ.

Pád Alexandra Dubčeka bol od začiatku roka 1969 nevyhnutný. Moskva len čakala na vhodnú príležitosť. Ako zámienku použila masové protisovietske demonštrácie, ktoré vypukli **28. marca 1969** po víťazstve československého mužstva nad sovietskymi reprezentantmi na **MS v ľadovom hokeji**.

Sovietske vedenie pod hrozbou novej vojenskej okupácie československých miest prinútilo Dubčeka, aby súhlasil s "dobrovoľným" odchodom z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ.

- **Husák sa 13. apríla 1969 v Mukačeve tajne stretol s Brežnevom**, ktorý ho uistil, že má jeho podporu.
- **Dubček formálne podal demisiu a sám navrhol za svojho nástupcu Husáka.**

Výmena na najvyššom poste KSČ odštartovala obdobie tzv. zostrenej normalizácie, ktoré prinieslo obnovenie byrokraticko-direktívneho spôsobu riadenia strany a štátu, represálie proti odporcom režimu a hromadné čistky vo všetkých organizáciách.

Čistky 1969 - 1970

Krátko po získaní moci v auguste 1969, začalo Husákovu vedenie na jeseň 1969 uskutočňovať čistky. Za účelom realizácie tejto čistky **sa zriadili previerkové komisie**, ich členmi sa stali tí, ktorí patrili už v období československej jari k tým, ktorí mali námietky k prijatým reformám. Veľká časť členov zo strany odišla a tak sa počet členov KSČ rapídne znížil.

- Odchod zo strany bol často sprevádzaný stratou zamestnania alebo iným druhom občianskej perzekúcie.
- **Reformisti boli odstránení z vedúcich pozícií v masmédiách, súdnictve, kultúrnych, spoločenských a politických organizáciách, z nižšieho vedenia a postupne aj z najvyšších miest.**
- Čistky sa netýkali len členov KSČ, preverovaní boli aj nestraniční.
- Straníkom aj nestraníkom hrozila strata zamestnania a prenasledovanie (aj rodinných príslušníkov) štátnymi orgánmi alebo **ŠtB**. Štátna bezpečnosť podporovala snahu režimu o utlmenie akejkoľvek opozičnej aktivity a potlačenie nesúhlasu s postupom vládnej moci.
- Novým predsedom parlamentu sa stal 15. októbra 1969 55-ročný **Dalibor Hanes**

V novembri 1969 sa rozhodlo o „očiste“ národných výborov od „oportunistov“. **20. novembra 1969 Ústredná revízia a kontrolná komisia KSS** rozhodla, že poprední slovenskí intelektuáli a pracovníci v masmédiách sa podrobia straníckemu vyšetrovaniu.

- Tieto čistky mali drastickejšiu podobu v českých krajinách ako na Slovensku.
- Obzvlášť razantne bolo vysporiadané so spisovateľmi. Všetci títo nepohodlní občania nedostali možnosť získať nejaké slušne platené zamestnanie zodpovedajúce ich kvalifikácii. Boli nútení prijať akúkoľvek prácu zväčša manuálneho charakteru.

Pôvodne to mala byť viac-menej administratívno-technická záležitosť a plánovali ju na jeseň 1967, keď KSC ešte viedol **Antonín Novotný**. Vzhľadom na búrlivý vývoj v strane i spoločnosti sa však musela viackrát odložiť. Po auguste 1968, a najmä po apríli 1969, keď Alexandra Dubčeka vystriedal na čele strany **Gustav Husák**, sa výmena straníckych preukazov (kto neprešiel celoplošnou previerkou členskej základne, tomu nevydali nový preukaz) stala zrazu vhodnou príležitosťou na rozchod so stúpenkami demokratických reforiem.

Normalizačný režim si už pred čistkami vytvoril predstavu ako by mal vyzeráť komunistický funkcionár a riadiaci pracovník. Bolo požadovaný aby bol uvedomelým marxistom-leninistom, odborne vzdelaný, nezištný a vhodné by bolo keby pochádzal z robotníckej rodiny. Tieto požiadavky boli prehnané, preto KSC musela nakoniec zo svojich požiadaviek zľaviť

Deformácia Československej federácie

Vzťah Čechov a Slovákov, ktorý sa ukázal ako najkomplikovanejší problém spoločného štátu, prehlásilo Husákové vedenie uzákonením československej federácie v roku 1968 ako definitívne vyriešený.

- Oba národy mali za vedenia Husáka vlastné parlamenty so zákonodarnými právomocami a takisto mali spoločný zákonodarný zbor – **Federálne zhromaždenie**. Napriek tomu ani jeden z týchto zákonodarných orgánov de facto nerozhodoval, pretože o všetkých záležitostiach rozhodovalo predsedníctvo ÚV KSC v Prahe.
- Zo štvorice slovenských členov predsedníctva ÚV mali v skutočnosti politický vplyv len **Husák** a **Biľak**. Posilňovanie slovenskej štátnosti by podľa Moskvy mohlo viesť k destabilizácii systému v Československu. To určite nebolo v záujme Husáka, lebo by to mohlo znamenať ohrozenie jeho moci.

Aj keď normalizovaná federácia nespĺnila predstavy Slovákov o Slovensku a **naďalej sa rozhodovalo predovšetkým v Prahe**, samotný fakt existencie Slovenskej republiky pôsobil na utváranie slovenskej štátnosti.

- Správa v Slovenskej republike bola čisto slovenská, v Českej republike čisto česká. No obsadzovanie federálnych úradov bolo zložitejšie, pretože sídlili v Prahe, čo bolo pre Čechov samozrejme výhodnejšie.

Ďalší **aspekt rozporov** medzi Čechmi a Slovákami bol **ekonomický**. Z rozpočtu federácie boli dotované rozpočty oboch republík, pričom presuny v prospech Slovenska boli výrazne vyššie.

- Väčšina českého obyvateľstva to vnímala tak, že na Slovensko sa presúvajú finančné zdroje z českých krajín a takýmto spôsobom české krajiny na Slovensko doplácajú.
- Na Slovensku však prevažoval názor, že federálny rozpočet odčerpáva zo Slovenska neúmerne vysoké dane a odvody, a dotáciami sa časť finančných prostriedkov len

vracia do slovenského rozpočtu, pričom Slovensko je znevýhodnené celoštátnou cenovou politikou.

- Z daní vybraných na Slovensku sa taktiež financovali mnohé stavby v Čechách. Napriek tomu populárna požiadavka „každý za svoje“ by však viedla finančnému a daňovému dualizmu a tým aj k rozpadu Československa.

Postoj občanov:

Situácia na Slovensku sa od situácie v českých krajinách určitým spôsobom **líšila**. Predstava obrody spoločnosti bola na Slovensku celkom iná ako v českom prostredí, vzhľadom na veľmi krátku tradíciu slovenskej národnej svojbytnosti.

Situácia na Slovensku sa vyvíjala inak aj vzhľadom na **náboženskú otázku**.

- Slovenskí komunisti boli za Husákovho režimu postihovaní miernejšie, ale o to bola **tvrdšia perzekúcia rímskokatolíckej cirkvi**. Častým javom na Slovensku bolo byť členom znormalizovanej KSČ a súčasne dobrým katolíkom. Napriek určitým rozdielom v oboch republikách počiatočný entuziazmus a spoločenská angažovanosť typická pre československú jar, vystriedala politickú pasivitu a apatia. Nasledoval hromadný útek do privatej sféry, svojho zamestnania a záujmov.
- Husákov režim posilňoval túto depolitizáciu spoločnosti dvoma spôsobmi:
 - Na jednej strane represiami, zatýkaním opozičných politikov, politickými súdnymi procesmi
 - Na druhej strane zvýšením životnej úrovne. To bol vynikajúci spôsob ako predísť prejavom nespokojnosti medzi obyvateľstvom.
- Česi a Slováci sa tak prispôbili systému, ktorý si sami nezvolili, ale v ktorom boli odsúdení žiť

Obdobie nehybnosti

Domáca Politika

14. zjazd KSČ – **25-29.5.1971** – odštartoval **zlaté obdobie normalizácie**, ktoré sa vyznačovalo stabilizáciou mocenských pozícií – G.Husák zvolený za generálneho tajomníka ÚV KSČ.

- Stranícke vedenie, ktoré vyšlo z tohto zjazdu, ostalo funkčné až do konca 80. rokov
- Podľa prístupu k riešeniu spoločenských a politických otázok ho môžeme rozdeliť na umiernenú a radikálnu frakciu
 - Umiernený – predstava o prevzatí niektorých častí reformného programu a o väčšej nezávislosti ČSSR. – G.Husák, L. Svoboda, L. Štrougal, P. Colotka, Josef Kempný atď.
 - Radikálna – čo najtesnejšie primknutie k ZSSR – V. Biľak, M.Jakeš, Jan Fojtík, O. Švestka, A. Indra, Karel Hoffman

Mocenské postavenie G. Husáka sa upevnilo jeho zvolením za prezidenta po L. Svobodovi. On mal v pláne abdikovať kvôli zdravotným dôvodom už v roku 1973, ale bol presvedčený aby tak nespravil.

- Bol prijatý **zákon č. 50/1975 Zb., - 28.5.1975** – tento zákon hovoril, že pokiaľ prezident dlhšie ako rok nevykonáva svoju funkciu, Federálne zhromaždenie, môže zvoliť nového prezidenta na nové funkčné obdobie

- Federálne zhromaždenie teda **29.5.1975 zvolilo za prezidenta G. Husáka** – prvý Slovák v tejto funkcii – obhájil si aj funkciu generálneho tajomníka ÚV KSČ v ktorej ho potvrdil XV. zjazd KSČ v r. 1976

Nástup Gorbačova

11. 3. 1985 – prichádza do najvyššej straníckej funkcii Michael S. Gorbačov

- Viaceré stretnutie s Husákom (1986) – začalo sa hovoriť o nahradení Gorbačova na poste generálneho tajomníka KSČ. – nakoniec je na toto miesto Husákovi vnútení Hoffmanna (vymenovaní v marci 1987) – stále ale zostáva ako najlepšia náhrada Miloš Jakeš

Pálacový prevrat vo vedení KSČ bol pripravený na zasadnutí predsedníctva ÚV KSČ 19.11.1987. Vasiľ Biľak predložil návrh na rozdelenie funkcie generálneho tajomníka a prezidenta republiky – Ladislav Adamec preslov v ktorom navrhuje odvolanie Husáka

- Husák sa ešte snažil získať podporu u Gorbačova, ale márne. Keď videl, že všetko je už dohodnuté, tak aby sa vec nedostala do ÚV KSČ oficiálne rezignoval 17.12.1987.
- Za svojho náhradníka navrhol Miloša Jakeša – ostáva mu len post prezidenta
- Husákov pád znamenal oslabenie slovenských pozícií vo vedení KSČ –
- Obdobie odvolaní – 1988 - napr. V. Biľak, P.Colotka, A. Kapek, J. Kempný, L. Štrougal

Snaha o tzv. trojjedinú ústavu

Predložený návrh, Jakešovým vedením, odporúčal prijať jeden ústavný dokument, ktorý by riešil všetky základné vzťahy federácie a národných republík.

- V Česku prijaté hneď na SK skôr sa tomu bránili a až pod tlakom M. Čalfu a predsedu SNR V. Šalgoviča prijalo tento dokument SNR
- Tento návrh zákona malo ešte prerokovať Federatívne zhromaždenie, ale prekázilo tomu pád komunistického režimu

Medzinárodná politika

Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe

Záverečné akty tejto konferencie prijalo aj ČSSR, zastúpená prezidentom Husákom. Okrem tohto prijalo ČSSR aj dva dokumenty OSN: *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* – chápali sa tieto medzinárodné záväzky iba formálne, bez praktického dosahu na spoločnosť.

Vzťahy s NSR

NSK, Willy Bradnt a minister zahraničných vecí Walter Scheel podpísali 11.12.1973 v Prahe s predsedom vlády L. Štrougalom a ministrom zahraničných vecí B. Chňoupkom zmluvu o vzájomných vzťahoch - upevnilo to postavenie ČSR

Vatikán

Vytvorenie Slovenskej cirkevnej provincii:

- Konštitúcia *Qui divino* – povýšila apoštolskú administratívu na diecézu a Trnavu na diecézu a Trnavu na metropolitné sídlo

Konštitúcia *Praescriptio sacrosancti* – určila a spresnila hranice novej cirkevnej provincie, ktoré sa zhodovali s hranicami SSR.

Disidenti

Vznikli ako reakcia na tlak režimu či nemožnosti prejavíť sa slobodne a verejne. Rôzne formy disidentov podľa oblasti na ktorú sa zamerali.

Normalizačný režim týchto predstaviteľov sa snažil rôznymi spôsobmi tlačiť. Hlavne sa to dialo za pomoci celoplošného princípu represíí. – skôr v Česku ako na SK – u nás sa skôr prenasledovali a dohliadalo sa na nich –

- Zákon č. 44/1973 Zb. o ochrannom dohľade – súd mohol uložiť osobe po výkone trestu odňatia slobody ochranný dohľad na jeden až tri roky
- Nejaké politické procesy – Pavol Ličko, Viliam Ďatko, Ján Ladislav Kalina

Hlavný spôsob presadzovania názorov – samizdaty – ako následok veľkého rušenia periodík.

- Prvý na SK – *Emanuel* - Ladislav Lajčiak a Štefan Papčo
- *Orientácia* – stal sa základom slovenského periodického kresťanského samizdatu – Ján Maga

Máme teda rôzne druhy disidentov a na SK to boli napríklad:

Kresťanský

- Skrytá cirkev (tajná) – skupina J. Beňa a skupina J.CH. Korca, S. Krčméryho a V. Jukla
- Katolícke laické hnutia – Obnova v Duchu Svätom, Hnutie fokoláre, Misia Máriina atď.

Občiansky orientovaný disent dostal silný organizačný impulz z českého prostredia. Dňa **11.12.1976 sa v byte Jaroslava Kořána v Prahe na Tyršovej ulici stretli Pavel Kohout, Václav Havel, Ludvík Vaculík, Jiří Hájek, Václav Komeda, Jiří Němec a Zdeněk Mlynář** – rozhodli sa založiť iniciatívu, ktorá mala poukázať na porušovanie ľudských práv a slobôd

- Ešte v decembri 1976 V.Havel zostavil návrh textu Vyhlásenia **Charty 77**. Text upravil Kohout, ktorý navrhol názov Charta 77. **Dokument bol datovaný 1.1.1977**
- Dokument bol zaistený predtým než sa dostal na Federatívne zhromaždenie ale aj naďalej sa šíril.
- Ako reakciu na túto Chartu 77 do Národného divadla v Prahe boli **28.1.1977 zvolaní umelci a herci**, kde im prečítali Vyhlásenie čs. výborov umeleckých zväzov, zameraných proti Charte 77, tkz. **Anticharta**
- Na Slovensku nie veľký ohlas, ale to za to, že sa v nej SK ani nespomína a ani nemala predstaviteľa pri jej tvorbe.

Z prostredia Charty 77 vzišlo Hnutie za občiansku slobodu – založil ju nezávislý socialista **Rudolf Battěk**

- Jediným členom koordinačného výboru tohto hnutia za Slovensko bol **J. Čarnogurský**.
- Verejnosti sa Hnutie za občiansku slobodu predstavilo **5.10.1988** manifestom *Demokraciu pre všetkých*
- Svojim programom sa toto hnutie stalo fakticky prvou otvorene politickou platformou namierenou proti komunistickému režimu.

Hospodárstvo

Ekonomika ČSSR sa **vyznačovala vysokými výrobnými nákladmi, nízkou výkonnosťou, nižšou kvalitou a prebujnenou administratívou**. Chýbali moderné technológie a pracovná morálka bola nízka. Mnohí aby si zarobili viac chodili na tkz. fušky, čo bola vopred dohodnutá dobre zaplatená robota bez zdanenia. Cez toto sa začala aj tkz. tieňová ekonomika

O výrobky z ČSSR v zahraničí **nebol veľmi veľký záujem** a skôr sa vyvážali do krajín RVHP ako na západ. Na západnom trhu väčšinou jednotlivé produkty sa predávali za veľmi nízke ceny a neoplatilo sa ich tak ďaleko vyvážať

Začali sa stavby v oblasti energetiky:

- **Jaslovské Bohunice** – už skôr sa budovali ale blok bol v prevádzke od 1972-1977 – po havárii tento blok uzavretí Neskôr Ďalší blok spustení v r. 1978
- Vodné elektrárne
 - 1965 – **Liptovská Mara** – napúšťať sa začala v 1975
 - **Gabčíkova** – začiatok v 1977

Prudko sa rozvíjala **automobilizácia** – vrchným dielom bola diaľnica *Praha-Brno-Bratislava* – začali ju stavať v r. 1967 a dokončili ju v r. 1980. úsek *Bratislava-Malacky* začal fungovať od r. 1973

Od 70. rokov 20. storočia sa *realizoval projekt urbanizácie Slovenska*, ktorý sledoval zníženie rozdrobenosti sídelnej siete SK.

- Vidiecke sídla sa rozdelili na rozvojové, stagnujúce a zánikové.
- Dochádza ku postupnému pričleneniu jednotlivých obcí
- Stavanie panelákov a viacgeneračných domov.

V 80. rokoch sa naplno odkryli slabiny socialistickej ekonomiky. Veľmi vážne ekonomické problémy malo Poľsko a Maďarsko. Nakoniec sa kríza dotkla aj ČSSR **v siedmej päťročnici (1981-1985)**, keď sa muselo prestúpiť k núdzovému variantu a prvých dva roky postupovať podľa kratších ročných plánov.

- Zvedená dvojitá mzda – k základnej mzde dovolila pripočítať výkonnostnú zložku, hodnotiacu zamestnanca podľa jeho výkonu.
- Nová ekonomická reforma v r. 1987 – povolila drobné podnikanie

Pád komunistického režimu

Aktivity proti komunistickému režimu zaraďujeme do tzv. tretieho odboja za slobodu a demokraciu. Počas normalizácie sa ťažisko opozičných aktivít na Slovensku sústredilo v tzv. **tajnej cirkvi** (tajní biskupi a kňazi, tajné rehole a režimom nekontrolované teologické vzdelávanie). Vyvrcholením aktivít boli podpisové akcie za demokratizáciu života, cirkevné púte s politickým podtónom a najmä zhromaždenie **25. marca 1988 v Bratislave za občianske a náboženské práva (Sviečková manifestácia)**.

- Opozičné aktivity vyvrcholili pred novembrom 1989 aktivitami zoskupenia prodemokratických aktivistov na Slovensku - tzv. Bratislavskej päťky.

Komunistický režim v ČSSR skolaboval pod tlakom verejnosti v novembri 1989, v ovzduší zmien v ZSSR i celom sovietskom bloku. Hybnou silou novembrových udalostí boli najmä slovenskí a českí študenti, disidenti a umelci

>> **16. novembra 1989** 300 študentov demonštrovalo v Bratislave za študentské a občianske práva

>> **17. novembra 1989** bola v Prahe brutálne a násilne **potlačená manifestácia študentov na Národnej Triade, ktorá sa zmenila na demonštráciu proti komunistickému režimu**. Študenti na všetkých vysokých školách od 21. novembra štrajkovali.

- Hoci sa tieto prvé dve demonštrácie konali pri príležitosti *Medzinárodného dňa študentstva* a teda *50. výročia nacistických razií na Pražských vysokoškolských internátoch*, ich účastníci demonštrovali slovne aj transparentmi proti komunizmu.
- Po zásahu bezpečnostných zložiek voči demonštrujúcim študentom a zapojení sa širokej verejnosti do ďalších demonštrácií spomienka na nacistické represie symbolicky vyústila do pádu komunistického režimu.

Reakciou na tieto udalosti bol vznik občianskych hnutí – na Slovensku vznikla **Verejnosť proti násiliu** a v Česku **Občianske fórum**. **27. novembra** sa uskutočnil **dvojhodinový generálny štrajk**.

7. decembra 1989 po rezignácii komunistickej federálnej vlády bola **10. decembra vymenovaná nová vláda** a prezident **Gustáv Husák** podal demisiu.

- KSČ v priebehu niekoľkých týždňov postupne stratila monopol moci. Bolo zrušené ústavné zakotvenie „vedúcej úlohy KSČ“ v spoločnosti, zanikla cenzúra i obávaná Štátna bezpečnosť, otvorili sa hranice.

28. decembra 1989 Federálne zhromaždenie zvolilo za svojho predsedu **Alexandra Dubčeka**

29. decembra 1989 bol za prezidenta ČSSR zvolený **Václav Havel**.

Obdobie od novembra 1989 do prvých slobodných volieb v júni 1990 tvorili krátky a neúspešný **pokus o liberalizáciu režimu** a úspešná tranzícia režimu vrcholiaca jednoznačným **víťazstvom demokratických politických strán vo voľbách**, ktoré sa konali **8. a 9. júna 1990**.

- Ponovembrová politická realita je síce poznačená zotrvaním predstaviteľov komunistického režimu vo vládnych i parlamentných pozíciách, v justičných i bezpečnostných zložkách, prodemokratické smerovanie však nikdy nebolo spochybnené a najpodstatnejšie demokratické princípy nastolené krátko po páde komunizmu zostali zachované.

Osobnosti nežnej revolúcie: Ján Budaj, Ľubomír Feldek, Milan Kňažko, Miroslav Kusý, Peter Tatár, Jozef Mikloško, ale aj Zuzana Mistríková

Udalosti, ktorých dôsledkom bolo odstránenie komunistického režimu v Československu, nenásilná zmena režimu s prvkami dohody a reformami dostala pomenovanie „**nežná**“ alebo „**zamatová revolúcia**“.

- Od roku 2001 je **17. november** štátnym sviatkom – **Dňom boja za slobodu a demokraciu**.

Dôvody pádu komunistických režimov v Európe

- Ekonomické a vojenské **zaostávanie Východu za Západom,**
- Nárast verejných **prejavov nespokojnosti s režimom**
- **Neschopnosť komunistických vlád** reformovať režim alebo udržať existujúci režim bez masívnych represívnych akcií.
 - Vnútroštátne a medzinárodné pomery v spojitosti s rezignovaním Moskvy na udržanie komunistických režimov vojenskou intervenciou nevyhnutne viedli k pádu komunistických režimov v strednej a východnej Európe.